

Les Notícies de **llengua i treball**

juny de 2018 | semestral – núm. 46 | www.ugt.cat | 2 euros

Dossier sobre la gitaneria.
Entrevista a Juan de Dios Ramírez Heredia

Any Pompeu Fabra

Concurs fotogràfic «El treball i els oficis»

Joves i pensions

Records personals de l'escoltisme

Saintes Maries de la Mer (2017).
Fotografia d'Àlicia Fàbregas

Les Notícies de llengua i treball

Consell editorial: Camil Ros, Laura de Andrés, Esperança Barceló (Illes), Lola Cayuela (País Valencià), Elena Ferrero (Avalot), Carmen García (Aragó), Daniel Garcia, Magda Gascon, Francesca Gispert, Anna Lliuró, Guillermo Martí (País Valencià), Laura Pelay, Gentil Puig (Catalunya Nord), Josep Puig i Pla, Isidre Tiana (fotografia)

Direcció: Rosa M. Puig-Serra

Sotsdirecció: Hèctor Moret

Servei lingüístic: Magda Gascon

Disseny/maquetació: Juan A. Zamarripa / Secretaria d'Organització, UGT de Catalunya

Redacció: Rambla del Raval, 29-35
08001 Barcelona
tel. 93 295 6100, ext. 28341
a/e: rmpuig_serra@catalunya.ugt.org

Dipòsit legal: B-15.113-97
ISSN 2013-3839

Versió digital: ISSN 2014-5810

Edita: UGT de Catalunya

Amb la col·laboració de:

CFDT de la Catalunya Nord
UGT del País Valencià
UGT de les Illes Balears
UGT Aragó

Amb la col·laboració de:

Generalitat de Catalunya
**Departament
de la Presidència**

Per raons de sostenibilitat aquesta revista s'imprimeix amb paper ecològic i sistemes d'impressió i canals de producció respectuosos amb el medi ambient.

Dossier sobre el poble gitano

Presentació.....	3
La història, per J. Salinas, projecte Maj Khetane.....	4
Samudaripen, l'extermini nazi, recopilació de Ian Hancock.....	8
Entrevista: Juan de Dios Ramírez Heredia, el gitano, R.M. Puig-Serra...	12
«Cent cavalls», conte popular, per Sebastián Porras.....	17
La llengua romaní, per Jean-Paul Escudero.....	20
«Halar», cuina gitana a Catalunya.....	23
Pla Integral del poble gitano.....	25

Llengua

Any Pompeu Fabra, per Jordi Ginebra.....	27
Terminologia de la ciberseguretat, per Termcat.....	31
L'edició en català, per Gremi d'Editors en Llengua Catalana.....	32

Societat

Sexe sense consentiment: violació, per Anna Błus.....	35
Els conflictes col·lectius, per Luís Ezquerro.....	38
Procés de pau a Colòmbia: parlen les dones, per Núria Pelay.....	39
Els joves i les pensions, per Avalot.....	41
Les criptomonedes, per Xavier Martínez.....	45
Els teus drets viatgen amb tu, per Diputació de Barcelona.....	48

Cultura

Concurs fotogràfic «El treball i els oficis».....	51
Realitat i adoctrinament a l'escola, per Eduard Vallory.....	57
Les fake news, per Carmen Echazarreta.....	59

Història

L'escollisme, records personals, per Jordi Porta.....	61
Un funeral a Cambridge, per Lluís Foix.....	65
50 anys del Maig del 68, per Gentil Puig.....	68

Infocultures

Ressenyes.....	72
----------------	----

LT

Si vols subscriure't a la revista i rebre-la al teu domicili o lloc de treball fes-nos arribar les teves dades: UGT de Catalunya, Àrea de Cultura, rambla del Raval, 29-35, 08001 Barcelona, cultura@catalunya.ugt.org

Per consultar números anteriors ves a <http://catala.ugt.cat>, a l'apartat **Viu en català / Les Notícies de llengua i treball**.

Adherit a l'Associació de Premsa Periòdica en Català (APPEC).

Dossier

La comunitat gitana

Més enllà de les representacions generalitzades que defineixen grups de persones, les característiques de la principal ètnia minoritària d'Europa, els gitanos, continuen exercint una fascinació entre molts de nosaltres, els països, no exempta alhora de prejudicis estereotipats i, fins i tot, certes suspicàcies. La relació de Catalunya i els gitanos ve de molt antic, de fa sis segles, i forma part indissociable de la nostra cultura. Això no obstant, són encara uns desconeguts a qui ens adresem sobre la base de tòpics pejoratius o, ans el contrari, influïts per la literatura romàntica i l'admiració que desperta la seva indubtable capacitat artística, sobretot musical. Quina és la realitat avui mateix d'aquesta ètnia a casa nostra? El dossier que hem preparat aborda diferents aspectes que ens haurien d'ajudar a actualitzar les nostres percepcions.

Fotografia cedida per la Federació d'Associacions Gitanes de Catalunya-FAGiC, creada el 1991, que reuneix 96 associacions gitanes de tota Catalunya. És l'entitat més representativa de l'associacionisme gitano en la societat catalana i es va crear amb la finalitat de defensar i promoure els drets i la cultura del poble gitano a Catalunya.

De l'Índia a Catalunya travessant tot Europa

Jesús Salinas. Article extret del projecte educatiu Maj Khetane

La mirada al passat més llunyà o proper del poble gitano des d'una vessant històrica té com a característica el fet que la cultura gitana sigui de tradició oral, i que a més no hi hagi testimonis escrits sobre les seves vivències internes. Les institucions gitanes són les mateixes persones, i la seva experiència i sabers s'han transmès de generació en generació, no l'han guardada en arxius ni llibres ni altres documents on puguem anar a cercar la seva història. No han estat participants de les institucions polítiques ni han configurat un moviment social.

Per tant, partint del fet que pràcticament mai no s'ha recollit la veu de les persones gitanes fins a l'actualitat, cal tenir en compte que gran part de la literatura sobre el tema transmet anàlisis esbiaixades.

Avís de Bayles de Gitanos. Venta del Caparrós – Lebrija, 1781. Cartell de ball flamenc conegut.

Orígens

Més que no pas la certesa de l'origen, els estudiosos i les estudioses coincideixen en el fet que els gitanos procedeixen de l'Índia. Van sortir, ara fa mil anys, de la zona del Panjab, a l'Índia, de la riba del riu Indus o, potser, del riu Ganges.

Llegendes, contes, textos i relats de viatges i, darrerament, investigacions d'historiadors i lingüistes, segueixen buscant el perquè de l'èxode dels gitanos. Fins ara, només tenim la relativa certesa que van sortir de l'Índia fa uns mil anys.

Arribada a Europa

Les primeres notícies escrites sobre gitanos a Europa occidental comencen a Grècia: el 1100 aC. un monjo del mont Athos parla dels *atsinganos*. El 1350 aC. s'ubiquen colònies de zíngars a Modon (Grècia-Peloponès). Ferrers i sabaters treballen prop del mont Gype i del poblat anomenat Petit Egipte. Hi ha moltes regions de l'Àsia Menor o de Grècia anomenades Petit Egipte a causa de la seva verdor i fertilitat (d'aquí la confusió de pensar que els gitanos en venien).

Existeixen documents de 1370 que ja parlen de l'esclavitud de Valàquia i Moldàvia (actual Romania). A partir de l'any 1415 es troben nombrosos documents que descriuen l'arribada i presència dels gitanos a tots els països d'Europa, que s'estenen ràpidament en grups d'entre 25 i 125 persones, liderades per caps que es fan anomenar comtes, ducs o

voivodes i que tenen salconduits i cartes dels reis i emperadors.

Durant el segle XV, els gitanos gaudirien de privilegis i de bon tracte, ja que es movien com a peregrins, exceptuant els que, en passar per Moldàvia i Valàquia, eren emprisonats i reduïts a esclaus.

Arribada a la Península

Els gitanos entren a Espanya com a grups de pelegrins que van a Compostel·la i a altres llocs sants per purgar la seva apostasia. Alfons V d'Aragó (12 de gener de 1425) els dona un salconduit per viatjar pels seus dominis durant tres mesos. Tot fa suposar que a Espanya no van arribar més de mil gitanos i gitanes. Tenien una gran mobilitat i provocaven gran expectació i astorament a la població per la seva forma de vestir i els seus comportaments. En aquesta època eren molt ben rebuts per reis i nobles, que els donaven salconduits, donatius i menjar per a ells i per als seus animals, tal com era costum fer amb els peregrins.

Persecució

Aquest període comença amb la Pragmàtica dels Reis Catòlics, el 1499, i acaba amb la Pragmàtica de Carles III, el 1783.

Caravana de gitanos. Gravat de Callot

Se'ls perseguia pel simple fet de ser gitanos i se'ls exigia assentar-se en un lloc fix i servir un senyor. De mica en mica els van prendre molts drets comuns i legals (no podien parlar la seva llengua, no podien vestir amb la seva roba, no se'ls deixava escollir lliurement el poble on volien viure, no podien ocupar càrrecs públics...).

La gran batuda, any 1749

Per als governants, tots els gitanos eren sospitosos de desobeir les lleis i, encara que moltes famílies complissin les normes que els havien imposat de tenir una residència fixa i un treball comú, es va preparar una **gran batuda** per empresonar tots els gitanos i separar-los de la societat.

En aquells moments, la Santa Seu acabava de limitar el dret d'**immunitat eclesiàstica** local amb referència als gitanos. Aquest dret consistia en el fet que ningú podia ser agafat com a presoner en recintes sagrats: esglésies, convents, ermites, cementiris, etc.

A l'èxit policial de la batuda també hi va contribuir el fet que moltes famílies gitanes haguessin obeït les ordres d'assentament en 75 poblacions concretes. El nombre de famílies que estaven censades i controlades

pujava a 881, fet que feia que fossin més fàcils d'empresonar.

Finalment, van ser empresonats entre 9.000 i 12.000 dones, homes, vells i nens gitanos. Van embargar i subhastar els seus béns per pagar els costos d'embalatge i trasllat. Homes, vells, joves i nens van ser portats als arsenals de marina per fer treballs forçats en les obres públiques. A les dones i als nens menors de set anys se'ls va enviar als dipòsits presidencials.

El pretès delictes per privar-los de llibertat, no va ser altre que el fet de ser «merament gitanos».

De les fires a la peonada, de la venda ambulants als oficis comuns

La història dels gitanos del segle XIX al XX suposa el pas de les fires al peonatge; de la venda ambulants als oficis comuns.

Durant el segle XIX, en iniciar-se el període constitucional (1812-1936), el «tema gitano» pren nous camins. La Constitució de 1812 va suposar per als gitanos un important avenç pel que fa al reconeixement de la seva situació jurídica com a ciutadans espanyols. S'abandona l'antic concepte de ciutadania lligat a l'obligatorietat de tenir una residència fixa i ara només cal haver nascut dins del país per ser espanyol.

Després d'un llarg període sense lleis antigitanes, la dictadura franquista torna a portar situacions molt negatives per als gitanos. Es prohibeix parlar en romanó, que es considerava un argot de delinqüents, la vida nòmada es considera delictes, s'aplica de manera especial contra els gitanos la Llei de perillositat social i, en el Reglament de la Guàrdia Civil es demana la vigilància escrupolosa dels gitanos i, sobretot, el control de la seva forma de viure i dels seus desplaçaments.

L'arribada de la democràcia i de la Constitució de 1978 suposen, des d'un punt de vista formal, la igualtat dels gitanos davant la llei i la plena ciutadania.

La industrialització dels anys seixanta-setanta va implicar un desplaçament de la població del camp a la ciutat, va mecanitzar el camp i va fer que molts gitanos haguessin de traslladar-se a les grans ciutats on van haver de buscar feines no qualificades de peons de la construcció o d'obres de les indústries. Però amb els anys i les crisis del desenvolupament, l'ofici més comú entre les famílies gitanes va ser la venda ambulants que avui en dia encara perdura.

El procés de democratització ha afavorit la presa de consciència i la sensibilització d'amplis sectors socials que, juntament amb el moviment associatiu gitano, han generat polítiques a favor dels gitanos. La intervenció dels serveis socials i la creixent escolarització implica cada cop més la incorporació normalitzada al sistema educatiu i una formació professional que comença a possibilitar als gitanos i gitanes l'entrada a tots els oficis.

La iconografia més antiga dels gitanos a Espanya es troba a la comèdia «Aurelia», publicada l'any 1564 per Juan de Timoneda, València

Expulsió dels gitanos del Principat de Catalunya. Corts Catalanes a Montsó (1512), signada per Germània de Foix

Els gitanos a Catalunya

El 9 de juny de 1447, Maria de Castella, lloctinent del seu marit Alfons V, concedeix un salconduit per passar per Catalunya una nombrosa caravana de gitanos. El primer document sobre l'expulsió i repressió dels gitanos a Catalunya vindrà d'una ordre de Germània de Foix, segona dona de Ferran el Catòlic, que, presidint el 1512 les Corts catalanes a la ciutat de Montsó, va decidir expulsar tots els gitanos del Principat de Catalunya i dels comtats del Rosselló i la Sardanya sota la fórmula de «sien expel·lides e foragitades», enviats a desterrament, amb pèrdua dels béns personals, fuetades i galeres, si en un termini de seixanta dies no abandonaven els territoris del Principat. Els virreis i les successives Corts de 1542, 1553, 1585 i 1701 renovaren aquesta legislació que mai buscà integrar els gitanos en la societat catalana, tret de les Corts de 1585, que admetien que si el comportament d'alguns gitanos era correcte, podrien quedar-se per a viure i treballar legalment.

En la Reial pragmàtica de 1717 s'indicaven les ciutats on únicament devien viure els gitanos, cap d'elles era catalana. El 1729 s'afegien algunes ciutats més, entre elles Sant Feliu de Guíxols, Figueres, Olot, Vic, Vilafranca del Penedès, Berga, Manresa, Puigcerdà, la Seu d'Urgell, Tremp, Lleida, Mataró, Tortosa, Tarragona, Balaguer, Girona, Tàrraga, Solsona, Guissona, Vilanova de Cubelles, Sitges, Santa Pau, Besalú, Cambrils, Reus, Torroella de Montgrí, Granollers, Calders i Verdú. Seria en la Reial pragmàtica de 1746 quan s'afegiria la ciutat de Barcelona.

La política dels Borbons durant el segle XVIII buscava el control dels gitanos i la seva assimilació per a ser vassalls com la resta. Es realitzaren a aquest efecte diversos censos o recomptes que començaren per l'ordenat en la Pragmàtica de 1717. Aquest cens a Catalunya es realitzà el 1729, perquè fins aleshores estava vigent en el Principat una llei d'expulsió de 1715, i es trobaren 95 famílies gitanes amb un total de 432 membres. Un altre cens fou de 1746, amb un total de 128 famílies.

La població gitana era molt jove, dos de cada tres gitanos tenien menys de 25 anys i la mitjana de fills era de tres per matrimoni.

Les famílies gitanes ja eren en aquella època molt heterogènies. Una majoria eren seminòmades a causa, fonamentalment, de les pròpies lleis que els perseguïen o de les necessitats de buscar feina. De fet, les feines que tenien demostraven sovint que eren sedentaris: sabaters, ferrers, filadores, cordones, etc., i altres que podien exercir-se indistintament des del sedentarisme o des del seminomadisme, com jornalers, arriers, esquiladors, pastors, etc.

Un xicotet grup de famílies gitanes, agrupades al voltant d'uns pocs llinatges i sedentaritzades feia ja molts anys eren amos de cases i terres, eren fins i tot riques. Enviaven els seus fills a les escoles i es dedicaven al comerç de ramat i al treball de llauradors. Igualment existia un altre xicotet grup de famílies nòmades, que vivien prop de la delinqüència, alguns d'ells condemnats a presó o galeres; el 1785, només 18 dels 918 gitanos censats estaven complint algun tipus de condemna, per tant es tractava d'una minoria.

Barcelona, una volta es va permetre que hi residissin, fou una de les poblacions amb major nombre de censats.

Singular fou la posada en pràctica de l'article 18 de la Pragmàtica de 1783 en la qual s'establien comissions encarregades de l'educació i formació dels xiquets i joves gitanos. Fou un alcalde de circumscripció de la Sala del Crim de Barcelona, Fran-

cisco de Zamora y Aguilar, qui va realitzar una experiència educativa i assistencial a Barcelona i pobles del seu *rastro*, entre 1785 i 1786. Començà un registre censal dels gitanos de Barcelona; després amb un examen dels xiquets/es i joves per a conèixer les seves aptituds abans de decidir aplicacions i destins. D'aquest examen dirà: «todos eran vivos y de un talento despejado [...] aunque [...] sólo sabían bailar y cantar canciones indecentes, sin saber persignarse, y algunos ni aun hacer la señal de la Cruz».

El segle XIX i el seu lent procés d'industrialització fou devaluant a poc a poc els oficis tradicionals exercits pels gitanos. D'una banda no havien estat admesos en els oficis gremials i havien de dedicar-se a ser jornalers, a tasques al camp, o oficis de cistellers, sabaters, venedors, etc. Així que l'adaptació que realitzaren durant el segle XVIII fou impossible en el XIX i XX i s'arribà a situacions molt

marginals, tant en el treball com en l'habitatge. Exemple d'aquesta situació poden ser les deu famílies censades a Sant Martí de Provençals, de 1862 a 1866, l'ofici de les quals era el d'esquiladors.

Al primer terç del segle XX hi ha una gran concentració de gitanos a la ciutat de Barcelona d'una forma molt heterogènia. Hi havia gitanos barraquistes, itinerants; gitanos residents en barraques americanes de lloguer i en condicions dolentes però integrats amb la resta de veïns dels barris i en les seves reivindicacions, i gitanos residents i integrats plenament en la vida social de la ciutat sense perdre la seva identitat cultural i grupal pròpia, famílies assentades a Barcelona des de feia dos-cents anys, considerats com a gitanos catalans.

En l'actualitat vivim a Catalunya unes 75.000 gitanes i gitanos. Les famílies gitanes vivim entre el manteniment cultural i el canvi. Hi ha una gran necessitat de romandre determinats valors i costums que creiem que no s'han de perdre, però paral·lelament admetem la necessitat de participar en les institucions majoritàries, en el sistema educatiu que permeti els nens i nenes i joves gitanos preparar-se i estar en igualtat d'oportunitats amb la resta de conciutadans i veïns, per a poder accedir al treball, un treball que ja no pot ser majoritàriament la venda als *mercadillos* ni en altres oficis tradicionals. Pels nous reptes d'aquest segle XXI calen noves eines, nous oficis, per a progressar sense perdre la nostra cultura.

La societat gitana catalana segueix essent heterogènia com ho era fa segles. Segueix havent-hi famílies ben situades i famílies a les portes de la misèria. Segueix havent-

Gitanos en Tàrraco, història de Sicília. — Banca di Roma

hi un alt percentatge d'analfabetisme (11-12%) i, alhora, una escolarització gairebé total en educació infantil i primària; una encoratjadora arribada a l'educació secundària, però sense acabar bé aquesta etapa, i una presència mínima (1%) a la universitat, que reflecteix les importants dificultats que encara tenen els gitanos per arribar a aquesta etapa. Hi ha encara excessius barris on es concentren els gitanos i això va en detriment de la convivència interètnica.

Hi ha un creixent associacionisme gitano i una incipient participació en associacions no gitanes.

També hi ha una nova participació en el moviment evangèlic gitano. Entre el 55 i el 70% dels gitanos es declaren pertanyents a l'Església evangèlica pentecostal. I el 25-30% es declaren catòlics.

Amb tot el que hem viscut els gitanos catalans ens mantenim en la convicció que, tot i els canvis necessaris en les nostres pautes i estratègies culturals, la cultura gitana perdurarà i continuarà estant viva en el futur. **L**

Firaires en un tracte. Extremadura, principis del segle XX. Col·lecció FAGEX

L'Holocaust oblidat. Samudaripen: el genocidi dels gitans

Recopilació a càrrec de Ian Hancock

Diversos historiadors i estudiosos de la matèria asseguren que al voltant d'un milió de gitans van morir a mans dels nazis. Altres estudis llancen unes xifres encara més esfereïdores. Gairebé tots coincideixen, però, que aproximadament el 80% de la població gitana europea va ser cruelment assassinada durant el període hitlerià.

Ian Hancock, director del Centre de Documentació i Arxius Romanís de la Universitat de Texas, a Austin, va enviar a totes les organitzacions gitanes i les institucions que vetllen pels drets humans desenes de cites extretes de llibres i estudis que s'han realitzat al llarg dels anys i que demostren, amb dades, referències, noms i cognoms, el recorregut terrorífic de la barbàrie nazi contra els gitans. Encara que el Samudaripen, el nom que els gitans donen a l'extermini del seu poble, ha trigat molts anys a ser reconegut internacionalment, ningú ja no pot ignorar que van sofrir tant com els jueus.

Aquestes són només algunes de les esgarrioses recopilacions que Ian Hancock ha recollit perquè el record de tants morts no es menystingui ni s'oblidi.

Les dades de l'horror

«El 26 de maig de 1933 es va introduir una llei per legalitzar l'esterilització eugenèsica. A partir d'aquí, el gabinet encapçalat per Hitler va promulgar una llei el 14 de juliol de 1933 contra la propagació de les *Lebensunwertes Leben* (vides indignes de vida), anomenada després *Llei per a la prevenció de descendència hereditàriament malalta*. Es va ordenar l'esterilització d'algunes persones, i els gitans i la majoria d'alemanys negres van ser, específicament, els objectius de l'esterilització». Bock, 1983.

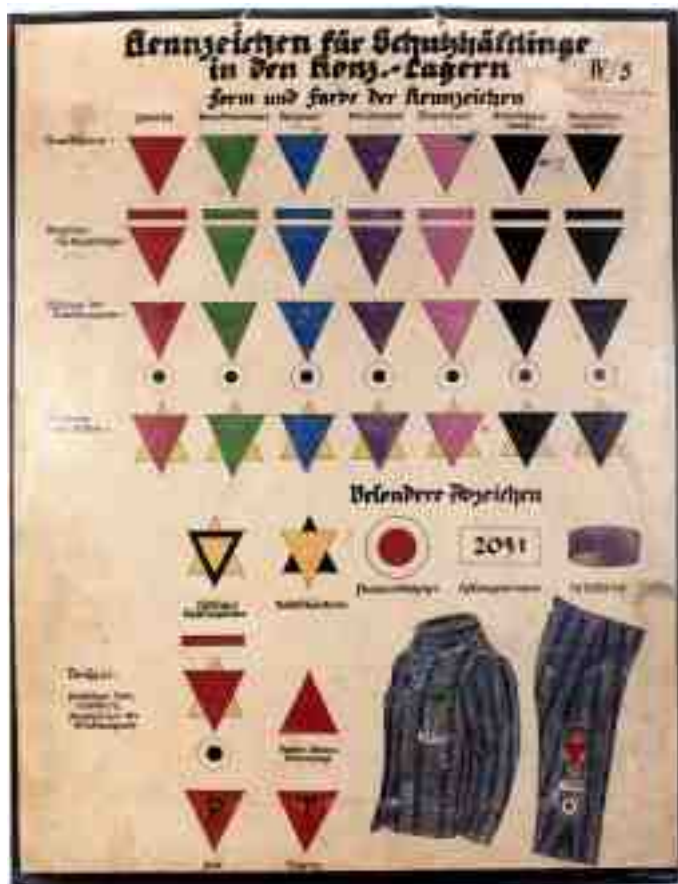
«El document nazi més antic que fa referència a «la introducció de la solució total al problema gitano a escala nacional i internacional» va ser escrit durant el mandat del secretari d'Estat i posterior ministre de l'Interior, Hans Pfundtner, el març de 1936. La primera referència específica a «la solució final de la qüestió gitana» va ser obra d'Adolf Würth, de la Unitat de Recerca d'Higiene Racial, el setembre de 1937. La primera declaració del partit oficial referint-se a l'*endgültige Lösung der Zigeunerfrage*, va ser expedida el març de 1938 i signada per Himmler.

El 21 de setembre de 1939 va tenir lloc a Berlín una conferència de política racial organitzada per Heydrich que, probablement, va ser decisiva en la «solució final a la qüestió gitana». El 17 d'octubre de 1939, l'Oficina Principal de Seguretat del Reich va enviar una carta als seus agents locals en la

qual afirmava que la «qüestió gitana» es regularitzaria aviat en tot el territori del Reich. En aquell moment, Adolf Eichmann va recomanar que la «qüestió gitana» se solucionés al mateix temps que la «qüestió jueva». Himmler va signar aquesta ordre enviant els gitans d'Alemanya a Auschwitz; la «solució final de la qüestió gitana» havia començat». Burleigh & Wippermann, 1991.

«Pel que fa a la persecució dels gitans, cal assenyalar que la seva situació va ser la mateixa que la dels jueus. El seu extermini va formar part de l'agenda dels nazis per erradicar «vides sense cap valor». Perdut enmig de l'Holocaust, el genocidi dels rom de l'est segueix sent una història sense explicar. En certa manera, la seva persecució va ser encara més despietada, ja que no posseïen cap «valor econòmic» i eren tradicionalment considerats com un grup particularment asocial, criminalment tendenciosos i d'aparença, cultura i llenguatge estrangers». Haberer, 2000.

«Els esforços per quantificar les morts rom no fan justícia al dany físic i psicològic dels qui van sobreviure. Cap xifra de les que disposem pot ser verificada mitjançant llistes, documents o fitxers dels camps. La majoria de gitans van morir a Europa de l'Est i del Sud, assassinats per tropes executores o membres de quadrilles feixistes. Les xifres dels qui van morir als camps se'ns van facilitar de forma parcial, ja que gairebé tots els fitxers van ser destruïts quan els camps van ser evacuats». Streck, 1979.

El signe distintiu dels qui els nazis consideraven éssers «asocials» (gitanos, malalts mentals, prostitutes, sense sostre, lesbianes o alcohòlics, entre altres), era el triangle negre. Segons el seu parer eren l'exemple clar de la degeneració i regressió de la raça humana, un tumor que calia extirpar del nou món feixista sense contemplacions.

«La llei de Nuremberg per a la protecció de la sang i l'honor es va instituir el 15 de setembre de 1935 i prohibia matrimonis o unions entre persones àries i no-àries. La llei va afectar tant jueus com gitanos, però no de la mateixa manera: el criteri d'identificació per als gitanos era el doble d'estricta que l'aplicat als jueus. [...] Si dos dels vuit besavis d'una persona tenien una part gitana, aquesta persona tenia massa descendència gitana per poder viure. En canvi, el decret de Nuremberg, definia el jueu com aquell que tenia un avi jueu, és a dir, algú que tingués un quart de descendència jueva. Si el criteri de classificació de jueu s'hagués aplicat de la mateixa manera als gitanos, uns 18.000 haurien escapat a l'assassinat». Ritter, 1941; Kenrick & Puxon, 1971.

«El genocidi dels sinti i els rom es duu a terme partint del mateix motiu d'odi racial, amb la mateixa premeditació, amb el mateix desig d'extermini total i sistemàtic que es duu a terme el genocidi dels jueus. Famílies senceres, des del més jove fins al més ancià, van ser sistemàticament assassinades dins de l'esfera de total influència dels nacionalsocialistes». Roman Herzog, president federal d'Alemanya, 16 de març de 1997.

Un grup de gitanos a Asperg, Baden-Württemberg, reunits per ser deportats per les autoritats alemanyes el 22 de maig de 1940. Viquipèdia

«Ser jueu durant l'època nazi et feia en primer lloc culpable i, després, un paquet amb una estrella groga. En canvi, ser gitano era ser un objectiu immediat, ja que el reduït nombre de persones d'aquesta raça facilitava la seva execució individual». Françoise Sagan, 1988.

«El règim nazi va aplicar una política d'extermini consistent i inclusiva basada en l'herència només contra tres grups d'éssers humans: els discapacitats, els jueus i els gitanos. [...] Els nazis van matar una gervació de persones, incloent-hi oponents polítics i religiosos, membres de la resistència, elits de les nacions conquistades i homosexuals; però sempre basant aquests crims en les creences, accions i estatus de les víctimes. [...] Per a l'assassinat dels discapacitats, jueus i gitanos es van aplicar diferents criteris. Els membres d'aquests grups no podien escapar a la seva destinació canviant el seu comportament o creença. Van ser seleccionats perquè existien». Heye, Sartorius & Bopp.

«Els motius al·legats per justificar la mort dels gitanos van ser els mateixos que els que es van usar per ordenar l'assassinat dels jueus, i els mètodes emprats per a uns van ser idèntics als emprats per als altres». Miriam Novitch, supervivent, Casa dels lluitadors del Ghetto, Asherat, Israel, 1968.

«Tot gitano ha de ser considerat malalt hereditàriament, l'única solució és l'extermini. L'objectiu ha de ser l'eliminació sense vacil·lació d'aquest característic element defectiu de la població». Dr. Johannes Behrendt, declaració política de l'Oficina d'Higiene Racial, 1939.

«La Llei gitana (Reichszeuengesetz) pretén crear un registre complet de la població gitana, la seva esterilització, el control dels seus moviments i formes de vida i l'expulsió d'estrangers i gitanos apàtrides». Secretari de l'Interior d'Estat, Hans Pfundtner (4 de març de 1936).

«A l'inici de 1940, el primer genocidi en massa de l'Holocaust va tenir lloc quan 250 nens gitanos de Txecoslovàquia van ser assassinats durant les proves del nou gas Zyklon-B, en el camp de Buchenwald». Proester, 1968.

«Les institucions nazis implicades en la persecució dels gitanos coneixien els llaços familiars particularment estrets en aquest grup ètnic. Si aquests llaços no es tenien en compte, com va succeir amb la deportació de 2.500 sinti a Polònia el 1940, es generava certes dificultats a la policia. Arribats a aquest punt, l'Oficina de Seguretat de l'Estat va ordenar, el 29 de gener de 1943, la deportació de sinti i els rom en «famílies», reflectint així l'esforç per minimitzar els conflictes i problemes burocràtics associats amb la deportació i l'internament». Zimmermann, 1990.

«La decisió oficial d'exterminar els gitanos va ser presa a la primavera del 1941 quan es van crear els Einsatzgruppen. Els gitanos van patir tres tipus de genocidi: l'esterilització, la deportació i l'homicidi. L'assassinat en massa va ser el mètode més comú». Sherer, 1987.

«Les estadístiques de 1997, esmentades pel difunt doctor Sybil Milton, aleshores historiador oficial de l'Institut de Recerca del Monument de l'Holocaust d'EUA a Washington, van estimar la xifra de víctimes gitanes el 1945 «entre mig milió i milió i mig». De manera significativa, la mateixa xifra apareix de nou en l'informe de novembre de 2001 de l'Organització Internacional per a les Migracions (OIM), organisme encarregat de localitzar i indemnitzar les víctimes gitanes que van sobreviure a l'Holocaust. El resum diu que, segons recerques recents, durant l'era nazi van morir fins a un milió i mig de rom». Heine, 2001.

«Pel que fa a l'extermini de formes antisocials de vida, el doctor Goebbels opina que els jueus i els gitanos han de ser simplement aniquilats». Otto Thierack, ministre de Justícia del Reich Nazi (14 de setembre 1942).

«A diferència dels jueus (que van morir majoritàriament en les cambres de gas de Birkenau, Belzec, Treblinka i altres camps d'extermini en massa) els gitanos que vivien fora del Reich van ser massacrats en molts llocs, en algunes ocasions uns pocs, i en unes altres centenars. Només als territoris d'Europa de l'Est es coneixen 150 llocs en els quals es van dur a terme massacres de gitanos. Les recerques de l'Holocaust jueu es beneficien d'estadístiques de la preguerra i de la postguerra per ajudar a determinar el nombre de víctimes en aquests països. Però això no és possible amb els gitanos, ja que era molt estrany que constessin en les dades nacionals del cens. És impossible esbrinar el nombre real de víctimes gitanes a Polònia, Iugoslàvia, Rutènia i Ucraïna, països amb, probablement, el nombre més gran de víctimes». Llibre del Museu Memorial d'Estat d'Auschwitz, 1993.

«Els gitanos van ser assassinats en una proporció similar a la dels jueus: un 80% d'ells en zones ocupades pels nazis». Simon Wiesenthal, en una carta a Elie Wiesel (14 de desembre de 1984).

«La caiguda del Tercer Reich no va frenar la devaluació de la vida dels gitanos. Alemanya de l'Oest va pagar uns 715 milions a Israel i a diverses organitzacions jueves, el 1979; en canvi, els gitanos, com a col·lectiu, no han rebut res». *Time Magazine*, 1979.

«Quanta gent a Anglaterra i Amèrica sap, avui dia, que els gitanos d'Europa van ser perseguits pels nazis i enviats a la mort en gairebé la mateixa proporció que els jueus?». Heger, 1980. **LI**

Sinti i rom a punt de ser deportats pels nazis. Fotografia presa a la ciutat alemanya d'Asperg.

Asperg, deportació de sinti i rom.

Juan de Dios Ramírez Heredia, el gitano

Rosa Maria Puig-Serra. Fotografies d'Isidre Tiana

Sortim d'un dels punts neuràlgics de la gitaneria, la Unió Romaní, al barri del Raval de Barcelona, carregats de llibres i revistes. L'entitat sempre ha tingut com a tasca principal la reivindicació dels trets culturals gitanos: els símbols, la llengua, la imatge en els mitjans de comunicació, la divulgació cultural, etc. A l'entrada del local, compartint lloc amb molts cartells, hi ha un quadre amb les fotografies dels gitanos que es van presentar a les últimes eleccions al Congrés. Veiem que hi ha representats la majoria de partits de l'arc parlamentari.

L'amfitrió, el seu president, Juan de Dios Ramírez Heredia (Puerto Real, 1942) ha estat el primer diputat gitano al Congrés espanyol (1977-1986) i el primer diputat gitano al Parlament europeu (1986-1999). Encara se'l recorda per un famós discurs el 1978 a favor del seu poble demanant l'abolició de la tristament popular *ley de vagos y maleantes*. Advocat i doctor en Ciències de la Informació i amb grans dots comunicatius —va dirigir molts anys un programa de flamenc a RNE que tenia uns índexs d'audiència més que notables— s'ha destacat per la defensa de la seva comunitat i, per extensió, de totes les llibertats. Antiracista contumaç, actualment, juntament amb altres responsabilitats, és membre de l'Observatori Antiracista de la Unió Europea, amb seu a Viena en representació d'Espanya.

Juan de Dios està orgullós de moltes coses. Afirmar que és un home que ha tingut molta sort al llarg de la seva vida, «yo estaba en la estación, pasó el tren y subí». Una de les seves satisfaccions més grans rau en la quantitat de documentació sobre els gitanos, llibres, material gràfic i audiovisual, cartells... que guarda en el seu local, «la mayor biblioteca y videoteca del mundo, sin duda, miles de documentos. Estoy pensando qué hacer con este tesoro». Altres motius d'orgull ha estat haver contribuït a la creació de *Periodistas contra el racismo* i de les «escoles pont», als anys seixanta.

Sempre ha estat un home atractiu, guapo i amable, encara que fa veure que no li agrada que li recordem. La capacitat de seducció, l'encant personal, el talent natural per enamorar, característic de molts gitanos, és una arma molt poderosa que han sabut utilitzar tradicionalment i que és totalment vàlida i efectiva quan tens tants elements en contra.

Ens coneixem de fa anys. Entre altres coses, vam començar a partir micro a Ràdio Nacional. D'aquí el tuteig.

Què defineix específicament ser gitano? Segons el teu parer, com podem saber qui pertany clarament a la comunitat gitana?

No tinc la resposta exacta, i això que jo també m'he formulat la mateixa pregunta moltes vegades. Ser gitano és tenir una mare, un pare, uns avis, uns antecedents biològics gitanos? Si hi aprofundim, acabarem a Hitler! La teva condició de pertanyent a un poble es mesura per la sang? Això, i racisme, és pràcticament la mateixa cosa. Avui dia la societat és intel·ligent, i el concepte de raça ja ha estat eliminat del vocabulari jurídic.

L'ètnia és tota una altra cosa. Jo crec que ser gitano és pertànyer a un poble, a una comunitat, que té un origen comú, una història compartida i uns senyals d'identitat que el diferencien de la majoria a què li ha tocat viure. I s'hi inclou l'idioma.

L'idioma, el romanò, però, s'està perdent a molts llocs...

Catorze milions de gitanos vivim a tot el món, dels quals quatre milions estan en ambdues Amèriques i deu milions a Europa. El romanò, com a llengua mare, el parlen

uns deu milions de gitanos, especialment els que viuen a l'Europa de l'Est. Queden quatre milions de gitanos que ja no el tenen com a llengua mare. Hi ha dos milions que el parlen perfectament, que són bilingües, però ja no és la seva llengua mare. I en queden altres dos milions que, tristament, l'hem perdut.

El caló és el que he après de la meua gent. És el romanò, el llenguatge universal gitano, però amb les regles gramaticals de l'espanyol. El romanò és una llengua molt difícil perquè es declina, com el llatí o com l'alemany. Hem fet un esforç perquè no sigui una llengua impossible per als gitanos espanyols. La meua mare el parlava amb normalitat, però si li deies que declinava, no sabia de què li parlaves. Si no l'aprens amb naturalitat, a casa, és molt complicat.

El gitano és nòmada per tradició. El vostre himne és «Gelem, gelem», en romanò «Vaig caminar, vaig caminar», i a la vostra bandera hi figura una roda de carro.

S'és injust amb l'exigència que es té amb els gitanos i el masclisme. Ens demanen que aconseguim en vint anys el que les paies no heu aconseguit completament encara en un segle. Les dones gitanes, les joves gitanes que lluiten contra això, són el millor testimoni que s'aconseguirà

¿Ha estat, potser, l'assentament, una de les causes de la pèrdua de la llengua?

Sí, possiblement, però també ho ha estat la històrica repressió de les autoritats. Ja els Reis Catòlics, en la primera pragmàtica, condemnaren els gitanos a viure en certs municipis i els prohibeix parlar la seva llengua. I indica que tot aquell gitano o gitana que fos enxampat fora dels termes dels municipis on els havia tocat viure, havien de ser associats a la plaça pública: dos-cents assots als homes, i les dones, cent. Si els agafaven per segona vegada, se'ls tallaven les orelles d'arrel. La tercera vegada, les dones eren condemnades a ser expulsades del territori, i els homes a remar en les galeres reals fins a la mort. I així van passar molts anys; hi ha una col·lecció molt gran de textos contra els gitanos. Actualment a tot Espanya, vivim aproximadament 750.000 gitanos, som la minoria més important del país. D'ells, 350.000 viuen a Andalusia, i la resta viuen repartits per la resta de les comunitats.

Com anem avui dia de gitanofòbia?

Ha tornat a créixer. Però més que gitanofòbia, és racisme en termes generals. Diré una cosa que no agrada a tothom, perquè el victimisme, en tots els ordres, sol ser rendible. Tothom sent simpatia o compassió cap als reprimits. Però vull dir que Espanya és el país menys racista de la Unió Europea. L'Eurobaròmetre, una publicació elaborada pel conjunt de les millors universitats d'Europa, absolutament fiable, apunta que Espanya és el país on la tolerància és més gran.

Tot i això, també cal dir que hi ha racisme, i un racisme dur, que els gitanos patim. Potser és per la meua condició d'home d'esquerres i socialista, que considero que més que un racisme provocat per la sang, la història o els costums, jo veig un racisme de classe: el racisme compartit contra els pobres, contra els marginats. Espanya sempre ha estat un país d'immigració, de ciutadans que s'ha desplaçat fora a guanyar-se la vida, però ara són més els que han vingut. Ha crescut el nombre d'immigrants d'altres països, del Magreb, del Pakistan, d'Amèrica... Tots susciten un sentiment

de rebuig, de racisme. En el fons, és falta de coneixement, d'ignorància. Les cultures no són unes millors que altres: les cultures són diferents.

La cultura gitana té uns valors, com la paraula donada, o el respecte a la família, el respecte a la gent gran, que s'estan perdent i que tots hauríem de compartir.

El dia que els perdem, ho hauré perdut tot. Hi ha un gitano advocat, com jo, en Marcos Santiago, que viu a Còrdova, que en una entrevista al diari *Cordópolis* va dir: «si els meus avis aixequessin el cap, es tornarien a morir. Perquè el nostre poble i la nostra comunitat han evolucionat a tal velocitat, que no se sentirien identificats amb determinats comportaments d'un segment molt important de la població gitana que viu immersa en una societat més àmplia que també ha canviat». El nostre repte és tractar de conservar aquests valors malgrat la globalització, malgrat la convivència amb el món paio. Per sobre de la sang, l'ètnia, la història, la llengua... hi ha els sentiments, la fidelitat a una història, a la llei gitana, a la forma d'entendre la vida, que és heretada i que tenim l'obligació de transmetre. És la manera de ser gitano. Em pregunto, com seran els gitans d'aquí a cinquanta anys?

Els gitanos porteu vivint aquí centenars d'anys...

...Des del 12 de desembre de 1425, data del primer document, signat per Alfons V d'Aragó, en el qual dona permís a un tal Tomás, que anava en peregrinació a Santiago de Compostel·la. És un orgull saber que aquest document és aquí, a casa nostra, a Barcelona, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

...i tot i això, no us coneixem, o no respectem, la vostra cultura. Per exemple, m'explicava una gitana que els gitanos, quan mor un familiar, el vetllen totes les hores, no deixen el cos sol..., però que aquí al tanatori us tanca i no us ho permeten...

És una lluita tremenda. Volem que se'ns respecti. Tenim una veritable batalla reivindicativa perquè no fem res dolent, al tanatori o als hospitals volem ser al costat de l'ésser estimat, no volem que ens facin fora a les vuit o a les nou.

Més que un racisme provocat per la sang, la història o els costums, jo veig un racisme de classe: el racisme compartit contra els pobres, contra els marginats

És tant demanar, en una societat tan materialista, que una comunitat vulgui estar amb els seus?

L'experiència ancestral amb gitanos hauria d'ajudar-nos en l'acollida d'altres pobles que ens arriben.

Hi ha comportaments que s'inscriuen en un sentiment d'autodefensa. D'oposar una barrera que em salvi de l'assimilació, perquè soc el més feble. No es tracta d'integrar-nos: es tracta de conviure en el respecte mutu. Societat majoritària i societat minoritària hem de renunciar a molts prejudicis, tant païos com gitanos. Aquesta és la teoria.

Jo opto per la interculturalitat. És el que fa possible que cada un de nosaltres siguem capaços de conviure junts en el respecte mutu a cadascuna dels nostres costums i tradicions que conformen la riquesa plural de la societat en què ens ha tocat viure, al que cadascú som i defensem, i amb unes lleis fonamentals que cal respectar.

No has cregut mai en les fronteres...

Sens dubte. Fixa't aquesta frase meua que algú va posar en un cartell: «som gitanos, ciutadans del món, el nostre sostre és el cel, i la terra, tota, la nostra pàtria. Les fronteres sempre han estat divisions artificials per separar els éssers humans».

La imatge que tenim de la societat gitana és que és molt patriarcal. Hi ha un moviment de dones gitanes i feministes, molt interessant, que diuen que han de lluitar contra el racisme antigitanista, el masclisme i la vulnerabilitat social.

Els gitanos hem estat uns masclistes fastigosos. Amb excepcions. Però avui no és just dir que tots ho som. Alguns, com jo, lliurem una batalla per no ser-ho. La dignitat

Un poble analfabet mai serà un poble lliure, només la cultura, el coneixement, fa lliure

de la dona no és negociable. Però hi ha una injustícia amb l'exigència que es té amb els gitanos. Ens demanen que aconseguim en vint anys el que les païes no heu aconseguit completament encara en un segle. Vosaltres encara teniu discriminacions clares en molts sectors. El comportament masclista entre els gitanos s'està superant, som molts els que volem canviar-lo. I les dones gitanes, les joves gitanes que lluiten contra això, són el millor testimoni que s'aconseguirà.

Una altra imatge és la del gitano analfabet, que fugí de l'escola per diverses raons.

Quan vaig ser diputat per primera vegada, per Barcelona, el 1977, va sortir a la llum un estudi, *El llibre blanc sobre els gitanos espanyols*, elaborat pels jesuïtes. Deia que el 80% dels gitanos eren analfabets. Em va semblar una exageració, però llavors vaig pensar en la meua família i coneixuts: ni els meus pares, ni els meus oncles, ni els meus cosins sabien llegir ni escriure. Vaig seguir investigant, i era veritat. El 20% restant eren alfabetats, entesos com a tals persones que just sabien signar i llegir amb dificultat.

Com es lluita contra l'analfabetisme? Com es pot aconseguir, per exemple, una plena escolarització?

Hi va haver un temps difícil per a nosaltres, el de la creació de les escoles pont als anys seixanta. Molts em van atacar en aquella època perquè jo les defensava. Escoles enmig de les barraques, per a nens i nenes gitanos, perquè si no era així, no anaven a l'escola. Es malfiaven amb raó perquè els marginaven, no els respectaven ni a ells ni els seus costums. Vam recollir com vam poder taules i cadires, algunes escoles ens regalaven pissarres o altres estris que els sobraven, vam poder pagar mestres... Calien diners i temps. De mica en mica els gitanets s'han anat escolaritzant encara que, ara mateix, hi ha escoles en perill d'esdevenir guetos... Un poble analfabet mai serà un poble lliure, només la cultura, el coneixement, fa lliure. Els experts diuen que calen tres generacions per acabar amb l'analfabetisme. Ara hem d'estar en un 12%, que segueix sent molt, però ja no és gairebé el 100% de l'any 1977. I avui també cal destacar que de la presència gitana a les universitats espanyoles el 60% són dones.

El Dia Internacional del Poble Gitano, el 8 d'abril, commemora el Primer Congrés Mundial Gitano, a Londres, el 1971.

L'any 1971 marca un abans i un després en la història del poble gitano. En la manera de ser, de viure i de veure el

poble gitano. S'aconsegueixen a partir de llavors tantes coses...! El reconeixement per part de les Nacions Unides, que els alemanys entenguessin que aquest poble que no tenia representació també havia de ser indemnitzat pels crims de l'odi nazi i racista... La creació de l'himne, de la bandera...

Tu vas ser diputat vint anys i vas participar en la redacció de la Constitució espanyola. També has exercit el periodisme molt temps. Quin paper han de jugar els mitjans de comunicació en contra de la xenofòbia i el racisme? Què es pot fer contra el racisme des de la política, des del poder?

Els periodistes ja no som el quart poder, sinó el primer poder. Som els creadors d'opinió, capaços de transformar hàbits, costums, tendències en la societat. He llegit que el president Trump no seria president dels Estats Units si no hagués existit Facebook i Twitter... tot i que els gitanos de Nord-amèrica vam votar per Hillary. Jo mateix vaig fer campanya per ella perquè ens estima i ens coneix. En l'època que va ser secretària d'Estat es va comprometre per nosaltres en els països centreeuropeus en els quals encara, als gitanos, ens maten.

Els periodistes tenim una responsabilitat enorme en la creació d'un estat d'opinió. Jo vaig ser vicepresident, durant uns anys, de la comissió d'informació del Parlament Europeu, i em vaig estudiar molt a gust gairebé tots els codis deontològics dels principals mitjans de comunicació de tot Europa. Em va agradar especialment el codi dels anglesos, perquè és un codi únic per als periodistes, els editors i els amos dels mitjans. L'article 13 diu que el periodista, l'informador, el mitjà, s'abstindrà de fer referència a l'origen, al color de la pell, a la llengua, en contextos pejoratius. Si hi ha un robatori o una violència, afegeix una informació substancial dir que l'element implicat és negre, àrab o gitano? Això fa un mal immens a una població que, amb això, queda estigmatitzada. Si és un element important per a la informació, no hi ha inconvenient a dir-ho. Però administrem-ho.

¿Quin paper ha jugat la creació de «Periodistas contra el racismo» per canviar la imatge estereotipada dels gitanos i eliminar prejudicis?

A la Unió Romaní treballem molt per això: «Periodistas contra el racismo» és un programa estrella. En els estudis que presentem participen gitanos que ofereixen la seva visió de com els mitjans de comunicació distorsionen la imatge de la nostra comunitat. Són denúncies que passarien desapercebudes. Seguim fent programes d'educació,

Seguim fent programes d'educació, de promoció professional, de la salut, de l'habitatge, del treball, de promoció de la dona gitana..., tot és important, però tot això de res no servirà si no guanyem prèviament la batalla en els mitjans de comunicació

de promoció professional, de la salut, de l'habitatge, del treball, de promoció de la dona gitana..., tot és important, però tot això no servirà de res si no guanyem prèviament la batalla en els mitjans de comunicació. Quan vam difondre el nostre estudi *¿Periodistas contra el racismo?*, que ha rebut moltes lloances, a la universitat, vam dir als joves que han de ser revolucionaris, que han de lluitar contra la injustícia, contra qualsevol comportament que vagi contra els drets humans, i vam notar, vam sentir esperança. **LT**

Segon Congrés Internacional de Dones Gitanes (28/03/2018).
Fotografia de Selene Pernas

«Si no hi ha possibilitats de promocionar-se en el mercat de treball regular es creen alternatives que permeten sobreviure, però dins els marges que el sistema laboral i el racisme deixen. Aquesta activitat d'autoocupació que es desenvolupa en la venda ambulant principalment és l'única opció que deixa el mercat de treball a les persones gitanes per poder-se guanyar la vida mínimament, si tenen sort i recursos. L'autoocupació gitana o el treball per compte propi és l'alternativa que han creat les persones gitanes com a sortida a un mercat de treball racista.»

Estudi sobre la població gitana de Catalunya. Generalitat de Catalunya, Departament de Benestar i Família. Barcelona, 2005

En una intervenció en el Parlament Europeu

L'abril del 2017 Juan de Dios Ramírez-Heredia va emetre aquest comunicat: «Le pido a mi abuela que caiga sobre la eurodiputada de la Liga Norte Maria Bizzotto una especial maldición gitana». En el mateix comunicat li desitjava tot tipus d'ensurts i feia referència l'«alto índice de cumplimiento de los juramentos de su familia». La diputada havia proposat a l'eurocambra celebrar el Dia Mundial de les Víctimes dels Problemes Causats pels Gitanos. Ramírez-Heredia va destacar que les expressions racistes i els comportaments xenòfobs sempre han estat presents entre els parlamentaris d'extrema dreta. Va voler recordar que ja havia maleït, també a l'Eurocambra, el parlamentari del Front Nacional, Jean-Marie Le Pen, per qüestionar l'existència de l'Holocaust. «Recuerdo que le dije que aquella noche, y durante muchas noches más, se le aparecerían los espectros de los muertos desaparecidos en los hornos crematorios».

L'últim informe de la Unión Romaní *¿Periodistas contra el racismo? La prensa española ante el pueblo gitano, 2016*, destaca que els mitjans de comunicació tracten la informació sobre la comunitat gitana de manera parcial i estereotipada, sobretot en els contextos pejoratiu. El poble gitano encara no té prou veu en els mitjans: en el 60,75% dels casos no es van tenir en compte les fonts gitanes per contrastar les informacions. L'estudi l'ha fet un equip format per professionals gitanos i gadyè ha analitzat en profunditat un total de 2.148 informacions sobre la comunitat gitana publicades en 329 mitjans de premsa escrita i digital durant l'any 2016, així com tres programes de televisió. L'informe constata, un any més, que el discurs de l'odi contra la comunitat gitana segueix molt present, especialment en les informacions que tracten temàtiques ja de per si pejoratives (delinqüència, drogues, presons...) i també als programes de televisió i a les xarxes socials. La generalització i la falta d'objectivitat i rigorositat d'aquests programes dona ales al racisme, que es plasma sobretot a les xarxes socials amb nombrosos comentaris i declaracions clarament antigitanes publicades en els fòrums dels mitjans de comunicació, així com en els seus perfils de Facebook i Twitter. Els mitjans, diu l'informe, no haurien de facilitar les seves plataformes per reproduir les opinions d'aquells que inciten a l'odi.

Cent cavalls

Conte popular gitano versionat per
Sebastián Porras Soto

Édouard Manet, Gitane avec une cigarette, Wikimedia

Jekh dives maskar-e divesa. Un dia entre els dies, en un petit poble gadità anomenat Setenil vivia un matrimoni gitano. En Josep es dedicava, des que era un xicot, al tracte de bestiar, a comprar i vendre cavalls, eugues, poltres i mules i d'aquesta manera s'entestava a criar els seus dos fills. La Isabel havia de fer veritables filigranes per tirar endavant tota la família: menjar, roba, escola, medicaments. A més, la Isabel també ajudava el seu marit amb el bestiar, posant-li pinso, alfals i faves seques per menjar i *pañí*—que és com s'anomena l'aigua en romanò, la llengua gitana— per beure. Així passaven els dies. Hi havia bones temporades, quan es feia un bon tracte i es guanyaven uns bons diners, però també hi havia males temporades, especialment quan la pesta equina, una malaltia mortal, se'n recordava dels animals d'en Josep i alguns d'ells morien, malgrat

La Fundació Privada Pere Closa és una entitat gitana sense ànim de lucre creada el 1998, que es dedica a la formació i la promoció del poble gitano a Catalunya, i a la potenciació de la imatge positiva del poble gitano, preservar el seu ric llegat cultural i donar-lo a conèixer a la resta de la societat. Actua a diferents localitats de Catalunya per promoure l'èxit escolar dels infants i joves gitans, afavorir el seu creixement personal i millorar l'entorn familiar i comunitari perquè tinguin el màxim d'oportunitats i la millor qualitat de vida possible. A través de la seva tasca lluita contra la discriminació en l'àmbit educatiu i dels serveis públics, per trencar els estereotips referents al poble gitano i promoure la transformació social dels entorns més propers dels joves i dels infants. Un dels objectius és mostrar als joves que la gitanitat no pot ser un obstacle per al seu creixement personal.

Conte editat per la Fundació Pere Closa que forma part d'un projecte dirigit a tots els centres educatius de primària. Dos educadors gitans, acompanyats de música de guitarra en directe, narren i escenifiquen contes populars gitans, introduint el concepte de l'idioma romanò, creant la llavor del coneixement i el respecte per la cultura gitana a través d'una de les seves facetes més desconegudes: els contes i les llegendes.

les atencions i les injeccions que els receptava el gitano. A empentes i rodolons, aquell matrimoni amb els seus dos fills, amb les seves penes i les seves alegries, veia passar els anys a la seva llar dels afores de Setenil.

En aquell poble hi havia un mossèn que cada diumenge oficiava la missa més important de la setmana a l'església de Setenil. Malgrat que la seva llarga sotana negra tot just deixava endevinar la seva anatomia, era un home alt i sec i els ossos de les mans i les galtes semblava que estiguessin a punt de sortir-se. La seva veu era ronca i cada dia es menjava un entrepà de xoriço a l'hora de l'esmorzar. Era un mossèn molt llest que vivia en una gran casa en el centre del poble i a la parcel·la de terreny que estava al darrere de la casa tenia, en totes les èpoques de l'any, un bon nombre de *balichós*—és a dir, porcs—, vaques, ovelles, gallines i ca-

valls. La veritat és que el mossèn vivia sense estar-se de res.

Cada diumenge, en el sermó que dedicava als feligresos, el mossèn proclamava la virtut d'obsequiar al rector i que per cada oca, porc o gall que algun veí li regalés, *el déu més diví de tots els déus* recompensaria cent vegades aquella ofrena. És així que, en acabar la missa del diumenge, alguns dels veïns li lliuraven mules, cabres, vaques i gallines al mossèn amb la il·lusió que *el déu més diví de tots els déus* els recompensés per cent vegades. D'aquesta manera el mossèn cada vegada tenia més plenes les quadres i l'estable.

Un dia, en Josep li va dir a la Isabel que li lliuraria al mossèn l'únic cavall que tenien en aquell moment a casa seva per veure si d'aquesta manera *el déu més diví de tots els déus* podia ajudar el matrimoni a sortir de la mala temporada que es-

Jean-Pierre Duretz/Pixabay

taven passant des de feia ja alguns mesos. La veritat és que a la Isabel no li va fer gens de gràcia la idea del seu marit i intentà treure-la-hi del cap. I és que aquell cavall, el darrer que quedava a la seva quadra, era l'única esperança de canviar la seva sort. Si el venien a bon preu, podrien comprar algunes coses per a la casa i potser alguna mula o algun poltre.

—Però tu estàs boig, home! Com mantindrem els nostres fills? —exclamà la Isabel.

—No t'amoïnis perquè *el déu més diví de tots els déus* ens recompensarà i ens donarà cent vegades el valor d'aquest cavall —respongué en Josep amb calma.

I no va haver-hi manera de convèncer-lo. En Josep va dur el magnífic cavall tord al mossèn de Setenil, que ja en tenia noranta-nou més en el seu estable. Tot un luxe. El mossèn estava molt content perquè havia aconseguit acumular una bona cavallada de tots els pelatges: tords, castanys, negres i alatzans. També posseïa un gran ramat d'ovelles, un altre de cabres i un tercer de vaques, moltes gallines i galls, una baconada i alguns animals més.

El cavall tord, que havia estat molt de temps a casa d'aquell matrimoni gitano, trobava a faltar les fa-

ves seques, la civada i com la Isabel i en Josep tenien cura d'ell. Perquè resulta que el mossèn no invertia gaire temps ni esforç en alimentar i agenciar els animals que abarrotaven les seves quadres, gallineries i estable.

Set dies després el cavall tord ja no podia aguantar més i la nostàlgia i la fam van fer que, a la nit, sortís amb cura del clos, que tenia una fusta esberlada, i emprengués el camí cap a la seva antiga casa als afores de Setenil. I el destí animal va voler que els altres noranta-nou cavalls el seguisin. Cap veí del poble va poder veure-ho perquè tots, fins i tot en Josep i la Isabel, estaven dormint, però aquella visió era espectacular: cent cavalls de diversos pelatges travesant en fila índia tot el poble en un silenci total i molt a poc a poc. Xinoxano els cavalls van anar arribant a la casa d'aquell matrimoni gitano i entrant a la seva quadra. Alguns es quedaren envoltant la casa perquè la quadra no era prou gran per acollir-los a tots.

L'endemà al matí, en Josep es llevà i no va poder creure el que veien els seus ulls. Estava molt nerviós i amb prou feines va encertar a despertar la Isabel i els seus dos nens.

—Fills meus, *el déu més diví de tots els déus* ens ha recompensat cent vegades!

Però el mossèn també es sorprendé quan es va llevar i comprovà com els seus cavalls havien desaparegut de les quadres. Es vestí apressadament amb la seva llarga sotana negra i, guiat per un sisè sentit o per un prejudici inconfessable, corregué fins a la casa de la Isabel i en Josep.

—Com has gosat robar-me els cavalls? Lladre insolent! —cridà el mossèn amb les faccions desencaixades i els ossos de les galtes sortint-se del seu lloc.

—Senyor mossèn —respongué en Josep amb molt de tacte— gràcies pels seus sermons, perquè *el déu més diví de tots els déus* m'ha recompensat cent vegades pel cavall tord que jo li vaig lliurar a vostè. Se'n recorda, oi? Oh, gràcies senyor mossèn!

El mossèn se'n va anar a casa seva rosegant-se els punys de la sotana, es ficà al llit i va estar-s'hi tres dies amb el cap tapat i rondinant. A partir d'aquell moment els negocis d'en Josep i la Isabel van anar cada vegada millor i van poder dur els seus dos fills a les millors escoles per estudiar i aprendre. L'Antoni, el més gran, avui dia és advocat i la Loli és metgessa. El mossèn encara viu a Setenil, però mai més no tornà a menjar xoriço. **L**

Societat i llengües dels gitanos catalans

Jean-Paul Escudero, Centre d'Études et de Recherches Catalanes de la Universitat Paul Valéry, Montpellier.
Fotografies de Jesús Salinas

Article actualitzat i revisat per l'autor, presentat al cicle «Les llengües a Catalunya» (Barcelona, 2003)

Les llengües i els seus parlants

La història dels zíngars és la història d'una fragmentació lingüística i cultural sense límits. Els moviments de diàspora dels homes viatgers a tot Europa i a la meitat del món, amb la separació i l'aïllament progressiu dels seus descendents, a dins de societats dominants *païes*, molt diverses, ha produït una ruptura cultural que varia entre països, ciutats i pobles...¹ Aquestes diferències estan plenament integrades i apareixen a tot arreu. No divideixen únicament els gitanos i els *païos*, sinó que en una mateixa comunitat gitana es conserven, es protegeixen i es perfeccionen, per dir-ho d'alguna manera. Les diferències separen les famílies, els barris, els carrers. El vestir de cadascú, la cuina, les normes de festeig i de casament, la música i la manera d'interpretar-la, el tipus de relació amb l'ambient *paio*... són aspectes discrets o ostensibles de la vida quotidiana que ofereixen possibilitats innumerables de demostrar la seva diferència. El parlar de cada comunitat se situa al capdavant d'aquests valors identificadors dels quals és inseparable.

Les llengües més conegudes a Europa s'han expandit en ones regulars des de nuclis històrics, com ara el castellà des del nord de Castella, el francès des de la Conca de París, el català des del Pirineu oriental i central. En canvi, la geografia de les llengües gitanes (tant si s'han originat a l'Índia com a les societats *païes* circumdants) no obeeix a una noció territorial clàssica sinó que ha anat seguint les migracions, multipolars i quasi sempre discretes de les famílies més fràgils, afectades per la gana, les guerres o l'atur. A l'interior mateix de Catalunya, actualment, és notable la presència de gitanos andalusos, extremenys i portuguesos, però també hem d'esmentar els que els gitanos catalans anomenen *húngaros* i que si no m'equivoco pertanyen al grup *rom* procedent de l'Europa oriental.

¹ A l'interior de la gran família dels zíngars ibèrics o gitanos, nosaltres, els *païos*, solem distingir un grup portuguès, un grup andalusí i un grup català, però aquestes divisions esquemàtiques no tenen en compte l'existència de comunitats basques, asturianes o simplement castellanes, amb les seves especificitats lingüístiques eventuais. Des de l'òptica gitana, les coses són molt més precises ja que tothom sap més o menys identificar l'altre (a vegades amb una simple mirada) i el coneixement directe entre les famílies —que ignora les barreres geogràfiques *païes*— crea una mena de xarxes amplíssimes que des de Catalunya, radien cap a la resta d'Espanya o cap al sud de França.

El bilingüisme (o el multilingüisme) és un element constitutiu de les cultures gitanes. L'arribada de grups zíngars, amb una llengua neoíndia, a la Corona d'Aragó el *xv*, suposà un aprenentatge progressiu dels parlars vigents en aquest territori. La fidelitat a llur idioma, la llengua romaní, totalment desconeguda a Espanya, fou un problema constant en els anys d'intolerància que començaven. Unes lleis dràstiques, destinades al genocidi lingüístic i cultural, van anar preparant durant centúries la desaparició d'aquella parla exòtica. L'aïllament obligatori i controlat dels gitanos en una multitud de pobles de Catalunya el *xviii*, va contribuir a reforçar el contacte entre llengües i també a incrementar la fragmentació i l'afebliment de la parla interna. La situació sociolingüística dels gitanos de Catalunya cap al 1800 es pot conèixer indirectament, gràcies a un informe de l'època redactat al Rosselló.² Malgrat les hores dramàtiques de la seva història, aleshores els gitanos conservaven una llengua neoíndia per comunicar-se espontàniament, i d'altra banda feien servir el català en les seves relacions amb la gent *paia* del país. Pel seu tarannà conservador, aquell bilingüisme arrelat encara va mantenir-se fins a les primeres

² (La procedència catalana dels gitanos del Rosselló ha estat evidenciada des d'una perspectiva històrica per les investigacions de Jean-Paul Salles. Una anàlisi detallada de la seva llengua ha confirmat en bona part aquest origen). L'informe del prefecte napoleònic Delon explica que "ils parlent catalan mais ils ont une langue particulière, inintelligible aux naturels du pays et dont ils leur déroberent soigneusement la connoissance". (És a dir, coneixement del català però presència d'una altra llengua incomprensible).

dècades del segle xx en una mena de llengua mixta, caló-català, que aflora en els exemples de l'apèndix lexical de *Sota Montjuïc*, publicat per Juli Vallmitjana el 1908. Avui dia, de tot allò només ha sobreviscut un vocabulari, gairebé desproveït de gramàtica pròpia, anomenat simplement *caló* o *gitano* que supleix com pot el paper de la llengua anterior. El coneixement del vocabulari gitano sol ser més baix com més joves són els individus.

Tot i el seu estat crític, el caló ha tingut sempre i encara té un prestigi molt alt entre els seus parlants. La presència de forasters amb els quals el català (o el castellà) són llengües compartides, produeix a vegades una falta d'intimitat i afavoreix l'emergència del vocabulari caló. En una compra o una venda, per exemple, amb una paraula discreta en gitano n'hi haurà prou per desencallar una situació complexa entremig de *païos* inoportuns. Els pensaments d'un gitano no es poden revelar a desconeguts. El caló sorgeix com una defensa però també expressa el plaer de la intimitat recobrada. La delectació exclusivament gitana de fer servir mots de caló només pot comparar-se amb la passió incondicional per la música pròpia de la comunitat, el flamenc. El caràcter secret del caló el converteix sovint en un tabú, però podem afirmar que la publicació d'un reguitzell de diccionaris i reculls, essencialment des del segle XIX, ha trencat el misteri ja fa temps entre els estudiosos gitanos i *païos*.³

Resumint les condicions dels usos lingüístics externs dels gitanos catalans, hem de suposar que des dels orígens, el català ha estat la llengua natural per a les relacions amb la població no gitana, però en situacions d'intromissió *paia*, s'ha conservat durant segles la llengua romaní, o elements d'aquesta llengua, per perpetuar la cohesió del grup.

³ Gómez Alfaro, Antonio (1997 i 1998). «Diccionarios y estudios sobre el romanó caló español». *Interface* núm. 28, 29, 30.

L'enorme diversitat de les cultures i dels parlars zíngars a tot el món, l'allunyament permanent de les seves estructures i el caràcter profundament independent dels gitanos, dels manux, dels sinti o dels rom, semblen incompatibles amb la restauració d'una llengua internacional comuna. L'absència d'institucions que representin realment un sol poble n'és la traducció més clara. Tanmateix s'han fet últimament esforços en aquest sentit. A Catalunya, hem d'esmentar l'obra de divulgació de Juan de Dios Ramírez-Heredia des de l'angle del *romanó-kaló*.⁴ Fora d'aquí, es coneixen altres propostes com la de Vania de Gila-Kochanowsky⁵, o la de Marcel Kurtiade⁶ (Cortiade) que han tingut una acceptació diversa a Europa. El problema inherent de qualsevol assaig de normalització rau en el model escollit, necessàriament local i generalment minoritari, que no sempre s'avé amb certs trets importants d'altres dialectes, i ha de ser finalment reconegut per ells.

El caló tal com és actualment

Com ho hem apuntat més amunt, el caló contemporani és un conjunt de paraules residuals que procedeixen principalment de la llengua romaní. Els lingüistes que han estudiat la qüestió coincideixen a situar l'origen d'aquest idioma al nord-oest de l'Índia i l'han relacionat, entre altres coses, amb l'hindi (la llengua oficial de l'Índia) i el panjabi.⁷ Les migracions cap a l'oest i els contactes naturals amb cultures divergents, han provocat manlleus a altres llengües, com ara el persa i més endavant el grec, el serbi, el romanès, l'alemany, el francès, etc., que apareixen en proporcions variables, en els diversos dialectes zíngars d'Europa. Si la base principal del lèxic caló no planteja gaires dificultats pel que fa a la seva estirp índia, l'estructura interna de la seva forma més moderna ha estat envaïda per la fonologia i la morfologia de les llengües peninsulars i ha originat un caló portuguès, un caló andalusí, un caló basc i un caló català. D'aquestes combinacions insòlites, només

⁴ Aquest autor va publicar el 2001, amb l'ajuda d'un comitè científic, un *Primer manual de conversa romanó-kaló*. Barcelona: Institut Romanó de Serveis Socials i Culturals, 63 p. En la introducció del llibre llegim aquestes paraules: «El *kaló* pateix una terrible malaltia que l'ha portat de manera irreversible a la fase terminal de la seva existència. El *romanó-kaló* pot ser el revulsiu que revifi les brases del foc del nostre idioma que en el més íntim dels nostres sentiments sempre ha estat latent» (p. 6). «El *romanó-kaló* pretén ser l'idioma normalitzat dels gitanos espanyols, que respectant les singularitats del *kaló* conservades fins avui, adopta les regles gramaticals fonamentals del romanó universal.» (p. 8)

⁵ (1994) *Parlons tsigane. Histoire, culture et langue du peuple tsigane*. Paris: L'Harmattan. 264 p.

⁶ (1994) *Sîrpustik amare chibăkiri*. Collection Interface. Toulouse: Centre Régional de Documentation Pédagogique Midi-Pyrénées. 58 p.

⁷ Vegeu per exemple Calvet, Georges (1981) en l'obra col·lectiva *Les populations tsiganes en France*. París: Université de la Sorbonne, Centre de Recherches Tsiganes. 80 p.

donarem alguns exemples recollits en el caló de gitanos de l'est de Catalunya (tenint en compte que la seva llengua habitual és ara el català oriental)⁸.

En el vocalisme àton, són suggeridores les evolucions fonològiques pròpies dels dialectes orientals, com ara l'aparició d'una vocal neutra, a mots com [pəɲín] o [pəɲí] (aigua), [bəró] (moneda d'un duro), [dinəló] (boig), procedent de vocals clares del romanó comú (o llengua romaní comuna), *paní*, *baró* (literalment: gran) i *diniló*, *dineló*. Però la intrusió del català oriental potser és més evident encara en el tancament de la [o] àtona en [u]: [tʃuró] (dolent) < [tʃoró], [rumí] (dona, esposa gitana) < *romní*.

De la morfologia originària, s'han conservat les distincions de gènere entre uns quants noms i adjectius. Les formes amb *ó* (tònica) final defineixen el masculí i amb *í* final el femení: *buznó* (paio) / *buzní* (paia), [tʃəbó] (nen, fill) / [tʃəbí] (nena, filla), *rom* (home, marit gitano) / [rumí] (dona gitana). Són mots femenins [tʃurí] (ganivet), *pirí* (cassola, olla) o [kəʃnɪ] (gallina); són masculins *manró* (pa), [xəró] (cap), [bəlɪtʃó] (porc). Els plurals presenten algunes formes amb [é] final genuïna o [á] fossilitzada: [tʃutʃás] (pits), però per sobre de tot, han acabat aplicant la regla bàsica de les llengües romàniques del sud-oest d'Europa (portuguès, castellà, català i gran part de l'occità) que expressen el plural amb una *s* final sensible. Així doncs, re-

⁸ L'espai i el temps no ens permeten de desenvolupar una descripció exhaustiva del caló actual en aquestes pàgines. Qualsevol reflexió seriosa ha d'incloure una mirada retrospectiva cap als inicis de la llengua romaní a Catalunya. Ultra una comparació imprescindible amb obres d'àmbit ibèric i europeu, els problemes estrictament sociolingüístics, de gramàtica històrica o de lèxic, també s'hauran de comparar amb algunes fonts autòctones que presentem en el seu ordre cronològic:

Adiego, Ignasi-Xavier (2002). Un vocabulario español-gitano del Marqués de Sentmenat (1697-1762) Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona. 138 p. (redactat a Catalunya a mitjan segle XVIII, sense indicació de lloc. Ressalta l'anàlisi rigorosa d'Ignasi-Xavier Adiego)

Jaubert de Reart, Joseph (1835). «Essai sur le langage des Bohémiens». Le Publicateur: Perpinyà. Núm. 20, 28, 31, 34, 37, 38, 45, 47. p. 78, 110, 122-123, 134-135, 146-147, 151-152, 178-179, 186-187. (els informadors són gitanos del Rosselló, la seva llengua, com ho demostren les enquestes actuals, és i devia ser gairebé idèntica a la dels gitanos de la resta de Catalunya)

Vallmitjana, Juli (1908). Apèndix de Sota Montjuïc. Barcelona: Tipografia L'Avenç. 276 p. (vocabulari recollit a Barcelona cap al 1900)

Ackerley, Frederick George (1914-1915). «The Romani speech of Catalonia» Journal of the Gypsy Lore Society. Vol VIII. N. 11. London. p. 99-140. (Síntesi de reculls diversos del XIX, procedent principalment del Rosselló i de Barcelona, també inclou dades del Llenguadoc i de Lleida, i algunes formes de Juli Vallmitjana)

Escudero, Jean-Paul. (2003, en premsa). Les Gitans catalans et leur langue. Péronnas: Éditions de la Tour Gile. 328 p. (versió condensada d'una tesi de doctorat sobre el català gitano i el caló. Enquestes realitzades a Perpinyà entre el 1983 i el 1995, alguns trets es comparen amb el parlar de gitanos de Barcelona)

Adiego, Ignasi-Xavier i Escudero, Jean-Paul (2001). «Vocabulari del caló català». Tchachipen, núm. 33. Barcelona: Institut Romanó de Serveis Socials i Culturals (fonts orals de Perpinyà, Barcelona i Mataró als darrers anys del segle XX. Més de dues-centes entrades, amb dades sobre els informadors).

collim: *pinrós* (peus), [tʃəbós] (fills, nens), *purós* (vells) o *kalós* (gitanos, literalment: negres), quan les formes originàries esperades eren: *pinré*, [tʃavé / tʃabé], *puré* i *kalé*.

Un balanç de la morfologia verbal és més inquietant encara si valorem els trets conservats. Aquí la intrusió d'infini-tius i morfemes flexionals catalans és quasi general (i comparable a la dels calós ibèrics més coneguts, l'andalús i el portuguès). El verb [kʰmʌlá] per exemple, creat des de la tercera persona del present del radical *kam-* (voler, estimar), es conjuga simplement com en català: *camelo* (estimo, vull), *cameles*, *camela*, al present; *camelava*, *camelaves*, *camelava*, a l'imperfet, etc. Altres verbs com [dikəlá] del radical *dikh-* (veure), [kərá] < *ker-* (fer), [əndʒəlá] < *dʒa-* (anar, anar-se'n), etc. tenen una flexió similar. Sols tenim mostres d'imperatiu amb el sufix genuí *-én*: *kerén* (fes-ho), *kinén* (compra), [nəxén]⁹ (vés-te'n).

La sintaxi també ha integrat el model català i ja no presenta cap especificitat aparent: [dikéle] *la* [muj] *que* [kəréle] *aquest* [buznó]¹⁰ (mira la cara que fa aquest home).

Pel que fa al lèxic, encara prou abundant, remetem el lector al «Vocabulari del caló català» (Adiego i Escudero, 2001. Obra citada a la nota 14).

El caló que parlem sense saber-ho

Les fronteres entre els idiomes no són mai línies definitivament tancades. Més de cinc-cents anys de menyspreu i d'atracció entre el caló i les llengües dominants han deixat empremtes inesborrables a cada cantó. Hem posat de manifest la supeditació del caló modern al català però sabem que la parla dels gitanos també ha influït sobre les llengües dels païos. Els manlleus del català al caló no s'han fet direc-

⁹ Aquesta forma ha estat recollida a Perpinyà.

¹⁰ Exemple recollit per Ignasi-Xavier Adiego a Barcelona.

tament —això hauria significat una indiscreció per part dels gitanos— han fet servir una mena de territori neutre i obert a totes les marginacions: l'argot. Els argots neixen a la perifèria, geogràfica o social, de les ciutats i es troben en contacte freqüent amb el món gitano. Per dinàmiques pròpies, solen buscar l'hermetisme o l'originalitat. La sufixació i la infixació hi tenen un paper important en l'ocultació de les paraules. Per aquestes raons, el caló i els parlars zíngars en general han estat uns models i una de les fonts dels argots, com a llengües secretes preexistents. Hem comprovat l'existència d'aquests manlleus en castellà, en francès, en català, en italià i en hongarès, i és molt probable que altres llengües, mitjançant l'argot, hagin sentit una atracció semblant pels mots gitans.

Són gitanismes ben arrelats a casa nostra aquests mots que tenen significats a vegades diferents en argot (la llista naturalment no és exhaustiva): *camelar* (estimar), *calés* < *kalé* (negres), carrincló < *karrikló*¹¹ (boig), *dinyar* o *dinyar-la* del radical *d-* (donar, i potser per eufemisme morir), *halar* < [xa]- (menjar), *mangar* < *mang-* (demanar caritat), *manguis* (pronomen pers. jo), *nanai* < *na naj* [naj] (aprox. no, no n'hi ha), *pirar* < *phir-* (caminar), *pohinar*¹² < *pokin-* (pagar), *xava*¹³ (noi, noiet)...

Del caló català al català gitano

Malgrat l'afebliment indiscutible del caló, a hores d'ara, l'anivellament lingüístic i la confusió amb el món *paio* no s'han realitzat.

Més enllà dels argots efímers, més enllà del caló i del seu incert futur, les societats gitanes han sabut inventar en el si de les societats paies dominants i a l'interior mateix dels seus propis idiomes, uns espais de llibertat i de creació lingüística insospitats. A tot arreu, unes modalitats de català, o de castellà, úniques —que com el caló anterior, no obeeixen a nocions territorials conegudes— perpetuen aquella frontera màgica entre el parlar dels gitans i el parlar dels *païos*. El cas del català gitano parlat a Perpinyà i fora del domini català França endins, n'és un exemple esplèndid, però sense anar tan lluny, a Barcelona, descobrim una comunitat autòctona, amb un català que tampoc és ben bé barceloní. Alguns exemples: El verb *llegir* es realitza sense palatalització inicial, l'infinitiu és [liʒí] i a la tercera persona recollim [liʒé]. Els gitans de la ciutat que encara s'han de casar són *fadrins* quan els *païos* només coneixen i fan servir la paraula *solters*. Aquests *païos* tenen *iaïos* o *avis* i *tiets*, mentre que els gitans, ells, tenen *jaïos* i *ondles*. Ara i sempre els gitans d'Hostafrancs tracten la seva gent gran amb el pronom personal *vós*, quan quasi tothom a Barcelona ha oblidat aquesta elegància.

L'originalitat del català gitano ha superat els elements del caló (no gaire nombrosos) que ha integrat¹⁴ i es manté, fora d'aquell sistema, en una reordenació gitana inimitable dels fonaments de la dialectologia catalana. Tot compartint la mateixa llengua que els *païos* i moltes característiques del lloc on viuen, els gitans conserven variants diacròniques o geogràfiques que no s'adiuen amb el parlar de la majoria i que els separen dels *païos* més propers (el pronom *vós* pertany al registre culte a Barcelona i *fadrí* és una forma desusada en aquesta ciutat¹⁵). Una coincidència necessària i una distància recreada permeten als gitans de situar-se en el món dels *païos* i al mateix temps, de poder mirar-se'l discretament des de fora.

El català gitano té doncs unes arrels profundes i la seva gestació ha tingut sempre una lògica gitana en la qual el substrat caló, o la lògica del caló que ha absorbit inevitablement, ha estat determinant.¹⁶

L'aprofitament i la transformació de les llengües *païes* ha demostrat, per sobre de tot, la capacitat de renovació constant de la cultura i de la identitat lingüística gitana. **LI**

¹¹ El mot apareix per primera vegada en un lèxic gitano, (1835) Jaubert de Reart (obra citada a la nota 14).

¹² *halar* i *pohinar* es pronuncien generalment amb la velar [x] sense cap mena de h aspirada.

¹³ En la declinació, que encara es conserva en el dialecte manux, és el vocatiu. Valet, Joseph (1984) *Grammaire du manouche tel qu'on le parle en Auvergne*. Clermont-Ferrand (publicat per l'autor). 36 p.

¹⁴ Ens referim aquí al caló inconscient.

¹⁵ A la primera meitat del XIX, encara devia ser usual: «Aureu Casats y Fadrins» com ho demostra el *Llibre de polítiques de Pau Porcet (1788-1856) pagès de Sant Boi de Llobregat*. Edició a cura de Jaume Codina. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat (1995), p. 243.

¹⁶ Hem descobert aquest procés en l'anàlisi del català dels gitans de Perpinyà i fóra molt interessant d'avaluar la seva importància amb enquestes complementàries i exhaustives sobre el caló català i el català gitano en altres comunitats gitanes del nostre domini lingüístic.

Receptari de la cuina gitana a Catalunya

Halar, cuina gitana a Catalunya és el llibre que recull alguns dels plats més estimats entre la població gitana de Catalunya.

Les receptes d'aquest llibre han estat relatades per dones i homes gitanos residents a diferents territoris del país, i amb orígens molt diversos dins de l'àrea peninsular. En les múltiples trobades que ha realitzat la Fundació Alícia, aquestes persones han relatat les seves vivències i experiències i les dels seus avantpassats al voltant dels plats i de les cuines. És així com s'ha recollit tota la informació sobre la tradició culinària i gastronòmica gitana, en general, i de les receptes que es troben en aquest llibre.

El 2015 es va celebrar els 600 anys de l'arribada del poble gitano al territori català. Per commemorar aquesta efemèride, es van organitzar i promoure moltes activitats, iniciatives i accions sota el lema «600 anys del poble gitano a Catalunya. Un poble dins un país». L'elaboració d'aquest llibre, que pretén recollir una part important del patrimoni culinari i gastronòmic de la comunitat gitana que avui viu a Catalunya, n'és un més.

El coneixement en relació amb la gastronomia del poble gitano no és ni ha estat mai un patrimoni invariable, sinó que ha existit, i existeix, una barreja de tradicions culinàries, de costums en l'ús dels ingredients, de les maneres en què aquests es mengen, etc., que han conformat el que cada família cuina i menja avui en dia. Es podrien destacar tres elements principals que han influït en la diversitat gastronòmica que configura la singularitat del poble gitano.

En primer lloc, el fet que aquest hagi estat un poble nòmada al llarg de la seva història ha implicat un elevat grau de mestissatge entre els seus membres i, per tant, un enriquiment de les diferents tradicions i costums de les diverses zones recorregudes.

En segon lloc, no només són les migracions individuals o familiars les que influeixen en els receptors de cadascú, sinó també les procedències i les migracions de les famílies enllaçades mitjançant el matrimoni, que, com qualsevol altra societat que no viu aïllada, es relaciona i interacciona amb el seu entorn intercanviant tot el coneixement après i transmès per les generacions precedents.

En tercer lloc, es pot observar un factor més vinculat als temps actuals que comporta variacions en la cuina tradicional de tota família gitana: aquest és la modernitat dels temps en què vivim i els canvis en els costums que comporta per a les noves generacions, per mitjà de la gent jove.

En síntesi, aquest llibre-receptari és, doncs, un granet de sorra més que vol contribuir a la coneixença i al reconeixement del patrimoni gastronòmic del poble gitano i de la seva gent. **U**

Cap a l'èxit social i educatiu de la comunitat gitana: el Pla integral del poble gitano de la Generalitat de Catalunya

El IV Pla integral del poble gitano a Catalunya (PIPG) 2017-2020 és la continuïtat del tercer Pla, que comprenia el període 2014-2016. Aquest pla pretén, d'una banda, mantenir i intensificar els aspectes positius del pla anterior, i de millorar els aspectes que ens permetran assolir millors resultats quant a la participació, a l'eficiència i a l'impacte social de les nostres polítiques.

En aquest sentit, el IV PIPG està definit per cinc eixos fonamentals: 1) el desenvolupament de mesures i accions que estiguin directament destinades a millorar la situació social del poble gitano; 2) la contextualització en el marc europeu; estatal i català de les polítiques públiques adreçades al poble gitano; 3) la consonància amb els resultats de les recerques de més impacte, així com altres experiències d'èxit que estan contribuint a la millora de la situació del poble gitano; 4) la implicació de la població gitana en tot el procés d'elaboració del pla, així com durant el procés de seguiment i avaluació; i 5) la col·laboració i el diàleg permanent amb les

autoritats nacionals, regionals i locals de Catalunya.

El IV PIPG pretén ser una eina eficaç i eficient, pel que està orientant a la consecució de resultats concrets i clarament avaluable. A més, el PIPG ha estat elaborat per un equip de renovació, compost per un total de 20 persones, de les quals 17 han estat persones gitanes.

Els objectius generals d'aquest pla es basen en actuacions avalades per la comunitat científica internacional donat l'impacte social que generen als àmbits d'educació, treball, salut i habitatge, principalment. Aquests quatre objectius generals són:

- 1) Definir polítiques d'actuació específiques a favor del poble gitano de Catalunya, partint de recomanacions i evidències que han demostrat científicament tenir èxit en la promoció i la inclusió del poble gitano;
- 2) Desenvolupar estratègies per implementar actuacions d'èxit en tots els àmbits d'actuació del Pla: educació, treball, cultura, dona, joventut, participació social, justícia, salut, habitatge, interior i mitjans de comunicació i ens locals;
- 3) Equiparar socioeconòmicament els gitanos i les gitanes de Catalunya en risc d'exclusió social amb la societat de la qual formen part;
- 4) Promoure la cultura gitana com a part de la cultura catalana, fent difusió dels seus valors i de la seva contribució a la cultura de Catalunya.

Concretament, el PIPG aposta fermament per la formació permanent per a tota la comunitat educativa, especialment en contextos socials en els quals les persones adultes no han tingut accés a una educació de qualitat.

Ara bé, aquesta *actuació educativa d'èxit*,¹ reconeguda internacionalment com a formació de familiars, ha de respondre a les necessitats reals de les famílies a fi de millorar les seves habilitats instrumentals a través de programes d'alta qualitat i altes expectatives, on les famílies són les que decideixen què i com dur a terme les formacions esmentades. En aquesta línia, el PIPG impulsa diferents formacions de familiars, o altres activitats directament relacionades amb l'educació o la millora de la imatge social del poble gitano. A continuació es mostren algunes de les més rellevants.

Grup d'Accés a la Universitat (GAU) per més grans de 25 i 45 anys

La presència de gitanos i gitanes a la universitat és, sens dubte, un dels factors que més pot contribuir a l'èxit social i educatiu del poble gitano. No obstant això, les estadístiques diuen que només entre un 1% i un 3% dels gitanos i gitanes aconsegueixen arribar a la universitat.

Des de fa 6 anys, el PIPG desenvolupa un Grup d'Accés a la Universitat (GAU) per a persones gitanes que intentat accedir a la universitat superant la prova oficial d'accés per a persones més grans de 25 i 45 anys.

Un total de 15 persones gitanes ja han aconseguit superar aquesta prova gràcies al GAU, i més de 60 persones gitanes estan rebent suport del PIPG per tal d'accedir o continuar els seus estudis postobligatoris. L'impacte del GAU va més enllà de l'increment del nombre de gitanos i gitanes a les universitats catalanes o a l'educació superior en general, ja que està contribuint a augmentar la participació social del poble gitano, a millorar la

¹ El concepte *actuació educativa d'èxit* ha estat desenvolupat al marc del projecte europeu «INCLUD-ED. Strategies for inclusion and social cohesion from education in Europe». INTEGRATED PROJECT Priority 7 of Sixth Framework Programme. (2006-2011).

situació educativa de les famílies gitanes, així com les seves condicions de salut i habitatge.

Grup d'Educació Secundària Obligatòria (GESO)

La formació per obtenir el graduat en educació secundària és un tema urgent per a la població adulta gitana, molt demandada per les entitats i representants gitanos del territori com a mitjà imprescindible per a la inserció laboral i la millora de l'ocupabilitat.

Amb la implementació d'aquest GESO, el PIPG dona compliment a les recomanacions de la Comissió Europea pel que fa a la inclusió del poble gitano, ja que prepara persones gitanes perquè puguin superar amb èxit la prova oficial d'obtenció del GESO. Més de 10 persones gitanes ja han aconseguit superar la prova oficial, però el GESO també està aconseguint millorar l'ocupabilitat del poble gitano i la seva inserció laboral; reduir l'absentisme, l'abandonament i el fracàs escolar; i millorar el nivell educatiu de l'alumnat gitano i de les seves famílies, transformant les seves expectatives socials i educatives.

Conferències sobre els beneficis de l'escolarització primerenca

Molt sovint, les famílies gitanes, com altres famílies, no escolaritzen els seus fills i filles abans dels 6 anys per temes econòmics, o perquè no coneixen tots els beneficis que comporta escolaritzar els nens i nenes a les escoles bressol i a l'educació infantil. A partir d'evidències científiques, el PIPG organitza xerrades sobre aquests beneficis de l'escolarització primerenca, sobretot els relacionats amb l'aprenentatge al llarg de la vida d'aquests nens i nenes i el seu èxit

social. En aquestes xerrades hi participen investigadors/es del màxim nivell, així com familiars que corroboren els beneficis per als seus nens i nenes.

Formació de monitors/es d'activitats de lleure infantil i juvenil

Aquest curs permet millorar l'ocupabilitat de la població gitana alhora que afavoreix la visibilització de nous referents positius en espais educatius. La formació permet assolir les competències que requereix la Direcció General de Joventut per obtenir el títol oficial.

Curs d'especialització en mediació aplicada al context social del poble gitano

Aquesta formació, destinada principalment als i les professionals que actuen com a mediadors i mediadores en el servei de mediació civico-comunitari i sociocultural dels ens locals del Pla integral del poble gitano a Catalunya, permet assolir les competències que requereixes pel Departament de Justícia.

Museu Virtual del Poble Gitano

El Museu Virtual del Poble Gitano és una acció del Pla integral amb l'objectiu de difondre la cultura gitana a partir d'una visió positiva, diversa i heterogènia, per tal que es converteixi en una eina educativa tant per a les persones gitanes, com per a les no gitanes.

www.museuvirtualgitano.cat

Exposició «600 anys del poble gitano a Catalunya»

Amb aquesta exposició es promou la història i la cultura gitana com a part de la cultura catalana, es

fa difusió dels seus valors i de la seva contribució a la cultura de Catalunya. També afavoreix la igualtat, la no discriminació i la superació de l'antigitanisme. En aquesta exposició projectem un audiovisual sobre els 600 anys del poble gitano a Catalunya.

Audiovisual de referents gitanos de Catalunya

L'audiovisual recull 8 relats d'històries personals de superació que són un exemple dins la comunitat. Les seves experiències constitueixen un exemple de transformació en el seu entorn.

II Congrés Internacional de Dones Gitanes

Un altre àmbit que treballem de manera transversal en tot el Pla i de manera específica és el de dona i igualtat de gènere. Aquest any cal destacar la celebració del II Congrés Internacional de Dones Gitanes.

Aquest Congrés, celebrat els dies 23 i 24 de març i coorganitzat pel Pla integral, van assistir més de 350 dones gitanes provinents de 16 països europeus, així com dones gitanes de Catalunya i d'arreu de l'Estat espanyol. Durant les jornades es van celebrar conferències, taules rodones i grups de treball per tractar temes relacionats amb el poble gitano, integrant la perspectiva de gènere, i es presentaran diverses experiències d'èxit. **LI**

Pompeu Fabra, la llengua de les classes treballadores

Jordi Ginebra, *comissari de l'Any Fabra, professor de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili*

¿Què va fer Pompeu Fabra?

Pompeu Fabra (1868-1948) és l'artífex de la normativa contemporània de la llengua catalana. Va ser el principal responsable de les *Normes ortogràfiques* de l'Institut d'Estudis Catalans, que es van aprovar el 1913, i l'autor del *Diccionari ortogràfic* (1917), de la *Gramàtica catalana* (1918) i del *Diccionari general de la llengua catalana* (1932). Avui la normativa ortogràfica, gramatical i lèxica del català han passat per un procés de revisió i actualització, i s'han modificat lleugerament, però les línies mestres del català formal actual continuen sent les que va traçar Pompeu Fabra.

Convé saber que l'abast de l'obra de Fabra va molt més enllà de la simple fixació d'uns quants punts d'ortografia, gramàtica i lèxic; d'uns quants punts que eren llavors objecte de desacord i debat. I convé saber que tampoc no és exactament que, per art de màgia, només per l'acció de Pompeu Fabra, una llengua passés sobtadament de l'anarquia absoluta, de la dialectalització irredimible, a l'ordre precís. Per apreciar bé l'obra de Fabra és important adonar-se que l'objectiu del seu treball era obtenir, per al català, una *varietat estàndard*. I que, en les societats industrials contemporànies –en el model d'estat vigent avui en la part del món que habitem–, l'existència d'una varietat estàndard és una condició necessària perquè els membres de totes les classes socials tinguin accés a una educació igualitària, puguin gaudir d'igualtat d'oportunitats laborals i, en definitiva, estiguin en disposició de beneficiar-se de la condició en plenitud de ciutadans d'una nació.

¿Quan es creen les llengües estàndard?

En la societat europea, fins a l'últim terç del segle XVIII la llengua escrita –la llengua culta en general– és sobretot patrimoni de les classes altes. El pas a la contemporaneïtat es caracteritza, en el terreny dels idiomes, perquè la llengua escrita esdevé un bé social per a tothom: es converteix en varietat estàndard. I el coneixement i ús d'aquesta llengua estàndard és condició prèvia per a la participació en el sistema de relacions igualitàries en el si de la comunitat nacional, i aquest estàndard adquireix la propietat de ser instrument invisible però eficaç de cohe-

sió comunicativa, d'homogeneïtzació social, de delimitació d'un espai mental de referències i de regulació de l'accés als béns que es deriven de la condició de ciutadà. Sense el coneixement i ús de l'estàndard nacional ningú no pertany de ple dret a l'estat. Per això la preocupació per l'accés universal a l'alfabetització i a l'educació és un tret de l'estat nacional contemporani.

Al segle XIX la societat catalana era monolingüe, però, sobretot amb el triomf dels liberals, a partir del 1833, Espanya va iniciar un procés de modernització i de transformació en un estat nacional, i l'idioma espanyol es va desenvolupar com a idioma nacional, destinat a esdevenir, per a tots els ciutadans de l'estat, la llengua de referència, la llengua dels àmbits d'ús formals i la llengua del sistema educatiu: l'únic idioma amb varietat estàndard. El desplegament del projecte de nació espanyola impossibilitava l'accés dels altres idiomes als àmbits d'ús formals i els reduïa, així, a l'espai familiar i col·loquial i a l'àmbit de l'expressió folklòrica.

¿Què va passar amb el català?

Els catalans es van sotmetre a aquesta nova situació, almenys durant bona part del segle. A partir de la segona meitat de la centúria es va desenvolupar la Renaixença, un moviment de recuperació de la literatura culta en català. Al començament aquesta nova literatura era molt restrictiva quant a gèneres i temes, i presentava unes limitacions ideològiques notables. Però també és cert que de mica en mica el seu horitzó es va anar eixamplant. A partir dels anys vuitanta determinats cercles intel·lectuals van difondre cada vegada més la idea que els catalans tenien dret a expressar-se en el seu idioma més enllà del clos familiar i de les expansions literàries. Amb la irrupció del Modernisme, a començament dels noranta, aquesta tendència es va accelerar.

Cal tenir en compte, en relació amb aquest punt, que en aquell moment la llengua catalana escrita hauria pogut quedar fixada com a llengua exclusiva dels cenacles cultes i erudits: una llengua escrita que funcionés en cercles reduïts, com un simple mecanisme ideològic compensatori que permetés als grups de poder local mantenir un orgull diferencial de classe i una teòrica adhesió a una identitat cultural específica, al marge d'unes capes populars que adquirien progressivament el castellà com a idioma de referència i que n'aprenien la varietat estàndard com a veritable modalitat per als àmbits d'ús formals.

¿Quin sentit té l'obra de Pompeu Fabra?

¿Quin sentit té l'obra de Pompeu Fabra en aquesta situació històrica? En primer lloc cal posar en relleu que Fabra pertanyia a una família menestral i republicana. No va ser l'il·lustrat de classe alta que «baixa» per fer-se propi al poble i educar-lo. Perquè ell ja era «poble». Potser per aquest motiu va concebre des del començament la nova normativa de la llengua catalana com l'instrument per crear la varietat estàndard catalana que no existia. No es tractava de regular certs detalls ortogràfics perquè una minoria pogués publicar obres literàries als volums dels Jocs Florals. Es tractava d'establir una varietat de referència per a tothom. I això significava establir un codi funcional, fixat, amb unes normes ortogràfiques, gramaticals i lèxiques explícites, que poguessin ensenyar-se sistemàticament i en funció de les quals pogués *avaluar-se* objectivament l'adquisició de la llengua formal que el ciutadà assoliria.

De fet, una part de l'antinormisme, de l'oposició a la codificació de Fabra, s'explica per això: certs escriptors no entenien que, d'alguna manera, una varietat estàndard és una varietat uniforme i simplificada. I que això fa possible que la llengua formal pugui arribar a tothom.

El pensament del jove Fabra va trobar un primer moment d'acollida en els nuclis culturals modernistes, especialment entre el grup d'intel·lectuals que s'aglutinaven al voltant de la revista *L'Avenç*. Aquest grup aspirava a convertir el català en un idioma nacional —un idioma per a tots els ciutadans—, i defensava un model de llengua funcional, acostat a l'idioma parlat i desproveït de rutines castellanitzants. Ells van veure que Fabra, un jove enginyer que no provenia de cap ambient «catalanista» però que s'havia fet, pel que feia a la llengua, el mateix plantejament que ells, era la persona que els convenia: tenia, a més, una capacitat inusual d'anàlisi lingüística i una formació filològica que no veien en cap altre dels personatges que apareixien en l'escenari del debat cultural del moment.

¿Com evoluciona el paper de Pompeu Fabra?

Amb el canvi de segle, el progressiu ascens del catalanisme polític i la creixent hegemonia pública del nacionalisme català de dretes, que va tenir l'expressió cultural més visible i operativa en el moviment del Noucentisme, van crear un context creixent d'afirmació social a favor del català. Això va poder crear la il·lusió (i de fet l'ha creat en historiadors posteriors) que el combat a favor de la fixació i expansió del català estàndard va ser sobretot una

Pompeu Fabra d'excursió. Autoria desconeguda.
Fotografia cedida per la família Bohigas

operació de la burgesia conservadora. Encara més si tenim en compte que és aquesta burgesia la que crea l'Institut d'Estudis Catalans (1907), la que en formalitza la Secció Filològica (1911), la que «fitxa» Pompeu Fabra perquè lideri el procés de codificació del català —el 1912 Prat de la Riba crea per a ell una càtedra de Llengua Catalana a la Diputació de Barcelona— i la que patrimonialitza el 1913 les *Normes ortogràfiques*.

(La que «fitxa» aquell jove Pompeu Fabra modernista que s'havia distingit vint anys abans —molts anys abans, doncs— per les seves propostes contundents i radicals. Cal dir marginalment en aquest punt que Prat de la Riba va saber superar les reticències que tenia pel fet que Fabra era d'esquerres, i que Fabra al seu torn va saber vèncer el recel que podia tenir perquè Prat era de dretes.)

Però aquesta lectura seria errònia. És cert que el suport de Prat de la Riba i de la Mancomunitat de Catalunya va ser transcendental per a la difusió del nou codi ortogràfic i gramatical. Però també és cert que la demanda d'estandardització de la llengua catalana era transversal. I n'és una prova clara que quan, en l'àmbit català, el poder canvia de mans, amb la Segona República, el projecte codificador i estandarditzador de Pompeu Fabra no és posat en dubte. Ans al contrari: el govern de Catalunya —primer amb Macià, després amb Companys— va donar ple suport a l'obra de Fabra. Amb la Segona República el català —el català formalitzat per Pompeu Fabra— va estar en vies de convertir-se en la llengua que proveïa una varietat estàndard per a la totalitat de la població: per als rics i per als pobres; per als potentats i, sobretot, per als treballadors.

Consideracions finals

Avui la composició demogràfica de Catalunya ha canviat molt. En el període que Fabra va viure, el català era la llengua familiar de la totalitat de la població catalana. Els qui venien de fora es catalanitzaven lingüísticament amb molta rapidesa. Ara no és així. Una part important de la societat catalana no té com a primera llengua el català. I, en molts casos, aquest fet no és recent: la llengua familiar dels pares i dels avis, habitants —o nascuts— a Catalunya des de fa molts anys, no ha estat mai el català.

¿Quin significat té per a tota aquesta població l'obra de Fabra? ¿Quin valor té l'aniversari que commemorem? És important que reprenguem les idees adduïdes a l'inici de l'article: en les societats industrials contemporànies, l'existència d'una varietat estàndard és una condició necessària perquè els membres de totes les classes socials

tinguin accés a una educació igualitària, puguin gaudir d'igualtat d'oportunitats laborals i, en definitiva, estiguin en disposició de beneficiar-se de la condició de ciutadans en plenitud. Al marge de la llengua personal i familiar de cadascú, l'adhesió a l'estàndard català és el signe més clar de l'adhesió a un projecte col·lectiu de cohesió, d'integració global de les classes treballadores.

Aquest era el projecte de Pompeu Fabra. Avui, a Catalunya, les coses han canviat, però això no vol dir que hagin de canviar els plantejaments generals. Senzillament, avui el català ja no és patrimoni de les famílies que tenen aquesta llengua com a llengua habitual de relació interna. És patrimoni de totes les famílies que tenen un plantejament progressista de la vida social. Aquest punt és important: tothom –i especialment les persones que pertanyen a la classe treballadora– és convidat a sentir-se implicat en el que significa la celebració de l'Any Fabra. Al marge de l'idioma que s'utilitzi a casa. Perquè, en definitiva, el que hi havia rere els plantejaments de Pompeu Fabra era la lluita a favor de la igualtat de totes les llengües i de totes les cultures. I la lluita a favor de totes les llengües i de totes les cultures és la lluita a favor de totes les persones: de les persones de totes les condicions i classes socials.

Els infants i l'any Pompeu Fabra

Les escoles d'infantil també s'han sumat a la celebració del 150 aniversari del naixement de Pompeu Fabra amb iniciatives destinades als més petits perquè es familiaritzin amb el seu llegat. Les propostes didàctiques al voltant de la vida i l'obra de Fabra han entrat a les aules amb força i han originat simpàtiques anècdotes. Com a mostra recollim les impressions d'una nena de quatre anys i mig, de la classe dels Hipopòtams, de l'Escola FEDAC de Sant Andreu:

Quan la professora va preguntar per què el diccionari era tan gran, la seva opinió va ser que «les paraules pesen molt».

Una altra nena, de la mateixa classe, explica a casa el que ha entès: «Mama, papa: Pompeu Fabra era un senyor que escoltava molt i preguntava a la gent què volia dir la paraula que havien dit. I després les escrivia i les ordenava: totes les que comencen per A, les que comencen per B... I al final –diu la nena obrint els braços tant com pot– li va quedar el conte així de gran!». **LT**

Les criptomonedes: terminologia de la ciberseguretat

Termcat, centre de terminologia. www.termcat.cat/ca/Diccionaris_En_Linia/239/Presentacio

La *Terminologia de la ciberseguretat* és un diccionari en línia del TERMCAT que recull 260 termes relacionats amb els atacs, els mitjans tècnics de seguretat i els comportaments socials vinculats amb aquest àmbit. Cada fitxa terminològica conté una denominació catalana; sinònims, si n'hi ha; equivalents en castellà, francès i anglès; definició, i notes explicatives o exemplificadores quan s'ha cregut convenient. L'obra és fruit de la col·laboració entre el TERMCAT, el Centre de Seguretat de la Informació de Catalunya (CESICAT) i altres experts de l'àmbit.

Entre els termes vinculats amb l'activitat financera destaquen formes com ara **criptomonedes**, **moneda digital**, **moneda virtual** i **bitcoin**.

El terme *criptomonedes* (o *moneda criptogràfica*) s'aplica a la moneda digital basada en la

criptografia, és a dir, en les tècniques de xifratge de dades; mentre que *moneda digital* i *moneda virtual* fan referència de manera genèrica a les unitats monetàries que només poden ser objecte de transaccions per internet, també les que no es basen en criptografia, com per exemple la grama, el sistema de pagament local de Santa Coloma de Gramenet.

La criptomoneda més popular és el bitcoin, que funciona de manera descentralitzada i no és controlada per cap banc ni govern, i es basa en un protocol propi a partir de la tecnologia de la cadena de blocs (en anglès, *blockchain*) i en xarxes d'igual a igual (les xarxes P2P).

Des del punt de vista de la formació, el terme *criptomonedes* s'ha creat amb l'adjunció del formant *cripto-* (del grec *kryptós* «amagat»)

a la base substantiva *moneda* (amb una etimologia curiosa: prové del llatí *moneta* «anunciadora», que era el sobrenom de la deessa Juno, en el temple de la qual és on es van encunyar les primeres monedes).

Al diccionari en línia podeu trobar també les denominacions per als ciberatacs més habituals (*atac de denegació de servei*, *atac de força bruta*, *programari maliciós*), termes referits als mitjans tècnics de seguretat (*biometria*, *equip bastió*, *prova de penetració*), els comportaments socials vinculats amb aquest àmbit (*ciberassetjament*, *enginyeria social*, *hacking ètic*), els atributs de la seguretat (*autenticitat*, *confidencialitat*, *resiliència*) i també les tecnologies que tenen una incidència rellevant en les estratègies de ciberseguretat (*forat de seguretat*, *ordinador zombi*, *web fosc*). **LT**

Edició en català: l'estat de la qüestió

Associació Catalana d'Editors en Català. Fotografies de Setmana del Llibre/Flickr

La necessitat de revisar les estratègies per incrementar la visibilitat i la demanda del llibre en català enmig de la gran oferta editorial que hi ha al país, arribar a un marc jurídic adient pel desenvolupament de l'edició en llengua catalana i la necessitat de polítiques actives per la defensa de la propietat intel·lectual són només algunes de les conclusions a què van arribar els editors en català reunits en una jornada per reflexionar sobre l'estat actual de l'edició en català. A la mateixa jornada els editors en català també van conèixer la nova estratègia de l'Institut Català de les Indústries Culturals per mantenir el suport a la indústria editorial.

«El repte d'editar en català» va ser el lema de la jornada de reflexió i debat que va reunir 62 editors, dels 95 que formen l'Associació d'Editors en Llengua Catalana, i l'Administració. La trobada va tenir lloc a Món Sant Benet més de trenta anys després d'una primera jornada de similars característiques celebrada al Monestir de Montserrat.

La jornada va tenir com a objectiu fer una reflexió estratègica sobre la situació del llibre en català per fixar uns objectius a mig i llarg termini dels quals es desprenguin les accions que cal realitzar per millorar l'estat actual de l'edició en català. També va ser el moment en què els editors van conèixer el disseny de la nova estratègia de l'Institut Català de les Indústries Culturals per mantenir el suport a la indústria editorial en temps de crisi.

Alguns dels ponents i assistents a la Jornada Reflexió

Les ponències van ser: «Editar en català, avui: de l'edició tradicional a l'edició en un entorn digital», a càrrec de Josep Gregori (Edicions Bromera); «Estratègies innovadores per a la prescripció i difusió dels llibres en català», a càrrec de Carles Geli (diari *El País*); «La cadena de distribució del llibre en català. Del llibre digital i l'arribada de les llibreries virtuals als nous mecanismes comercials del mercat», a càrrec de Marta Ramoneda (llibreries La Central) i «L'edició en llengua catalana i les institucions. Un nou marc d'acció? Les polítiques d'ajut a l'edició i a la lectura», a càrrec de Fèlix Riera (Institut Català de les Indústries Culturals).

Les principals conclusions que els grups de treball van extreure, després de sentir les ponències, van ser:

- Arribar a un marc jurídic adient pel desenvolupament de l'edició en general, tenint en compte les necessitats particulars de l'edició en llengua catalana.
- Revisar les estratègies per incrementar la visibilitat i la demanda del llibre en català enmig de la gran oferta editorial que hi ha al país.
- Necessitat d'aconseguir polítiques actives per la defensa de la propietat intel·lectual.
- Aprofitar i enfortir el teixit llibreter que té el país amb més eines, més tecnificades i amb més formació.
- Aprofitar les noves tecnologies i les xarxes socials tant en el camp editorial com, sobretot, en el camp de la comunicació.
- Potenciar la imatge de marca de les editorials perquè siguin referents de qualitat en el món de la comunicació i de les noves tecnologies.

De Montserrat a Món Sant Benet

L'any 1981, responsables de l'Associació d'Editors en Llengua Catalana i també del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya es van reunir al Monestir de Montserrat per tal de reflexionar sobre les necessitats de l'edició en català. D'aquella reunió van sortir ajuts i accions promocionals que avui en dia encara són vigents com, per exemple, el suport genèric, els ajuts a les obres d'interès cultural i a la traducció, la creació de la Setmana del Llibre en Català i també ajuts per a la internacionalització de l'edició en català amb la presència d'editorials en català a les fires de Frankfurt i Bolonya. Posteriorment s'han anat fent reunions de reflexió cada deu anys a Sitges (finals dels 80) i Collbató (finals dels 90).

Unes quantes xifres de l'edició en català

La presidenta de l'Associació d'Editors en Llengua Catalana, Montse Ayats, va fer públiques les xifres d'edició i facturació més destacades sobre els llibres editats en llengua catalana a Catalunya i al País Valencià. Les xifres provenen de la Federació de Gremis d'Editors d'Espanya i són un avançament de l'estudi «Comercio interior del libro en España, 2016». Malauradament, l'estudi no aplega les dades de les Illes Balears, perquè l'any passat els editors balears encara no s'havien constituït en gremi.

Els editors catalans destaquen que la facturació ha crescut per tercer any seguit i que ara ateny el 3,6%: «Un creixement que no ha anat acompanyat d'un augment del

nombre de títols editats i que, per tant, és doblement positiu», diu Ayats. El nombre de llibres que es van editar l'any passat fou d'11.343. El 2016 els llibres en català van significar unes vendes de 238,65 milions d'euros a preu de venda el públic (223,45 milions a Catalunya i 15,20 al País Valencià). Això vol dir que el mercat editorial es va recuperant, però encara no arriba a la facturació d'abans de la crisi: el 2008 es van facturar 255,56 milions.

Més dades. La venda total de llibres a Catalunya (en qualsevol llengua) va ser l'any passat de 491,204 milions d'euros. El 45,50% fou de llibres en català. Però, eliminant d'aquesta xifra els llibres de text, la venda de llibres en català en relació amb el total de vendes a Catalunya baixa fins al 25,25%, dada que lliga amb les dels estudis sobre hàbits de lectura a Catalunya.

Si mirem les vendes per gèneres, es destaca l'augment de la de llibres de no-ficció, un 4%. I dels 11.343 títols editats, 1.800 corresponen a traduccions: anglès (31%), espanyol (20%) i francès (15%). A la resta de llengües, fins a 39, els correspon el 5% restant.

Montse Ayats afirma que els editors estan contents, que són dades positives, tot i que no obliden que hi ha dificultats importants que cal encarar, especialment la promoció en grans superfícies i cadenes, un fet que al País Valencià s'agreuja d'una manera exponencial. També diu que cal continuar fent lectors i que s'ha de pensar que la indústria editorial en català s'ha de reforçar econòmicament. **[1]**

Lectura infantil i juvenil

Segons dades de l'estudi «Hàbits de lectura i compra de llibres a Espanya 2017» de la Federación de Gremios de Editores de España, el 99,6% dels nens d'entre 10 i 14 anys i el 92% dels nens i joves amb edats compreses entre 15 i 18 anys són lectors de llibres. A partir dels 15 anys es redueix la proporció de lectors freqüents, el 54,8% dels joves, davant del 78,9% dels nens entre 10 i 14 anys. Majoritàriament llegeixen llibres en format paper, tot i que a mesura que s'incrementa l'edat creix la proporció de lectors en suport digital. No obstant això, cal destacar que la pràctica totalitat dels adolescents lectors (15-18 anys) llegeix algun tipus de contingut en digital (95,4%) i un 34% llegeix llibres en format digital. Aquesta xifra contrasta amb el 27% de lectors de llibres en format digital entre la població adulta.

El 90,5% dels nens d'entre 10 i 14 anys llegeixen per estudis i en el seu temps lliure. Aquesta xifra es redueix fins al 77% entre els joves entre 15 i 18 anys. En tots dos casos, el seu lloc de lectura preferit és la llar.

L'Associació d'Editors en Llengua Catalana (AELLC) és una associació professional constituïda el 1978 que agrupa les empreses editorials que publiquen en català arreu dels territoris de parla catalana. Els objectius són la defensa, promoció i difusió de l'edició de llibres en llengua catalana i la representació, gestió i defensa dels interessos comuns dels seus membres en ordre a la consecució dels objectius assenyalats.

Actualment compta amb 96 empreses associades, que representen el 95% del sector editorial en català.

Montse Ayats, presidenta: «La feina de l'AELLC continua sent primordial, ja que cal continuar treballant perquè el català guanyi visibilitat en els punts de venda i en els mitjans de comunicació. Perquè les empreses que han iniciat la seva activitat en els darrers anys es puguin consolidar i, sobretot, cal treballar per continuar fent créixer el nombre de lectors en català.»

El sexe sense consentiment és violació

Per què només nou països europeus ho reconeixen?

Per Anna Błus. (@AnnaMBlus), Amnistia Internacional, 26 d'abril de 2018. <https://is.gd/ABlusAI20180426>

Barcelona, Plaça de Sant Jaume, manifestació de rebuig a la sentència de La Manada el 26 d'abril de 2018. Fotografia de Núria Julià, ACN

Aproximadament nou milions de dones a la Unió Europea (UE) més grans de 15 anys han estat violades. La xifra és inquietant. És igualment alarmant que pocs països europeus es prenguin aquest delictes amb la seriositat que deurien, tant en la llei com en la pràctica.

De 33 països europeus, només 9 (comptant per separat les tres jurisdiccions del Regne Unit) reconeixen la simple veritat: el sexe sense consentiment és violació.

Davant aquest fet, quin missatge s'envia als qui cometent aquests actes? Quin missatge social s'emet quan se segueix culpant de manera aclaparadora les víctimes que pateixen les agressions sexuals?

L'absència de reconeixement legal que les relacions sexuals sense consentiment constitueixen violació fomenta la idea que la responsabili-

tat de protegir-nos de l'agressió recau en nosaltres, les dones. Aquestes actituds són perilloses i han de canviar.

A Anglaterra, Gal·les, Escòcia, Irlanda del Nord i la República d'Irlanda, així com Bèlgica, Xipre, Luxemburg i Alemanya tenen definicions basades en el consentiment.

Però els restants països europeus estan molt endarrerits, ja que les seves lleis penals continuen definint la violació en funció de la força física o l'amenaça de la força, la coacció o la incapacitat per defensar-se. Entre els països nòrdics, que generalment es consideren models d'igualtat de gènere, Islàndia és el primer i únic fins ara que ha introduït una definició basada en el consentiment.

Jón Steindór Valdimarsson, parlamentari que va impulsar el canvi a Islàndia, va declarar a *Reykjavik Gra-*

pevine: «És probable que [...] ajudi a impedir les relacions sexuals que tenen lloc sense consentiment. Crec que aquesta és la principal repercussió d'aquesta llei».

Seguiran el seu exemple els altres països nòrdics i la resta d'Europa?

A Noruega, els polítics acaben de perdre l'oportunitat. El 5 d'abril, el Parlament noruec va rebutjar aquest canvi, el mateix dia que el Comitè de Drets Humans de les Nacions Unides criticava el govern per la legislació en vigor. No obstant això, a la veïna Suècia el govern està resolt a aprovar una nova «Llei de consentiment» abans de l'estiu.¹ A Dinamarca i Finlàndia hi ha propostes semblants que s'estan debatent o han estat propugnades per nombrosos activistes o organitzacions.

¹ Entrarà en vigor el pròxim 1 de juliol.

Tarragona. Concentració de rebuig a la sentència de La Manada el 26 d'abril de 2018. Fotografia de Roger Segura, ACN

La definició legal de la violació basada en l'absència de consentiment no és nova ni innovadora. És una norma internacional reconeguda de drets humans. El Conveni del Consell d'Europa sobre prevenció i lluita contra la violència contra les dones i la violència domèstica (Conveni d'Istanbul), àmpliament considerat el marc jurídic més complet fins avui per combatre la violència contra les dones i nenes, obliga els països signataris a penalitzar tot acte de caràcter sexual realitzat sense consentiment. A pesar que el Conveni d'Istanbul ha estat ratificat per més de vint Estats europeus, la majoria d'ells no han modificat encara les seves definicions legals de violació.

En els últims cinc anys, el Comitè de l'ONU per a l'Eliminació de la Dis-

criminació contra la Dona (Comitè de la CEDAW) ha instat a diversos Estats europeus a harmonitzar la seva legislació sobre la violació amb les normes internacionals, inclòs el Conveni d'Istanbul, i a definir la violació sobre la base de l'absència de consentiment.

A l'enquesta sobre violència de gènere realitzada el 2016 per la Comissió Europea, gairebé un terç de les persones que van respondre van considerar que la relació sexual sense consentiment podria estar justificada «en determinades circumstàncies». Entre elles figuren, per exemple, si la persona està beguda o sota la influència de drogues, si va voluntàriament a casa amb algú, vesteix peces provocatives, no diu «no» clarament o no es resisteix.

De fet, malgrat l'expectativa que una víctima «prototip» de violació es resistirà al seu agressor, el bloqueig en trobar-se davant una agressió sexual ha estat reconegut com a resposta fisiològica i psicològica habitual, que deixa la persona sense capacitat per oposar-se a l'agressió, sovint fins al punt de la immobilitat. Per exemple, un estudi clínic publicat a Suècia el 2017 va revelar que el 70% de les 298 dones que havien estat violades van experimentar «paràlisi involuntària» durant l'agressió.

En un cas encara obert en el nord d'Espanya, l'autòpsia del cos de Diana Quer, que va desaparèixer el 2016, no va permetre establir si havia estat violada a partir de les dades biològiques a causa del grau de descomposició del cos. Però el cas ha donat lloc a importants debats sobre

Barcelona. Manifestació de rebuig a la sentència de La Manada el 26 d'abril del 2018. Fotografia de Elisenda Rosana, ACN

l'error que les expectatives que les dones es resisteixin físicament a la violació després que alguns mitjans de comunicació especuessin que Diana fos assassinada, precisament, per resistir-se a l'agressió sexual. A les expectatives de la societat, s'hi afegeix que masses sistemes de justícia penal també fan recaure la càrrega en el fet que les dones lluitin en lloc de fer-ho en que els autors no violin.

A Irlanda del Nord l'absolució de quatre jugadors de rugbi de l'Ulster dels càrrecs de violació i altres delictes sexuals, va tenir un gran ressò als mitjans de comunicació i va provocar un debat d'àmbit nacional sobre la idoneïtat dels processos legals i el tracte que dispensen a les persones que denuncien. Durant el judici, la denunciante va ser interrogada per

quatre advocats defensors durant vuit dies i es va mostrar la seva roba interior tacada de sang. El judici va suscitar una onada de solidaritat amb la dona tant a Irlanda del Nord com a la República d'Irlanda, i milers de persones van assistir a manifestacions a Belfast, Cork, Dublín i altres ciutats, que van expressar el seu suport a través de l'etiqueta #IBelieveHer («jo la crec») i una pàgina de Facebook i compartint les seves pròpies històries.

El judici de Belfast ha mostrat amb claredat que, fins i tot en una jurisdicció on la violació es defineix sobre la base de la falta de consentiment, continua havent-hi nombrosos obstacles per a l'accés de les dones a la justícia quan sofreixen una violació. Les definicions de violació basades en el consentiment i les reformes legals

no són solucions definitives per abordar i prevenir aquest delictes omnipresents, però són importants punts de partida. La implementació i la prevenció es veuen obstaculitzades pels prejudicis, la culpabilització de les víctimes i els estereotips i mites generalitzats amb freqüència entre els qui tenen encomanat prevenir la violació i permetre l'accés de les persones agredides a la justícia. Amb el moviment #MeToo («jo també»), les nostres veus com a dones se senten com tal vegada mai s'havien sentit. Però no correspon únicament a les i els activistes aplicar els canvis. No ser objecte de violació és un dret humà. Ha arribat l'hora que els Estats assumeixin la seva responsabilitat i intervingui en l'assumpte perquè a la llei es reconegui que el sexe sense consentiment és violació. **LT**

Conflictes col·lectius: legitimació i implantació suficient

Luis Ezquerro Escudero

Responsable AEF-Gabinet Jurídic UGT. Imatge: Pixabay

En matèria de conflictes i impugnació d'acomiadaments col·lectius la legitimació recau en uns subjectes concrets: els sindicats i la representació unitària dels treballadors, per la part social, que ostenten aquesta legitimació sempre que s'insereixi dins de l'àmbit de la seva actuació específica (article 154 de LRJS). En una empresa multicentres la seva legitimació es reduirà al centre de treball que representin.

El problema sorgeix quan el conflicte col·lectiu afecta els centres de l'empresa i s'interposa exclusivament pel comitè o delegats de personal d'un centre. En tal cas, l'àmbit de conflicte supera l'àmbit de representació i els falta legitimació activa suficient (STS 24 de febrer del 2016, rec. 268/13) (STC 59/1983; STC 100/1985). L'àmbit del conflicte atén a un criteri objectiu; les parts no el poden reduir artificialment per obtenir una representació suficient i gaudir de legitimació activa. Aquest criteri també s'aplica a les seccions sindicals. Per molt que siguin entitats d'un sindicat, si actuen com a tals seccions, han d'adequar el conflicte col·lectiu al seu àmbit de representació (STC 249/1988).

Ahora, la jurisprudència exigeix als subjectes sindicals el requisit d'implantació suficient en l'àmbit del conflicte (art. 17.2 LRJS). Els sindicats determinen lliurement el seu camp d'actuació i poden fixar un àmbit sectorial, intersectorial, de CCAA o d'Estat, etc. Però això no garanteix el nivell de representació que ostenten, al contrari que la representació unitària que esdevé d'un procés electoral d'origen legal.

Com que el legislador no concreta els requisits precisos per entendre què significa exactament «implantació suficient», la jurisprudència està dotant de contingut aquest concepte genèric amb dos criteris: la implantació estrictament sindical i la implantació representativa (STS d'11 gener 2017, rec. 11/2016; 17 de juny del 2015, rec. 232/14; i de 13 d'octubre del 2015, rec. cas. 301/14, 6 juny 2011, rec. 162/2010; 20 març 2012, rec. 71/2010; 12 maig del 2009, rec. 121/2008).

La representació obtinguda a les eleccions sindicals és un instrument objectiu, considerat com el més idoni, per reconèixer la implantació (STC 66/1985), encara que tampoc s'especifica quin nivell de quota s'exigeix en les respectives

representacions unitàries (comitès d'empresa i delegats de personal).

El TC va resoldre la manca d'especificació remetent a la discrecionalitat de cada jutjat o Tribunal la dotació de contingut *ad casum* a aquest concepte indeterminat. Va considerar que ens trobem davant una «qüestió de fet» que correspon valorar a la jurisdicció social (STC 66/1985). O sigui, una qüestió que ha de provar la part que al·lega tal legitimació i que el jutgador ha d'apreciar discrecionalment.

La part sindical demana acreditar la implantació tenint en compte el nombre d'afiliats de la respectiva secció sindical en l'àmbit de l'empresa, o bé del sindicat en el sector. La doctrina constitucional aviat va distingir la implantació atenent el nombre de representants unitaris obtinguts en les eleccions sindicals i la representativitat per nombre d'afiliats en el respectiu àmbit del conflicte, de manera que si hi ha un nombre d'afiliació rellevant, la legitimació del sindicat conforma la seva activitat sindical. El seu desconeixement comporta lesió a la seva llibertat sindical, a més de tutela judicial efectiva.

La STC 37/1983 es va encarregar de sistematitzar aquesta doctrina en un cas en què la legitimació del sindicat va derivar d'una afiliació que oscil·lava entre un 17 i un 30% (sense presència en els comitès d'empresa), en suport a la doctrina S 59/1993. En l'àmbit de la jurisdicció ordinària, la STS 11 gener 2017, rec. 11/2016 la resumeix.

No ens aturarem en cada cas resolt pel TS. No obstant això recapitem, indicant que hi ha criteris amplis sobre legitimació, però inconcrets quant als límits del concepte jurídic indeterminat que s'utilitza.

La nostra crítica

En matèries o requisits que incideixen en l'accés a l'acció i al procés de conflictes col·lectius, el legislador hauria de ser estricte, clar i concloent, creant regles precises i literals i no remetre's a conceptes jurídics indeterminats que aboquen a solucions disperses i amb un contingut també ambigu. **LT**

El procés de pau a Colòmbia amb ulls de dona

Per Núria Pelay i Bargalló

Fotografies de Roberto Villaescusa

Després de l'inicial revés del *no* al referèndum de validació del procés de Pau a Colòmbia, finalment va ser certificat amb la signatura d'«acord definitiu» a la ciutat de Bogotá el 24 de novembre de 2016. Enrere quedaven infinitat de reunions i negociacions que es van celebrar, principalment, a Oslo i a L'Havana.

Dins d'aquests acords, tenen un paper important les mesures de protecció envers les dones. Aquestes van patir fets victimitzants de manera diferenciada i desproporcionada en el marc del conflicte armat a causa de la discriminació de gènere que caracteritza la societat colombiana i que es va veure accentuada en el context de la confrontació armada. La Mesa de Conversaciones de L'Havana entre les FARC i el govern ho va entendre i va incloure de manera transversal l'enfocament de gènere, que va permetre posar en un lloc central dins dels acords de pau la igualtat de gènere i els drets de les dones. La Mesa va ser capaç d'instalar el missatge que amb la construcció d'una societat igualitària, en particular amb les dones i les nenes i amb l'edificació de la pau, s'assegurarà que el país pugui tenir millors condicions i perspectives per a la perdurabilitat de la pau.

Això va ser possible gràcies a la poderosa aliança entre dones de diversos sectors de l'escena tant nacional com internacional. Dones de la societat civil i dones de la política amb una llarga tradició propositiva de l'Estat en favor de les dones víctimes de la guerra i la cerca d'una sortida negociada del conflicte armat; dones d'una comunitat internacional compromesa amb la igualtat de gènere i amb la pau; i dones del Govern i de les FARC, integrants de la Subcomissió de Gènere de la Mesa, creada amb el mandat d'assegurar la inclusió i transversalitat del gènere en tot l'acord. El diàleg, la controvèrsia, el debat, la polèmica, el fet d'escoltar, els consensos i els desacords entre dones van fer possible que a través de diverses estratègies, l'acord de pau colombià sigui el més avançat fins ara en matèria d'igualtat de gènere i drets de les dones, segons múltiples

aproximacions especialitzades en estudis sobre processos de pau.

Colòmbia és un país estructuralment desigual i exclouent, i el conflicte armat va actuar amb gran virulència sobre els pobles indígenes, els camperols, els sectors populars, i dins de cadascuna d'aquestes poblacions, sobre les dones pel sol fet de ser-ho. Les dones van ser víctimes directes de la guerra i de les estratègies per aterrir i allisonar o castigar la població civil. Les dones i els nens i nenes van ser la majoria de la població desplaçada. Les dones van viure, de manera particular, les conseqüències de la violència contra el seu entorn més immediat. També van ser elles les principals víctimes de la violència sexual que es va practicar de manera sistemàtica per part de tots els actors armats, tant legals com il·legals. També cal remarcar especialment la repressió que va patir el col·lectiu LGTB.

Cristina Cruz

En conseqüència amb aquesta realitat, les dones de la societat civil, la política i la comunitat internacional es van centrar en la necessitat de crear la Subcomissió de Gènere. A través d'ella van fer èmfasi que, com a conseqüència de la desigualtat —i de manera particular la de gènere— que la guerra havia alimentat i aguditzat, s'havia d'assolir la igualtat entre homes i dones. Aquest havia de ser un dels desafiaments més importants de la construcció i sostenibilitat de la pau, en la mesura en què es reclamaven reformes estructurals que s'havien de convertir en oportunitats i garanties perquè el conflicte armat intern no es tornés a repetir.

Va ser així com, amb l'acord de pau, que va acabar amb una guerra de 50 anys, es va aconseguir el com-

Katiana Pardo Manjarrez

promís que es garantien les condicions per fer efectiva la igualtat de gènere, entre altres i, per tant, s'havien d'adoptar mesures diferencials i/o accions afirmatives en favor de les dones i nenes davant de la discriminació estructural i l'impacte desproporcionat del conflicte en les seves vides. Aquestes mesures van superar el centenar i el seu desenvolupament constitueix l'eix central del treball d'incidència de l'aliança de dones en la progressiva incorporació de l'acord a la normalitat constitucional i legal colombiana des de principis del 2017.

Aquest procés d'implementació normativa, tot i tenir en compte l'important retard que porta avui i malgrat alguns obstacles i moltes incerteses, ha sigut respectuós amb l'enfocament de gènere incorporat en l'acord, ja que una important proporció de les normes han passat a formar part del marc interpretatiu en la seva formulació. Tot i això, la debilitat més gran es troba en el fet que continuen sent mandats molt ambiciosos. Si bé els pressupostos es fonamenten constitucionalment i/o legalment en les mesures definides, el seu desenvolupament porta seriosos retards que en dificultaran l'aplicació en els nivells territorials on han de materialitzar-se els anhels de pau real. Dificultat que s'aguditzava per l'oposició als acords de pau que han expressat importants sectors de la població colombiana que, actualment, s'accentua pel context de la contesa electoral, que aprofundeix encara més la polarització nacional enfront de la pau, i pot debilitar el compliment per part del govern dels punts acordats a la mesa de diàleg que van fer possible el silenci dels fusells de les FARC.

Una vegada més, les fites assolides en aquesta etapa en matèria de la inclusió efectiva de la perspectiva de gènere, és gràcies a l'aliança de les dones, que s'han entossudit en la convicció que, com es va deixar palès a la Mesa, la pau amb les dones és la pau per al país.

Després d'una mica més d'un any des de la ratificació de l'acord i del seu procés d'implementació jurídica i política, els efectes de la finalització de la guerra amb les FARC, malgrat les múltiples circumstàncies que el fan complex i el posen constantment en perill, són palpables en

Isabal Albadalejo

els territoris. Del fet de desarmar un exèrcit irregular, com s'ha fet amb la guerrilla colombiana, les dones en diuen *pau*.

Durant la primavera i l'estiu del 2017, Pepe López, tècnic responsable de l'Àrea d'Amèrica Llatina de Sindicalistes Solidaris, va fer un seguiment de com han viscut el conflicte, el procés de pau, i quines esperances tenen de cara al futur dones de diferents àmbits, classes socials i procedències de la societat colombiana. El recull de l'experiència i de més de 15 entrevistes el podeu trobar al llibre que s'ha editat *Colombiana, el proceso de paz en femenino y plural*.

La nostra precarietat, les nostres pensions

Avalot – Joves de la UGT de Catalunya. Fotografies de l'ACN

Fa anys que ens venen que les joves no cobrarem una pensió pública de cara a la nostra jubilació ni en el millor dels escenaris si tot segueix com està previst. Fa anys que sentim el president de l'Estat espanyol donant-nos suggeriments tals com que comencem a estalviar pel nostre compte per assegurar-nos una pensió el dia de demà.

D'altra banda, no es pot oblidar que teòricament Pacte de Toledo ens assegura que les joves ja estem generant el nostre dret a percebre una prestació econòmica en l'edat adulta gràcies a les nostres cotitzacions i impostos pagats fins ara.

Cal destacar també que 4 de cada 10 pensions per jubilació a Espanya són inferiors a l'SMI, però el risc de pobresa només afecta el 3% de les pensionistes, mentre que entre les joves és del 15% i entre les aturades del 37%. Avui l'Estat espanyol és el país desenvolupat amb més diferència entre el risc de pobresa de les joves i les persones grans. Tot i això, en cap cas és culpa de les persones grans jubilades ni les seves pensions són altes, la problemàtica recau en el fet que hi ha moltes llars i unitats familiars sense ingressos perquè

la feina és cada cop més precària i són les jubilades les que en molts casos donen estabilitat a les famílies. Les que s'han jubilat durant els últims deu anys van cotitzar més en el seu moment del que les joves estem cotitzant en l'actualitat.

Les pensions mitjanes entre 2007 i 2017 van passar de 764 a 920 euros, un increment que tampoc no és gens exagerat tenint en compte l'increment al preu dels habitatges i dels serveis bàsics com l'aigua, el gas o l'electricitat. La pèrdua de poder adquisitiu de les pensionistes és una realitat, ja que les pensions no s'han anat actualitzant d'acord amb l'evolució de l'IPC: si es mantingués, les pensions haurien de ser de mitjana 432 euros més a l'any per haver mantingut el poder adquisitiu des del 2010, segons l'últim informe de la UGT de Catalunya.

Així doncs, les joves estem costejant amb els nostres sous precaris les prestacions de gent que està cobrant pensions per sobre dels salaris actuals. Les previsions asseguren que de cara al 2060 se'ns garantirà només un màxim del 50% del nostre salari. Tenint en compte que els nostres sous

Fotografia de Silvia Jardí

ja són prou precaris i que el 15% del col·lectiu es troba en risc de pobresa, és probable que les nostres pensions no existeixin.

Ara com ara, la Seguretat Social acumula set anys de dèficit i la caixa de les pensions està completament buida. El sistema no és viable, tal com auguren les previsions demogràfiques.

El problema demogràfic

L'informe que el Centre d'Investigacions Sociològiques va realitzar fa uns mesos alerta que el 2066 s'haurà duplicat el nombre de persones de més de 65 anys, de manera que les que avui representen el 18% del total de la població, passaran a ser el 35%.

El desembre, l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE) anticipava que el 2050 Espanya tindria la segona taxa més elevada de dependència del món, només superada pel Japó. Més exactament, els pròxims trenta anys, quan les persones nascudes durant la dècada dels noranta estiguin properes a la jubilació, es podrà veure com el 77,5 de cada 100 habitants seran pensionistes. Una dada escandalosa tenint en compte que el 2015 era només del 30,6%, o fa vint anys el 19%. Aquestes xifres posen en alerta la sostenibilitat del sistema públic de pensions a causa de l'envelliment de la població.

La solució d'això, però, també passa per mans dels governs i les seves polítiques econòmiques i socials, que no permeten capgirar la situació i ens condueixen cap a la mort demogràfica.

Tant Catalunya com Espanya acumulen ja dos anys que registren més defuncions que naixements. Durant els primers anys de la dècada dels dos mil, el nombre de naixements i la taxa de natalitat sí que va augmentar com a conseqüència de l'entrada d'immigrants en edat de tenir descendència. La xifra de naixements el 2007 va superar en 100.000 els nascuts durant els últims anys de la dècada dels noranta, però aquesta millora es va truncar amb l'esclat de la crisi, que va fer davallar la natalitat en més del 30%. A més, com és evident, la immigració que va créixer fins al 2008 ha anat caient any rere any i es troba lluny de tornar al nivell d'abans de la crisi.

A aquests factors hem de sumar-hi el fet que durant la recessió econòmica s'ha produït un moviment migratori a la inversa: la sortida de població autòctona en edat de procrear cap a l'exterior no deixa de créixer i enfonsa encara més ràpidament les xifres de natalitat. Tot plegat no convi-da a pensar que la tendència demogràfica ajudi gens a sostenir el sistema actual de pensions.

El que és evident és que per invertir aquesta tendència cal fer polítiques pensades perquè el país creixi i creï ocupa-

Fotografia de Oriol Bosch

ció, amb l'objectiu d'atraure fluxos migratoris i poder tornar a elevar la natalitat.

Precarietat laboral juvenil

Per entendre el problema de les pensions cal entendre el model de finançament. Com dèiem abans, el pressupost de la Seguretat Social depèn de manera gairebé exclusiva dels diners ingressats per cotitzacions. Aquestes però, en els últims anys, no han assolit el nivell necessari per cobrir el gran nombre de pensionistes actuals. La precarització de la feina té, doncs, un efecte directe sobre la salut de la seguretat social.

Aquesta precarització està tenint una particular incidència entre les joves. Les condicions de les nostres vides laborals no només no han millorat sinó que fins i tot han empitjorat. Si l'any 2000 la taxa d'atur juvenil a Catalunya era del 17,6%, a finals de 2017 assolí el 28,5%. Però això no és tot, perquè la qualitat d'aquesta feina és el que acaba soscavant els ingressos de la Seguretat Social.

Les joves patim diversos factors que afecten directament aquesta devaluació, els principals són la temporalitat contractual o l'edat d'entrada al mercat laboral, així com els alts nivells de sobrequalificació o la taxa d'activitat juvenil.

Des de l'inici de la crisi econòmica els contractes de les treballadores són cada cop més curts. Gairebé el 90% dels

contractes que firmem les joves són temporals i, d'aquest 90%, la meitat són de menys d'un mes. El 2009 eren el 34,7%. Com que hi ha aquesta temporalitat tan marcada, entre que se'ns acaba un contracte i trobem una altra feina ens veiem obligades a estar mesos sense treballar; això provoca que durant aquest període entre feines no estiguem fent cap aportació a la caixa de la Seguretat Social.

De la mateixa manera, les joves, sigui pels estudis o per la impossibilitat d'accés a la feina, entrem cada vegada més adultes al mercat de treball, per tant, serà impossible que l'equació ens quadri per poder cobrar el 100% de les cotitzacions, ja que s'han de fer malabars per poder arribar a completar els anys que cal estar cotitzant per assolir-la. O això, o jubilar-nos ja de molt grans.

Pel que fa a sobrequalificació, la realitat és que som la generació més ben preparada i, així i tot, vivim pitjor que els nostres pares, ja que amb la precarietat laboral existent no podem plantejar-nos un projecte de vida estable. La taxa de sobrequalificació no deixa de créixer de manera notable entre la població jove, fixada a hores d'ara al voltant del 40%, que ens aboca injustament a haver d'ocupar llocs de treball que estan molt per sota del que hem estudiat, que ens ha costat molts anys i sacrificis. Aquest desajust entre educació i ocupació s'ha d'aturar, ja que avui dia l'accés als estudis superiors no suposa una garantia de treballar en la

Fotografia de Jordi Marsal

professió desitjada i, si no s'hi posa solució, les joves seguiran marxant a altres països buscant un projecte de vida digne.

La bretxa de gènere, també a les pensions

Les condicions del mercat laboral també influeixen més les dones en la seva jubilació, amb unes pensions més baixes que les dels homes. En l'actualitat les pensions de les dones són 450 euros inferiors de mitjana al conjunt de l'Estat espanyol, i a Catalunya són entre 600 i 699 euros més baixes.

Les dones històricament han treballat i cotitzat menys, ja que la majoria s'encarregaven de les cures familiars i quan treballaven era amb sous més baixos, a temps parcial i fins i tot sense contracte. Això, però, no és només cosa del passat, ja que en l'actualitat la gran majoria de les dones, pel rol imposat pel sistema capitalista, encara realitza les tasques de la llar, la cura dels fills, la cura dels pares, etc. La maternitat marca de manera innegable la vida laboral de les dones, que fan que entrin i surtin del mercat laboral: les dades ens indiquen que les dones són les que agafem el 94,3% de les excedències per cura de les nostres filles i també són tres quartes parts de les persones ocupades a temps parcial per aquest motiu.

Aquesta manca de corresponsabilitat en la conciliació de la vida familiar i laboral, sumada a la menor valoració dels llocs de treball tradicionalment feminitzats, les diferències retributives en els complements salarials i extrasalarials entre dones i homes i les discriminacions indirectes pel que fa a la segregació vertical i a l'anomenat sostre de vidre, dibuixen una situació molt desfavorable per a les dones en el moment d'accedir a la pensió de jubilació a causa dels menors anys cotitzats, les baixes cotitzacions i la precarietat accentuada en els seus llocs de treball.

Com es pot observar, la solució a la problemàtica de les pensions passa innegablement per millorar les condicions laborals del jovent. Les reformes laborals han impulsat la precarització massiva del nostre mercat laboral, amb conseqüències terribles per a les pensionistes actuals i per a les futures, ja que si no es dona un tomb a la situació les treballadores actuals no tindran l'oportunitat de cobrar cap tipus de pensió. És necessari reclamar una reforma del model de pensions, que garanteixi la jubilació per a totes, que optimitzi la qualitat del treball i que defensi un nou model de finançament públic. La solució en cap cas implica retallar prestacions i drets a les pensionistes ni precaritzar encara més les treballadores actives, que són les que paguen i hauran de pagar aquestes pensions. **LT**

Fotografia de Arxiu ACN

Criptomonedes. Què són i per a què serveixen?

Xavier Martínez
Economista, doctor en Dret Tributari,
membre de la Plataforma per una
Fiscalitat Justa
Fotografies d'Ecosia / Wikimedia
Commons

Què són les criptomonedes? Quina és la seva definició legal i les seves funcions teòriques? Què són els bitcoins? Quines són les seves característiques, quina tecnologia els sustenta? Com funcionen? Quantes monedes digitals hi ha? Com tributen? Com les tracta l'Administració tributària? Intentarem respondre totes aquestes preguntes i, finalment, acabarem parlant de les perspectives de futur i d'altres aplicacions relacionades amb les criptomonedes.

A finals de 2017 va ser notícia la venda del primer pis pagat en bitcoins. A Tarragona es va anunciar la venda d'un àtic per 40 bitcoins, uns 550.000 euros. Diuen que finalment no es va materialitzar l'operació. Millor per al venedor, ja que en dos mesos aquests 40 bitcoins ja valien 200.000 euros menys. I és per casos com aquest que darrerament es parla molt d'aquesta moneda virtual, de les seves pujades i baixades de preu, però encara no tothom sap exactament què és. Mirem de posar una mica de llum sobre alguns dels aspectes clau.

Els bitcoins són una criptomoneda creada l'any 2008 per algú del qui es desconeix la identitat. Només sabem el seu sobrenom: Satoshi

Nakamoto. La idea inicial era crear una moneda per operar en l'entorn digital, al marge de la regulació bancària i de les institucions monetàries internacionals. Perquè m'entengueu, els de la meua quinta (*Yo fui a EGB i tal*): una mena de *cortycoles* però a lo *bèstia*.

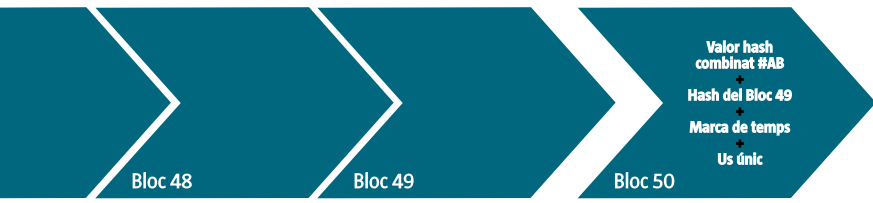
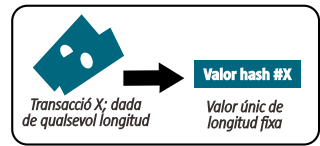
Per saber si les criptomonedes en general i els bitcoins en particular són una moneda, hem de veure si compleixen les tres funcions tradicionals dels diners. La primera funció és la de ser un mitjà acceptat en el pagament de béns i serveis. La segona és la de fer la funció de dipòsit de valor. I la tercera funció és la de servir d'unitat de compte, és a dir, que serveixi per valorar les altres coses. Si analitzem les criptomonedes, podem afirmar que compleixen aquestes tres funcions, tot i que amb matisos, com veurem. El primer matis és que, si bé serveixen com a mitjà de pagament, això no vol dir que sigui un mitjà legal, però tampoc no podem dir que sigui un mitjà il·legal de pagament. Com algun autor ha dit, és un mitjà alegal perquè encara no està del tot regulat. La realitat és que és una moneda que funciona a la pràctica com una divisa més i que, tard o d'hora el legislador haurà de decidir si permet el seu tractament com a moneda fiduciària, o sigui, com a moneda de curs legal i, per tant, d'obligada acceptació. De moment la seva acceptació depèn de la lliure voluntat de les parts que decideixen fer-la servir.

Però, a més de servir com un mitjà de pagament, hem de veure si serveixen com a dipòsit de valor. Segurament aquí és on podem tenir més problemes. Com sabreu, els bitcoins també han estat notícia per haver creat una mena de bombolla

degut al seu ràpid creixement de valor. Això va fer augmentar molt la seva demanda incrementant encara més la seva cotització. I aquí tenim l'origen dels seus inconvenients. L'oferta de bitcoins és molt més inelàstica fins i tot que la de l'or. No és que no augmenti l'oferta de bitcoins, sinó que el camí per incrementar aquesta oferta està predeterminat i avui ja està arribant al seu punt de saturació. No entrarem ara a explicar el complex sistema d'incrementar els bitcoins en circulació, que respon a uns paràmetres matemàtics prefixats. Només destacarem que no tenim un «banc central» ni ningú que tingui la «màquina de fer bitllets», ni tan sols uns bancs comercials «creant diner» a còpia de concedir crèdits sobre els dipòsits. Això fa que els bitcoins siguin un instrument ineficient per actuar com a mitjà de pagament, ja que la tendència de qui tingui bitcoins serà guardar-los en períodes d'inflació o desfer-se'n ràpidament en el cas de caiguda de cotització. Pel mateix motiu, en aquest context, ningú no estarà disposat a contreure préstecs en bitcoins quan hi hagi expectatives de pujades fortes del seu valor perquè amb la seva

Com funciona el *blockchain*

devolució perdrien diners. La seva volatilitat fa que sigui una forma poc eficient per valorar les coses.

Tot i que els bitcoins són les monedes virtuals més conegudes, no són les úniques. N'existeixen més d'un miler, com ara ethereum, litecoin, monero, ZCash i altres, cadascuna amb les seves característiques diferenciades. Però el que sí que tenen en comú és que no hi ha cap autoritat central ni cap banc que en controli l'emissió i negociació. Tampoc les plataformes d'intercanvi (conegudes com a *exchangers*) no estan regulades per cap autoritat pública.

Però és la tecnologia que sustenta aquestes monedes digitals, coneguda com a *blockchain*, la que revolucionarà la forma de fer negocis al món. El sector bancari ja està començant a utilitzar-la de forma limitada per tal de no perdre la seva posició dominant en el sector financer. És una tecnologia que, en resum, dona fiabilitat a les transaccions perquè evita errors i impedeix la corrupció, redueix costos de transacció alhora que elimina intermediaris. Es basa en un sistema col·laboratiu, descentralitzat, inspirant en fenòmens com BitTorrent.

No hi ha cap autoritat que controli les transaccions, ja que són els mateixos usuaris que controlen, donen fe i verifiquen la integritat de les transaccions. Aquesta tecnologia, unida a la utilització dels *smart contracts*, canviarà radicalment els intercanvis a internet i al món real. De fet, el canvi ja ha començat.

Però tornem a les monedes digitals. Ara per ara, un dels aspectes més transcendents és la fiscalitat associada a les criptomonedes. Tenint en compte que la primera operació que haurem de fer és l'adquisició de bitcoins a canvi de diners de curs legal, vegem quin efecte té en l'IVA, que és l'impost que grava les transaccions. A falta de regulació explícita, de moment les poques interpretacions que s'han començat a fer des de les autoritats tributàries és que els bitcoins actuen com a mitjans de pagament i, per tant, s'han d'incloure dins del concepte «altres efectes comercials». Això vol dir que la compra i venda de bitcoins, malgrat estar subjecte a l'IVA, està exempta de l'impost (consulta V2846-15). Caldria veure si la persona que fa la transmissió és un particular o algú que fa una activitat econòmica, ja que en el primer cas

podria estar subjecta a l'impost sobre Transmissions Patrimonials.

Altra qüestió és la tributació en l'impost sobre activitats econòmiques. En la mesura que es realitzi l'activitat de compravenda d'aquests instruments de pagament podem estar davant l'exercici d'una activitat econòmica subjecte a l'impost sobre activitats econòmiques classificada en l'epígraf 831.9 «altres serveis financers». Si fos així (crec que és la interpretació que podria fer l'Administració tributària en el cas ens dediquem de forma habitual a aquest tipus d'operacions) existiria l'obligació de donar-se d'alta a l'IAE. Conviendria, en qualsevol cas, regular de forma clara aquesta obligació fiscal. El mateix passa amb els que actuen com a «miners» i als *exchangers*, que són, a efectes fiscals, professionals o empresaris subjectes però exempts de l'IVA. Pel que fa a les transaccions fetes amb monedes digitals per adquirir productes, aquestes tributaran en euros per l'impost que portin associades.

Però la part més polèmica la trobem en l'IRPF. Atès que moltes operacions de compravenda de bitcoins obeeixen, no a la seva funció de mitjà de pagament, sinó a moviments especulatius que pretenen un guany amb la seva venda (la volatilitat d'aquesta moneda fomenta aquest tipus d'operacions), es pot produir fàcilment un guany patrimonial que, òbviament, tributaria en l'IRPF com a increment patrimonial. El problema és com pot saber l'Administració tributària que es fan aquestes operacions si no li ho diem nosaltres mateixos. Recordem que no hi ha cap banc ni intermediari financer que estigui obligat a subministrar informació fiscal a l'Administració. És més, tenint en

compte la llei de protecció de dades, no queda clar que el broker que pugui comunicar dades dels intervinents sense cometre una infracció. Davant aquesta opacitat l'Estat ja està elaborant canvis normatius per obligar els *exchangers* que operin a Espanya a donar informació dels titulars. Veurem si es poden posar portes al camp. Mentrestant, l'AEAT no ha deixat clar si tributen com a rendes de l'estalvi o com a rendes generals. La tributació és substancialment diferent. Tampoc no està resolt el tema de com valorar aquestes transaccions, si amb criteri FIFO, LIFO o qualsevol altre, ni quina implicació fiscal té el canvi de bitcoins per litecoins, per exemple.

D'altra banda, en la mesura que considerem les criptomonedes com a elements patrimonials (consulta DGT V0250-18), haurien de figurar pel seu valor a 31 de desembre en la declaració sobre el patrimoni dels seus titulars. Però, com hem dit abans, a l'Administració li serà impossible controlar els dipòsits (moneders virtuals), per tant, els patrimonis en criptomonedes són opacs en l'impost sobre el patrimoni. A més, quan un titular de bitcoins mori, en la seva herència haurien de figurar els bitcoins, opacitat fiscal a banda. En el cas que el mort no hagués comunicat les claus d'accés del seu moneder virtual als hereus, aquests diners es perdran per sempre en el ciberespai. De fet, un dels problemes d'aquesta moneda virtual és perdre aquestes claus d'accés. Llavors ni vius ni morts recuperarem mai els diners. Finalment, queda per veure quina traçabilitat podem fer de les operacions efectuades a l'estranger o amb no residents i en quina mesura poden servir per ocultar

transaccions, blanquejar capitals o ser, directament, refugi d'activitats il·lícites.

Davant de totes aquestes incerteses no és estrany que l'AEAT hagi posat un ull en aquest tipus d'operacions en el seu Pla anual de control tributari per a 2018. Però ho fa de forma tímida, anunciant únicament que «s'estudiarà la incidència fiscal de noves tecnologies, com *blockchain* i en especial les criptomonedes». O sigui, que no en tenen ni idea, però ho «estudiaran». Com sempre, l'Administració va a remolc, tard i malament. Som davant d'un enorme risc de forat d'evasió fiscal a escala internacional que deixarà sense sentit ja l'existència dels terrenals paradisos fiscals. En aquest punt és imprescindible que la Comissió Europea dicti normatives per coordinar actuacions i intercanvi d'informació, almenys, als països de la Unió Europea. Estem davant d'un fenomen d'escala planetària que no pot ser abordat únicament amb mesures d'un sol país.

Atesos aquests punts febles dels bitcoins, resulta difícil a curt termini imaginar un escenari on puguin substituir les tradicionals monedes

fiduciàries o, almenys, gaudir d'una acceptació generalitzada. No obstant això, aquesta moneda planteja per primera vegada un sistema alternatiu de pagaments que, si aconseguix evitar la volatilitat i l'opacitat, marcarà un camí en les relacions comercials que no tindrà marxa enrere.

Finalment, les conegudes com a *ICO* (Initial Coin Offering) apareixen com un mecanisme alternatiu per finançar projectes empresarials. La seva incipient regulació per la Comissió Nacional del Mercat de Valors pot frenar el seu ús, tot i que alhora també donarà més garanties que hi hagi una veritable activitat econòmica darrere de les ICO, a la vegada que n'impedirà el mal ús, si no directament les estafes.

Ja veieu que estem davant un nou món, en principi sense regles, on les autoritats van sempre pel darrere intentant no perdre el tren, com ja ha passat en altres sectors com Airbnb, Uber, etc. En definitiva, cal una certa regulació per evitar comportaments oportunistes però sense ofegar una nova tecnologia i una nova filosofia que ha de ser potenciada i aprofitada en benefici de tots. **T**

La Diputació de Barcelona llança la campanya **«Els teus drets viatgen amb tu»** per defensar els drets dels usuaris dels mitjans de transport

Diputació de Barcelona

Foto: Unitat Mòbil (UMIC) a Sant Celoni // Diputació de Barcelona

La Diputació de Barcelona treballa per la defensa dels drets de les persones consumidores donant suport als serveis públics de consum de la demarcació i sensibilitzant la ciutadania sobre els seus drets. Enguany, entre moltes altres accions, ha posat a disposició dels ens locals de la demarcació la campanya de comunicació **«Els teus drets viatgen amb tu, no te'ls deixis a casa»**, que té l'objectiu de difondre els drets dels usuaris dels mitjans de transport més habituals per prevenir conflictes de consum en aquest àmbit.

La campanya, que va engegar el 15 de març, Dia Mundial del Consumidor, i es prolongarà fins al mes de juny, moment clau en la contractació de les vacances d'estiu, inclou diferents materials comunicatius que els ajuntaments poden utilitzar, entre els quals uns tríptics de divulgació sobre els drets del consumidor i la manera de presentar reclamacions respecte al transport aeri, marítim i ferroviari, i per carretera.

El transport ha estat un sector força reclamat l'any 2017 en els serveis públics de consum de les comarques barcelonines. En paral·lel, s'han incrementat els darrers anys el nombre de consultes motivades per deficiències en la prestació dels serveis. Segons les dades recollides per les unitats mòbils (UMIC), el transport aeri és el que acumula un nivell més elevat de conflictes. Les reclamacions més habituals han estat els retards de vol (31%), la facturació no justificada (13%), la informació incorrecta o insuficient (13%), la cancel·lació del vol (11%) i la pèrdua o deteriorament de l'equipatge (9%).

La manca d'informació per part dels consumidors, el desconeixement de les compensacions a què tenen dret en cas d'incidències i del procediment de reclamació fa que un elevat nombre de casos no es beneficiïn del rescabament a què tenen dret.

Foto: Laura Martínez és la diputada de l'àrea de Salut Pública i Consum de la Diputació de Barcelona // Diputació de Barcelona

Defensant els drets de les persones consumidores

La Diputació de Barcelona treballa per conscienciar la ciutadania sobre els seus drets com a persones consumidores i, per evitar la vulneració d'aquests drets. Per això dona suport a tots els municipis de la demarcació en la defensa dels drets dels consumidors finançant i assessorant tècnicament els Serveis Públics de Consum, duent a terme activitats de control de mercat i organitzant accions preventives de sensibilització, sovint adreçades a públic infantil i juvenil.

Actualment hi ha **86 oficines d'atenció al consumidor** distribuïdes pel territori –78 municipals i 8 comarcals– que reben el suport econòmic i tècnic de la Diputació, la qual compta també amb **8 unitats mòbils** que es desplacen pel territori. Per tant, viure en un municipi sense oficina pròpia de consum no és cap entrebanc per exercir els drets com a consumidor, ja que les UMIC (Unitats Mòbils d'Informació al Consumidor) de la Diputació porten l'oficina de manera itinerant a aquests municipis.

Més de 2.000 reclamacions de consum ateses per les UMIC

La Diputació de Barcelona facilita un servei d'atenció al consumidor en aquells municipis que, per les seves dimensions, no disposen d'oficina pròpia (OMIC). Aquest servei d'atenció directa a la ciutadania –que es presta a través de les Unitats Mòbils d'Informació al Consumidor (UMIC)– va generar, al llarg de l'any passat, **2.327 expedients** de consum que van ser gestionats per tècnics especialistes de la corporació.

Durant el 2017 tres sectors comercials han acumulat la majoria de les reclamacions a les comarques barcelonines: l'**electricitat** (18%), les **telecomunicacions** (17,5%) i les **entitats financeres** (17%).

Més informació i fotos/infogràfics a aquesta adreça: <https://is.gd/Uz5WCd>

XXX Certamen Fotogràfic Internacional «El treball i els oficis»

La hora del almuerzo, José Beut Duato (Espanya). Premi Millor Autor

Els amants de la fotografia tornen a estar d'enhorabona. Un any més, i en van trenta, s'ha celebrat el prestigiós concurs internacional de fotografia «El treball i els oficis». El nombre de concursants d'aquesta edició ha batut el rècord de participació amb 5.044 fotografies de 356 autors procedents de 46 països. Els promotors de la iniciativa a finals dels anys vuitanta segurament no podien ni imaginar el ressò i el reconeixement internacional que el certamen arribaria a assolir. La idea va partir d'un grup d'afiliats a la UGT de la Unió de l'Anoia, el Penedès i el Garraf, amants de la fotografia, que

va considerar que havia arribat l'hora de materialitzar en forma de concurs fotogràfic la necessària relació entre el món sindical i la cultura. La visió d'aquells companys i la tenacitat dels

promotors –volem destacar Raimon Moreno com a ànima de l'esdeveniment– ha obtingut una recompensa que queda plasmada en la quantitat i la qualitat de les imatges.

El Saló de Vilanova i la Geltrú forma part del Circuit Ibèric juntament amb altres tres salons: Berga, Guadalajara i Antequera. El 2014, el Concurs Internacional Fotogràfic 1r de Maig «El treball i els oficis» va ampliar fronteres i va fundar el Circuit Ibèric amb altres entitats, fet que ha permès coordinar sinergies i ampliar-ne la difusió i extensió. El projecte té el seu origen en la inquietud de diferents Salons Internacionals, que varen decidir ajuntar els seus esforços per donar a conèixer en l'àmbit internacional les entitats que representen i que pertanyen a diferents ciutats i pobles mitjançant la cultura, en aquest cas la fotografia, i vol potenciar aquest art que, a més de ser una disciplina artística, té un gran valor documental. Cadascun dels salons ha seguit diferents camins de forma individual, però els uneix la passió per la fotografia.

Cuadrilátero, Fernando Herrero Zarzoso (Espanya). Medalla daurada de la FIAP

Corte de guampas, Luís Alberto Franke (Argentina). Menció d'honor de la FIAP

Ascenso al infierno, José Beut Duato (Espanya). Premi Millor Autor, medalla daurada de la FCF / «El treball i els oficis» – Medalla Daurada de la FIAP

El herrador, Luís Alberto Franke (Argentina). Diploma Chairman

Search and rescue, Neil Kingsbury (Regne Unit). Diploma Chairman

Rapa das bestas, Javier Ortiz (Espanya). Medalla daurada de la PSA

Hold the Train, Niall Ferguson (Regne Unit). Medalla daurada de la FIAP

Hospital Corredors, Rashid Galiev (Rússia). Menció PSA

Camino XI, Juan Mariscal (Espanya). Menció PSA – Medalla platejada de la CEF

Connecta't a
www.omnium.cat

i descobreix els 11 motius per fer-te'n soci

ÒMNIUM
LLENGUA CULTURA PAÍS

Sobre escola, realitat i adoctrinament

Eduard Vallory, president del Centre UNESCO de Catalunya i director d'Escola XXI. Fotografies de Pixabay

La finalitat del sistema educatiu és la formació integral de la persona, el que inclou l'adquisició «de valors que afavoreixen la llibertat personal, la responsabilitat, la ciutadania democràtica, la solidaritat, la tolerància, la igualtat, el respecte i la justícia», i «l'educació per a la prevenció de conflictes i la seva resolució pacífica, així com per a la no-violència». Aquestes cites textuais de l'article 1 de la Llei d'educació vigent a l'Estat són un punt de partida suficient per debatre què vol dir adoctrinar tenint en compte les acusacions contra l'escola catalana.

Un punt de partida és convenir el rol dels infants/joves en l'aprenentatge. L'adoctrinament es pot donar fonamentalment si es considera els alumnes receptors passius de veritats (o, citant Faure, de «coneixements definitius») que els transmeten els docents. En aquest cas, la batalla estarà en definir qui determina la «veritat»: aquell qui escriu el currículum?, qui aprova el llibre de text?, qui està sol davant dels alumnes? Contràriament, un enfocament en què els infants/joves són constructors progressius de coneixement de la mà dels docents, al mateix temps que generen criteri propi, pensament crític i autonomia d'aprenentatge, no deixa

espai per a l'adoctrinament, perquè sempre s'haurà de fer prevaldre la construcció del criteri propi a l'adquisició del criteri del docent.

En aquest context, val la pena pensar el concepte de «llibertat de càtedra». Es tracta de la llibertat del docent d'ensenyar i debatre sense que se li imposin doctrines ideològiques. Però potser l'antiavortista considera el dret a l'avortament una doctrina, i l'homòfob que pensa que l'homosexualitat és una malaltia, potser veu el dret a l'orientació sexual i a la identitat de gènere com una doctrina imposada. Per això, aquesta llibertat necessita ser equilibrada amb dos elements clau. Un primer, partir dels valors comuns d'una societat democràtica. I l'altre, entendre aquesta llibertat com la responsabilitat de dur a terme la funció educativa des de la màxima independència de criteri, i alhora des del ple respecte al dret de l'alumne a conèixer els diferents punts de vista, i a ser informat amb rigor acadèmic sobre aquelles tesis o teories que el docent no comparteix. La llibertat de càtedra existeix doncs per garantir la independència de criteri, mai per imposar una visió del món als infants/joves.

De la mateixa manera, si estem d'acord que per desenvolupar la ciutadania democràtica l'infant/jove ha de tenir accés a diverses visions de la realitat, cal valorar on s'estableixen espais d'anàlisi i debat. Si els espais de debat sobre la realitat en el dia a dia del grup són excepcions, només quan passa alguna cosa «extraordinària», aleshores l'espai de debat ja és un posicionament sobre què es considera important. Per exemple, debatriem l'1 d'octubre el dilluns 2 però no ho fariem en canvi quan detenim el vaixell de Proactiva Open Arms? L'existència per exemple d'un espai diari de debat on el protagonisme és dels infants/joves d'un mateix grup, que tingui per objectiu treballar aquest vincle amb la realitat, junt amb l'esperit crític, el criteri propi, però també el respecte, la tolerància, el raonament, i l'acceptació de l'altre, facilita que cap moment excepcional de diàleg sigui *de facto* un posicionament.

I en aquest context, s'hi afegeix el criteri del docent. Quin impacte té sobre la formació integral dels nois i noies que un professor els expliqui què va fer l'1 d'octubre? O què en pensa de l'eutanàsia, de la transsexualitat, de l'amnistia fiscal, o del jutge que dubta d'una víctima de violació perquè no va cridar? De nou, el professor hauria de contextualitzar cadascuna d'aquestes afirmacions des del compromís a fer créixer els criteris propis dels nois i noies i la seva capacitat de valorar el punt de vista contrari, afavorint que practi-

quin el diàleg democràtic, l'enraonar sobre la base d'arguments des del respecte que no sempre es troba en els debats dels adults.

Les acusacions d'adoctrinament o d'incitació a l'odi que s'impulsen contra l'escola catalana són fal·laces, perquè tenen l'origen en la creença que l'escola només ha de transmetre una visió de la realitat: la de l'*statu quo*, que enalteix l'exèrcit, la monarquia i una visió estàtica del marc legal, i mai no analitzi com pot ser que un jutge equipari incomprendiblement no-violència a violència per poder empresonar polítics electes, o com és que Amnistia Internacional considera injustificats els cinc mesos de presó sense judici de Jordi Cuixart, o per què el Comitè de Drets Humans de Nacions Unides considera que l'Estat espanyol no està garantint els drets polítics de Jordi Sànchez. Però a més, aquestes acu-

sacions fal·laces atempten, primer de tot, contra el dret dels infants/joves a desenvolupar les competències democràtiques; segonament, contra la funció dels docents a generar aquests aprenentatges; i en conjunt, contra el dret de la societat a que el desenvolupament personal dels infants/joves els doti, com diu la UNESCO, de la responsabilitat de la llibertat. I la llibertat requereix ser capaçs d'analitzar i contrastar la informació rebuda, enraonar amb persones que pensen diferent, tenir criteri propi i fer servir el pensament crític. Per això l'escola no pot donar l'esquena a la realitat. **11**

Desemmascarant les fake news

Carmen Echazarreta

Departament de Filologia i Comunicació de la Universitat de Girona

No hauria d'exaltar-nos la falsificació deliberada dels fets perquè no és distintiu de la nostra època. L'expressió llatina *arcana imperii* es refereix a la praxi política davant la qüestió d'Estat que justifica el sigil—discreció— i, sense eufemismes, l'engany, la deliberada falsedat i la pura mentida, utilitzats com a recursos legítims per a la consecució de fins polítics. El fi justifica els mitjans, la primera lliçó d'*El Príncep* de Maquiavel. Amb els *arcana imperii* sempre s'al·ludeix, en tot cas, a la necessitat dels Estats de mantenir invisible el coneixement públic d'una part —o de tota, en el cas de les dictadures— de la seva acció. Actualment, l'anglicisme que designa una perversió informativa similar és *fake news*, la propagació deliberada de falses informacions que no només provenen de la premsa o d'internet. Tan sols cal recordar l'exsecretari d'Estat nord-americà, Colin Powell, al Consell de Seguretat de les Nacions Unides, empunyant les «proves indiscutibles» de la presència d'armes de destrucció massiva a l'Iraq.

Així doncs, el rumor ha existit sempre, el que ha canviat és la forma de difusió de la informació, no només aquella que està contrastada sinó també la que és errònia, falsa o està manipulada. La globalització, la immediatesa i l'accessibilitat que ofereix internet a les societats democràtiques han posat el problema de les notícies falses, o falsejades, al centre del debat públic de les democràcies sòlides. Perquè les *fake news*

no busquen substituir els fets per mentides, sinó minvar el judici amb el qual vam prendre una posició respecte al món i afeblir la convicció que la paraula veraç hauria de sostenir les relacions humanes. Quan la farsa sistemàtica ocupa el centre de la nostra convivència, augmenta el poder dels mentiders i disminueix el dels que volen convèncer una ciutadania incrèdula des de l'honestedat i la pròpia experiència.

Davant el creixement viral de les notícies falses, alguns governs temptats per controlar els mitjans, opten per regular l'actuació de les xarxes socials i limitar-ne els efectes nocius. En aquest context, Emmanuel Macron, el president francès, ha decidit sotmetre al Parlament un projecte de llei per acabar «amb les mentides inventades» i «protegir la vida democràtica» i ha anunciat penalitzar per llei les desinformacions. La Comissió Europea s'ha oposat a legislar sobre aquest tema partint d'una premissa incontestable, té l'Estat legitimat per decidir el que és o no una falsa notícia? Seguint aquesta premissa, el diari *Le Monde*, li ha advertit que legislar per imposar una obligació de transparència a les plataformes digitals sobre quelcom tan complex i fluctuant com les noves tecnologies i sobre un tema tan crucial com el de la llibertat de premsa,

Malgrat que el nyap de la fotografia no aguanta ni una mínima anàlisi, molts nord-americans van creure que el matrimoni Clinton havia adoptat un petit hominóide, l'únic supervivent d'un accident d'OVNI que va tenir lloc a Arkansas el 1993

és per essència perillós. Per a aquest diari, combatre la desinformació ha de passar per l'educació de la ciutadania.

Per la seva part, Alemanya va posar en marxa una llei, en vigor des del passat 1 de gener, que s'aplica a les xarxes socials amb més de dos milions d'usuaris, i podran ser sancionades amb 50 milions d'euros si no retiren els continguts il·lícits (inclosos delictes d'odi, símbols nazis, difamacions, etc.) o notícies falses en un termini que va des de les 24 hores fins a set dies.

Una alternativa per frenar l'avenç de les *fake news* ha estat la mateixa tecnologia, tot i que aquesta no s'ha mostrat gaire eficaç. Facebook va introduir una eina, disputed flags, que etiquetava notícies que semblaven falses amb una icona vermella, en senyal d'avertència. No obstant això, l'eina va resultar ser inefectiva en tant que requeria molt de temps per la verificació.

Per actuar amb rigor i mesura, el fenomen de les *fake news* requereix

Blair, Bush i Aznar a la reunió de les Açores que va precipitar la invasió de l'Iraq el 2003 davant «l'evidència» de la possessió d'armes químiques del règim de Saddam Hussein, fet que posteriorment s'ha demostrat fals

estudis que aportin dades sociològiques que ajudin al seu coneixement i a la presa de decisions. El primer estudi realitzat a Espanya sobre l'impacte de les *fake news* a principis de 2018 mostra que el 86% de la població es creu les notícies falses i que el 60% té el convenciment que les detecta, quan només el 14% dels espanyols sap distingir una notícia falsa d'una real. L'enquesta assenyala que els joves són menys vulnerables a la desinformació, no obstant, tres de cada quatre enquestats entre 16 i 24 anys no saben diferenciar entre informació fictícia i real.

La investigació destaca que el perill més gran d'aquestes falses informacions és la seva aparença de veracitat. «En general acceptem la informació falsa incorporant-la als

nostres records quan no tenim una memòria fortament assentada sobre aquests fets, quan és congruent amb les nostres expectatives o creences i quan considerem la font d'informació fiable», assenyala Antonio Manzanero, director del Grup de Recerca en Psicologia de la Universitat Complutense de Madrid, que apunta que els ciutadans crítics i amb bona formació són menys manipulables per les *fake news*.

De fet, les persones entre 18 i 24 anys concedeixen més veracitat a les plataformes socials que a la premsa.

Queda clar, doncs, que per desactivar aquesta opacitat que ens pretén digitalment analfabets, incapaços d'identificar la procedència dels rumors o a quins interessos obeeixen, només es pot aconseguir amb la formació. El concepte *digital literacy*, l'alfabetització digital, s'amplia ara amb el *news literacy*, la necessitat d'educar en l'esperit crític per desemmascarar l'engany i la mentida tan abundant a la xarxa.

Sortosament han aparegut diverses iniciatives en aquest sentit. El portal Internet Segura for Kids —www.is4k.es— creat per la Secretaria de Estado para la Sociedad de la Información té per objectiu la pro-

moció de l'ús segur i responsable d'internet i les noves tecnologies entre el públic més jove.

Aquest entorn comparteix algunes recomanacions al respecte. «Fer clic a 'compartir' és massa senzill (i en ocasions temptador) per a qualsevol». Per això, aconsella oferir als més joves eines i recursos que els permetin detectar per si mateixos possibles continguts falsos o de poca qualitat.

Hi ha altres pàgines destinades a desmentir *fake news* com El Tragabullos o Maleït Bulo, a més d'eines gratuïtes com First Draft News, Hoaxy, TinEye o FotoForensics. Des de l'Oficina de Seguretat de l'Internauta —www.osi.es/es— s'ofereixen avisos sobre aquest tipus de missatges, així com consells com «llegir tot el contingut i no quedar-se al titular de la notícia, prestar atenció a aspectes clau com l'autor i les fonts de la informació, preguntar-se si aquesta informació és coherent, factible o raonable o, davant una notícia falsa, recordar que el correcte és no compartir-la i evitar que se segueixi difonent».

Aquest breu recull de projectes de *news literacy* finalitza amb Checkology, una proposta molt interessant de cara a combatre les falses notícies des de la infància, una classe virtual que mostra als nens com ser «consumidors crítics d'informació», en la qual estan registrats educadors dels Estats Units i d'altres 88 països.

Acabo aquesta reflexió amb el titular d'una notícia de l'Ara.cat, «Aprendre a llegir, a escriure i a detectar les notícies falses», referent a un projecte d'educació contra les *fake news* del govern italià a finals de 2017, com a única estratègia possible i efectiva de detectar-les i de neutralitzar els seus efectes. **[1]**

Barack Obama va haver d'exhibir el seu certificat de naixement per fer front a la campanya republicana que assegurava que havia nascut en un país estranger i, en conseqüència, no podia accedir a la Casa Blanca

El moviment de l'escoltisme

Text i fotografies de Jordi Porta i Ribalta

L'escoltisme és un moviment mai prou valorat que ha influït de manera molt important en la nostra realitat nacional. Només cal mirar, per exemple, el percentatge de polítics —hi ha hagut legislatures en què el 60% dels diputats al Parlament havien sigut *scouts*— i activistes socials i culturals que s'han format en el seu si. Sent un moviment apolític, històricament ha educat els nois i les noies en el compromís actiu i responsable envers la societat. En aquest article, Jordi Porta ens aporta els seus records personals i les seves reflexions que ens ajuden a entendre la seva transcendència.

L'escoltisme és un moviment educatiu en el temps de lleure que va tenir una importància rellevant especialment durant el franquisme. El fet que jo el pogués viure a partir dels catorze anys va ser per a mi una gran sort. Anava a una escola que no m'agradava gens dels *padres* de Los Sagrados Corazones al carrer de la Diputació tocant a la Rambla Catalunya. Uns companys em varen dir que al pati del seminari situat també al carrer de la Diputació es podia anar a jugar a futbol. Era la conseqüència del fet que el rector del seminari va voler que els seminaristes s'entrenessin en la catequesi amb els nois del barri quan anàvem a jugar al pati.

Joaquim Ferrer, Jaume Busquets, Josep Bochaca i Jordi Porta agafant un vaixell per anar a un camp escola al nord de França i al sud d'Anglaterra

El fet és que entre els seminaristes d'aquell moment hi havia en Ricard Pedrals, en Jacint Matas, etc., és a dir, seminaristes que coneixien mossèn Batlle, i varen animar-nos a participar en el moviment escolta. Va ser una gran sort que gràcies a aquests companys de classe poguéssim entrar en contacte amb l'escoltisme i així vaig poder trobar una activitat que em satisfia, em permetia conèixer nous amics i sortir a la muntanya, i tenir uns caps que gratuïtament dedicaven hores a les activitats educatives que nosaltres practicàvem. Joan Salvadó, Joaquim Anson, Ramon Samon, Eduard Coll, Adolf Almató, Ramon Salvadó... són persones que vaig tenir de caps i als quals dec el gust per les activitats que vaig viure en l'adolescència. Després vaig ser jo qui vaig assumir la responsabilitat de cap per als més joves i, entre una cosa i l'altra, vaig estar lligat al moviment escolta trenta anys, exceptuant, lògicament, l'any i mig que vaig passar a Melilla (1958-59) fent el meu servei militar i els tres anys (1967-1970) que vaig estar a París com a estudiant.

Cal tenir present que el moviment escolta es va crear a principis del segle vint per un militar anglès que es deia Baden Powell i a Catalunya el va introduir en Josep Maria Ba-

tista i Roca i li va donar un impuls mossèn Antoni Batlle. La veritat és que el moviment adquiria una funció especial segons el país on es practicava. En el cas de Catalunya es va implantar en nois i noies procedents de classes populars i va tenir una funció especialment positiva permetent superar les dificultats que imposava el sistema polític del franquisme que teníem aquells anys 50 i 60 del segle passat. La finalitat fonamental era, a través d'una activitat físicament sana, educar en el temps de lleure i voluntàriament pels que s'hi apuntaven, el sentit de la responsabilitat, l'esperit de servei als altres i el treball en equip. A Catalunya, el franquisme només autoritzava el Frente de Juventudes, i l'escoltisme només va poder expandir-se amb una certa facilitat a partir que el bisbe Modrego va acollir com a pròpia la Delegación Diocesana de Escultismo el 1957, la qual cosa permetia acollir els agrupaments escoltes a les parròquies.

De les dificultats que el règim franquista posava a qualsevol organització que volgués escapar del control del Frente de Juventudes me'n quedaran a la memòria especialment dues.

Promesa escolta en una cerimònia de la Secció

La primera va ser el maig del 1953. Jo tenia disset anys i era cap d'una patrulla de vuit nois que participàvem en una trobada excepcional de tots els escoltes de Catalunya i alguns del País Valencià. Dic excepcional perquè sabíem que les trobades generals s'havien de fer amb precaució per temor a les reaccions de les autoritats franquistes. Cal dir que en aquesta ocasió no es varen prendre les precaucions habituals i ens reuníem acampats o fent bivac en una zona del Montnegre en el vessant de la costa. Hi assistien els nostres caps de secció i de grup i mossèn Batlle com a consiliari general. Un parell dels nostres caps varen posar-se a vigilar des del coll de Basses per si venien a dispersar-nos però no varen copsar que, com expliquen l'Albert Balcells i en Genís Samper en el llibre *L'escoltisme català (1911-1978)*: «A tres quarts de sis del matí els acampats foren obligats a sortir de les tendes per uns noranta membres de la Guardia de Franco amb garrots. Esperaven trobar joves i només trobaren nois acompanyats d'alguns pocs adults. Els caps foren identificats i se'ls endugueren les camises de l'uniforme i les ensenyes». Mossèn Batlle va ser injuriat. En el discurs que ens va fer el *comandante* de la Guardia de Franco va dir coses

com «Os están envenenando. ¡Son lobos con piel de corde-ro!», «Parece mentira que un cura como usted —si es católico— vaya envenenando a la juventud de España». Mossèn Batlle va aguantar amb dignitat però va quedar una mica tocat psicològicament.

L'altra experiència va ser deu anys més tard, el 1963. Jo tenia en aquells moments la responsabilitat, dins l'escoltisme, de comissari de la Demarcació de Barcelona, i en els locals del carrer dels Arcs de Barcelona, que era el Casal de Montserrat, hi havia dos agrupaments escoltes: l'agrupament Mare de Déu de Montserrat i l'agrupament Abat Marcet. Va ser aquell any que l'abat Escarré va fer aquelles declaracions a *Le Monde* que varen neguitejar el govern franquista. En aquell context, una nit varen entrar uns desconeguts al local del carrer dels Arcs, varen apilar mobles i documentació, varen intentar calar-hi foc i varen escriure un rètol gran a la paret que deia: *ESPAÑA: UNA BANDERA, UNA PATRIA, UNA LENGUA*. Com a comissari escolta de la demarcació de Barcelona vaig haver d'anar a fer la denúncia a la comissaria de Policia de la Via Laietana. L'inspector especialista que em va rebre, el jefe Olmedo, va tenir la barra de

Sessió d'anàlisi de les activitats

Trobada internacional dels escoltes en un camp de França

Cerimònia de la promesa escolta

dir-me: «Bueno, ustedes los *scouts* también estan muy divididos».

Bé, deixant a part aquestes experiències pròpies de l'època que ens va tocar viure, vull reprendre la idea que l'escoltisme, per a mi, va ser un ambient educatiu molt positiu i que, a més, em va permetre conèixer persones l'amistat de les quals he procurat mantenir després. I encara que no puc citar tots els que voldria, deixeu-me almenys dir els noms de Jordi Bonet, Jordi Galí i en Josep i l'Oriol Martorell, en Ricard Pedrals... Quan es varen posar d'acord totes les organitzacions escoltes, tant de nois com de noies, es va constituir la Federació Catalana d'Escoltisme i Guiatge i jo en vaig ser el president fins al 1978.

Jordi Porta i Ribalta (Barcelona, 1936). Llicenciat en filosofia per la Universitat de Barcelona, entre moltes altres responsabilitats ha estat director de la Fundació Jaume Bofill del 1971 al 2001. Del 2002 al 2015 va presidir

l'entitat Òmnium Cultural. Ha estat també dirigent de l'escoltisme català, en concret de la Delegació Diocesana d'Escoltisme, de Minyons Escoltes i Guies de Catalunya i de la Federació Catalana d'Escoltisme i Guiatge.

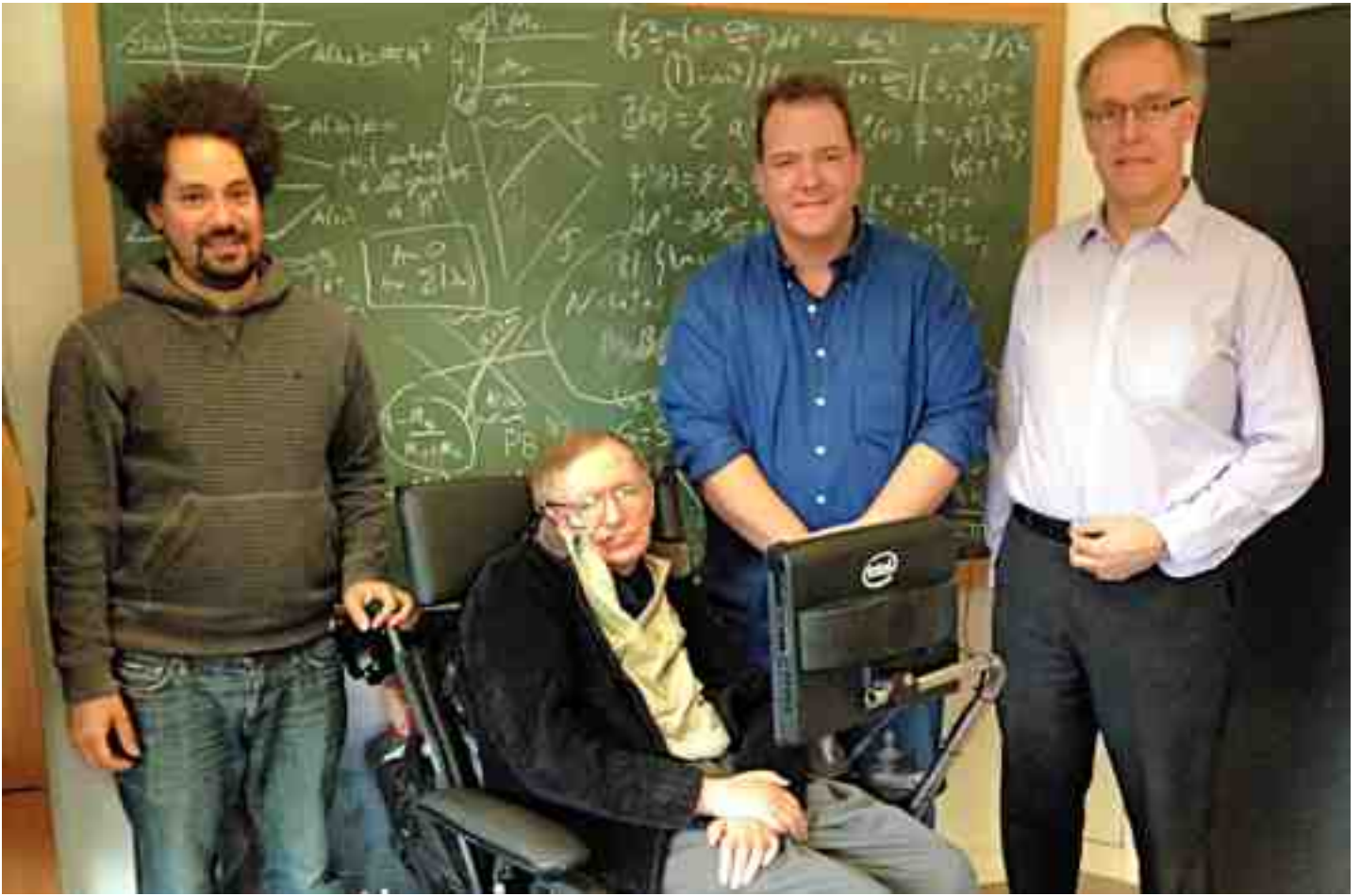
Val la pena ressenyar que en la dècada dels seixanta va desvetllar-se la capacitat de la societat catalana per superar les limitacions del règim franquista malgrat els entrebancs que hi posava. M'agrada ressaltar des d'un punt de vista cultural les iniciatives que a Catalunya es varen posar en marxa malgrat les dificultats. Recordem una activitat any per any com a símbol d'aquestes iniciatives de desvetllament cultural:

- 1961: Es crea Òmnium Cultural malgrat les dificultats del règim franquista.
- 1962: Neix l'editorial en aquell moment més important en llengua catalana: Edicions 62.
- 1963: La Residència Universitària Sant Anton, que depèn dels pares escolapis, incrementa les activitats culturals.
- 1964: Es posa en marxa l'Escola de Mestres Rosa Sensat.
- 1965: Comença la Gran Enciclopèdia Catalana.
- 1966: Es crea el SDEUB (sindicat d'estudiants) en un acte als Caputxins de Sarrià (la Caputxinada).
- 1967: Es vitalitza el moviment de la nova cançó.
- 1968. Es posa en marxa les Edicions Catalanes de París.
- 1969: Es crea la Fundació Jaume Bofill per promoure les ciències socials.

En aquest context, l'escoltisme va afavorir les activitats per als nois i noies que volien aprofitar el temps lliure per participar en activitats d'adscripció lliure i d'arrelament al nostre país. **LI**

Un funeral a Cambridge

Per Lluís Foix, publicat a La Vanguardia el 4 d'abril de 2018. Fotografies de Wikimedia Commons

Stephen Hawking rebent un ordinador nou el 6 de març de 2014. Fotografia de Intel Free Press

El matí gris i enterbolit de dissabte va coincidir a Cambridge amb el funeral de Stephen Hawking, que va morir als 76 anys en aquesta mítica universitat, el 14 de març. Hi havia una bona colla de policies amb armilles grogues pel centre. Es van aixecar tanques de seguretat, i la desfilada de més de cinc-cents parents i amics, vestits amb certa solemnitat, van entrar a l'església anglicana de Santa Maria la Major, on va ser traslladat el fèretre amb les restes de l'astrofísic.

«Recorda mirar cap amunt, a les estrelles, i no als teus peus», havia dit Hawking en una de les seves obres divulgatives. Hawking va ali-

mentar el misteri sobre l'univers i sobre Déu. Els va posar interrogants i el gran públic s'hi va interessar moltíssim. No era creient, es declarava ateu, però es va entrevistar amb quatre papes i, finalment, va ser acomiadat amb el ritual anglicà a la principal església de Cambridge, les campanes de la qual van tocar 76 vegades, tantes com anys havia viscut Hawking, que feia més de mig segle que era a la universitat. Un llibre de signatures de condol estava obert al seu *college*. A la ciutat hi havia una aglomeració inusual de cares conegudes, com Eddie Redmayne i Felicity Jones, els protagonistes de la pel·lícula *La teoria del todo*, sobre

l'extraordinària vida d'Hawking. El 1964, els metges li van diagnosticar una malaltia escleròtica advertint-li que la seva vida no duraria més de dos anys.

Les seves restes viatjaran a l'abadia de Westminster, a Londres, per descansar definitivament en el més famós dels panteons britànics, enmig d'Isaac Newton i Charles Darwin, tots dos també antics escolars de Cambridge.

En el funeral ensopeguem amb un professor visitant, vell amic, que passa un any investigant a la universitat. La seva identificació li permet entrar amb un acompanyant als racons més clàssics d'aquesta vella ins-

titució en la qual abunden les llegendes i els èxits acadèmics d'una universitat fundada el 1209 per professors que van fugir d'Oxford per discrepàncies administratives i científiques.

En la quietud i en el silenci del riu Cam, arbres centenaris i gespes cuidades amb delicadesa perquè sols puguin transitar sobre elles els membres dels *colleges* corresponents, s'ha conreat el saber, la ciència durant segles.

En el seu historial consten 98 premis Nobel en totes les disciplines, però principalment en el camp de la ciència i l'economia. Cam-

bridge i avenços científics van junts. Oxford subministra més primers ministres i més diplomàtics i advocats, però de Cambridge en surt l'excel·lència en l'economia, la ciència i la investigació. Joseph Stiglitz i lord Keynes van creuar moltes vegades els petits ponts del riu Cam. Nabokov, George Steiner, Salman Rushdie, Lord Byron, Ludwig Wittgenstein i John Elliot van passar cursos en algun dels seus *colleges*.

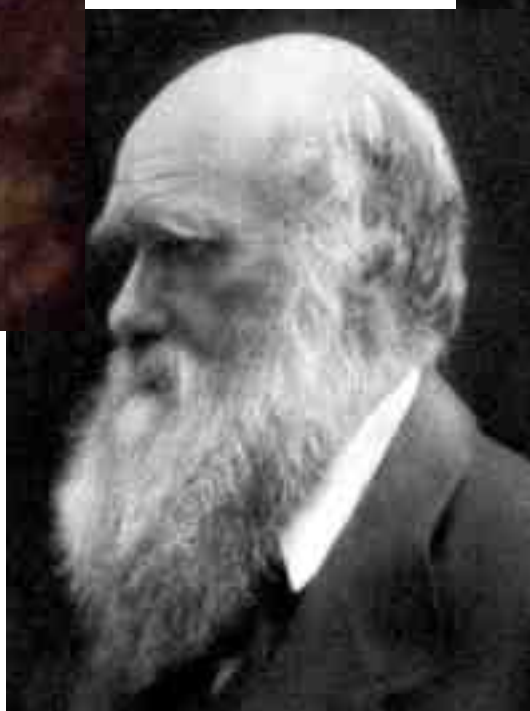
Bertrand Russell va ser premi Nobel i va exhibir la seva rebellia política i social entrant un parell de vegades a la presó com a objector de consciència i per altres acusacions en

temps de guerres i emergències nacionals. Era un intel·lectual crític que no va resistir ni tan sols un mandat com a diputat.

Un passeig pel riu en la tarda plúmbia de dissabte ens va portar a The Orchard, al poblet de Grantchester, lloc de relaxament d'estudiants i professors al llarg de la història. Els salzes es vesteixen de verd suau, i les flors de tants arbres empenyen la gran manifestació primaveral. Les aigües empantanegades del Cam i l'ambient contingut d'una floració que explotarà en qüestió de dies anuncien el canvi d'estació.

Isaac Newton. Retrat de Godfrey Kneller

Charles Darwin. Fotografia de Julia Margaret Cameron

Lord Byron. Retrat de Thomas Phillips

A The Orchard van forjar amistats i teories sobretot personatges com Virginia Woolf, John Maynard Keynes, Bertrand Russell, Ludwig Wittgenstein i E.M. Forster, tots ells companys del que més tard seria el grup de Bloomsbury, el nucli de pensament més notable d'aquella Anglaterra postvictoriana i gens convencional.

Cambridge i Oxford estan sempre entre les deu millors universitats del món. Un dels fenòmens que sempre m'han fascinat de Cambridge és com un grup de ments privilegiades als anys trenta es van passar al servei d'espionatge de la

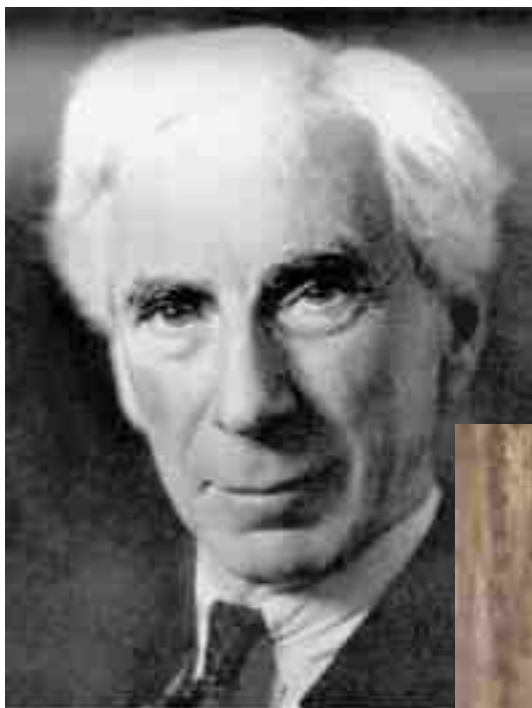
Unió Soviètica. Cambridge va ser el gran planter dels espies més famosos de la història. Els fascinava el comunisme perquè temien el nazisme. En qualsevol cas, la banda dels quatre, tots ells del Trinity College, van ser durant anys agents dobles i tots van acabar sent descoberts en plena guerra freda.

Anthony Blunt era el conservador del patrimoni artístic de la reina i va ser l'últim descobert com a espia i traïdor. Kim Philby és possiblement el millor, juntament amb Guy Burgess i Donald Maclean. Philby va fer una entrevista a Franco i va entrar amb les tropes franquistes per la Di-

agonal de Barcelona el 1939. Va rebre la màxima condecoració de la dictadura. I va resultar que estava al servei directe del Kremlin sense que ni britànics ni espanyols no ho sospitessin. Va acabar els seus dies a Moscou, condecorat amb l'ordre de Lenin, però considerat traïdor a la pàtria.

Cambridge, en definitiva, és la garantia d'excel·lència, investigació i saber que avui encara és una referència mundial.

Els interrogants al misteri de Déu i de l'univers van situar Stephen Hawking com una font de curiositat mundial. **[1]**

Bertrand Russell

E.M. Forster. Retrat de Dora Carrington

Kim Philby. Segell de l'antiga URSS

50 anys del Maig del 68

«Corre, company, el món vell ens empaita»

Gentil Puig

Aquest mes de maig s'ha commemorat el cinquantenari del Maig del 68. El nostre col·laborador, Gentil Puig, pedagog i sociolingüista, el va viure en primera persona i ho ha explicat en el seu llibre *El passat ens empaita*, publicat el 2012. Aquest és un petit extracte dels seus records.

Els fets del Maig de 68 només s'entenen en un món en plena mutació. Amb l'acceleració de l'èxode rural i de la urbanització massiva, l'augment del nivell de vida, la massificació de l'ensenyament i de la universitat, l'aparició de la cultura del lleure, de l'espectacle i dels *mèdia*, tot plegat, representaven uns canvis accelerats i sense precedents. Els anys 60 eren també els de l'afirmació de la joventut com a nova categoria sociocultural i política. La joventut tenia els seus propis cantants, com els Beatles o els Rolling Stones. La joventut tenia les seves reivindicacions, per exemple, pel que feia a llibertat sexual, que el món dels adults no acabava generalment d'entendre.

En el pla religiós, França era catòlica, però amb el Concili Vaticà II els catòlics acabaven de revisar les pràctiques i els dogmes per conciliar fe i progrés. En el pla sociològic, era la moda del debat i de la dinàmica de grup, però les diferències socials eren molt grans. El 92% dels estudiants provenien de la burgesia. El paternalisme autoritari era dominant. Començaven a existir alguns col·legis mixtos, però a la majoria se separaven nois i noies. Només l'any 1967 les noies franceses van poder començar a utilitzar la píndola anticonceptiva, però era poc coneguda. El desfasament entre les aspiracions de la joventut i les tradicions morals de la societat eren enormes.

Una part de la joventut radicalitzada mirava amb fascinació els moviments revolucionaris de l'anomenat Tercer Món, amb líders com Che Guevara, Fidel Castro i Ho Chi Ming. Eren els models d'aleshores, mentre feien irrupció a la Xina els Guàrdies Rojos i donaven la il·lusió que la joven-

Protesta contra la guerra de Vietnam als Estats Units (octubre de 1967). Fotografia de Frank Wolfe

tut, com a tal joventut, podia acabar amb l'autoritat i el poder dels adults. Als EUA la lluita d'emancipació dels afroamericans s'havia intensificat, així com els *sit-in* del moviment hippy contra la guerra del Vietnam de la Universitat de Berkeley. L'abril del 1968, uns incidents greus van oposar el moviment dels estudiants alemanys a les autoritats de l'Alemanya Federal de l'època. Així, el caràcter internacional de tots aquells moviments permetia contextualitzar els esdeveniments francesos en una dinàmica mundial.

El moviment del 22 de març de 1968 i Daniel Cohn-Bendit

El moviment del 22 de març naixia a la Universitat de Nanterre i prenia el relleu de la revolta o contestació iniciada per petits grups anarquistes, situacionistes i *enragés* (enrabiats) un grup que va existir durant la revolució francesa i que rebrotava dos segles després, us ho imagineu? La principal reivindicació del Moviment del 22 de març era la protesta contra les detencions d'uns dies abans, durant una manifestació contra la guerra del Vietnam. El 2 de maig de 1968, una jornada «antiimperialista» organitzada per la Universitat de Nanterre, va conduir a la interrupció dels estudiants d'un curs magistral del gran professor René Rémond per part dels estudiants. El degà va decidir el tancament administratiu de la facultat, la qual cosa provocà la difusió del moviment l'endemà al Barri Llatí i a la Sorbona.

El líder estudiantil Daniel Cohn-Bendit el 1968. Anefo-Nationaal Archief

Era l'inici real dels fets de Maig del 68. El moviment que començà la nit del 3 de maig, amb les primeres barricades, continuaria el 6 i el 9 de maig, amb cada vegada més manifestants i més barricades. El moviment no tenia encara dirigents clarament identificats. No hi havia ni figures ni portaveus, era encara un moviment «multiforme» i sense organització estructurada, els Comitès d'Acció encara no existien, i trigarien poques setmanes a aparèixer. Alguns militants van ser coneguts pocs dies després, entre els quals, Daniel Cohn-Bendit, líder del Moviment del 22 de març, estudiant de sociologia de la Universitat de Nanterre, que tenia vint-i-tres anys; Alain Geismar, secretari general del Sindicat Nacional de l'Ensenyament Superior (SNESUP), amb vint-i-vuit anys, i Jacques Sauvageot, vicepresident de la Unió dels Estudiants de França (UNEF), de vint-i-cinc anys, que van esdevenir les cares visibles del moviment.

La meva primera barricada!

Vam arribar per la rue des Ecoles al boulevard Saint Michel molt a prop de la Sorbona enmig d'una gentada impressionant, però el pas a la Sorbona, a l'esquerra era completament barrat per un triple cordó de les CRS (Compagnies Républicaines de Sécurité), situat precisament davant l'entrada principal de la Sorbona del boulevard Saint Michel, des d'on recordo que un jove va cridar-los «Fais pa'l con papa, chuis ici!» (No facis l'imbècil, pare, que soc aquí). Instants després, pujant una mica més amunt el boulevard

Després vàrem saber que aquella nit hi va haver entre noranta i cent barricades. Vivíem un ambient indescriptible en una nit boja, que mai més no he tornat a viure. I com podeu imaginar, mai no oblidaré

Saint Michel fins a la cruïlla de la rue Soufflot a l'esquerra, vaig sentir com uns cops sords, que no sabia d'on venien. Eren uns «especialistes» de les barricades, que jo no veia, però que feien saltar les llambordes del terra del carrer, llambordes que començaven a arribar-nos a les mans, sense saber d'on ni com, des d'unes cadenes de gent que es formaven espontàniament i que es passaven llambordes, fins a un altre lloc determinat per no sé qui. I aquesta era la primera gran barricada.

Però, va ser quan vaig sentir un fort soroll sord d'un gran arbre acabat de tallar que va caure perpendicularment al boulevard Saint Michel, a l'angle de la rue Soufflot. Era allà on pujaria ràpidament la primera gran barricada de la nit. Em vaig trobar en aquell indret insòlit i únic (en tot cas per a mi) amb la Marilou, passant i posant llambordes a una gran barricada que feia d'uns quinze a vint metres d'amplada, al costat de dues altres persones de la cadena, i als quals recordo haver demanat, no sé pas per què, què hi feien ells en un lloc com aquell. El senyor ben vestit, amb corbatí i tot, que era del mateix barri, va dir-me que per a ell era una qüestió de principis, i l'altre més jove amb caçadora de cuir, venia de la *banlieue* i va dir-me que sempre que calia enfrontar-se a la policia, ell hi era present.

Els habitants dels immobles ens miraven i encoratjaven des dels balcons de les primeres plantes dels edificis burgesos, i ens posaven la ràdio a les finestres per a informar-nos del que estava passant a tot el Barri Llatí.

Alguns manifestants, que vèiem anar amunt i avall, anaven molt ben equipats, amb cascs de moto al cap i fulars mullats a la cara contra els gasos lacrimògens, preparaven i es disposaven a llançar còctels Molotov que portaven a les motos, i altres, més senzillament feien reserva de llambordes als porxos de certes cases. Preciso que les llambordes d'aquells carrers del Barri Llatí eren molt pràctiques perquè eren de forma cúbica de 10 cm x 10 cm x 10 cm. És a dir, que s'agafaven bastant fàcilment a la mà per ser llençades (tots hem vist fotos d'aquests llançadors de llambordes; com si un esport olímpic nou hagués nascut).

«Prohibit prohibir!»

«Sigueu realistes. Demaneu l'impossible»

Treballadors en vaga davant la seva fàbrica ocupada (juny de 1968). Fotografia de George Garrigues

Era la irrupció del moviment obrer dins el moviment de contestació i de revolta, que fins llavors havia estat essencialment estudiantil. Irrupció espectacular, perquè existien premisses de feia ja més d'un any a certes fàbriques i empreses en conflicte

L'ocupació de la Sorbona

Començava, doncs, l'ocupació de la Sorbona i vam assistir a una de les primeres grans assemblees al gran amfiteatre Richelieu. Mai no havia vist ni escoltat uns oradors tan insòlits, com si fossin sortits directament de sota de les llambordes, com fantasmes, homes i dones de les barricades i de la llarga història insurreccional del moviment obrer i revolucionari del segle XIX de París. Eren anarquistes, situacionistes i revolucionaris de tota mena que mai no havia vist enlloc a París ni conegut, jo que creia haver militat i lluitat políticament. I això no obstant, existien i ara els veïem i els escoltàvem, com enlluernats. Recordo un vagabund il·lustre amb barba blanca i un barret ple de medalles, que també va fer un discurs entre apocalíptic, surrealista i incendiari. I tothom el va aplaudir.

La gran manifestació del 13 de maig a París

Era la irrupció del moviment obrer dins el moviment de contestació i de revolta, que fins llavors havia estat essencialment estudiantil. Irrupció espectacular, perquè existien premisses de feia ja més d'un any a certes fàbriques i empreses en conflicte. La manifestació va comptar amb més d'un milió de participants només a París, però també n'hi va haver a totes les altres grans ciutats. L'endemà dimarts 14 de maig va haver-hi les primeres ocupacions de fàbriques amb prop de dos milions d'obrers.

Els eslògans

Ja sé que quan es parla de Maig del 68 —i ho he fet moltes vegades a Catalunya molt temps després— és costum de parlar i tractar de desxifrar els eslògans que florien a tot arreu però sobretot entorn de les universitats i del Barri Llatí. Només en recordaré uns quants, però n'hi va haver milers, i justificaré la tria que he fet meua. Hi havia aquest, «Sous les pavés, la plage», que és difícil de traduir perquè crec que només té sentit a París, on les llambordes són col·locades sobre un llit de sorra. Si dic *Sota les llambordes, la platja*, segur que no s'entén el que volien dir, que era

«El poder és silenciós, ell mateix va construir la seva màquina electoral. Lluitem en el nostre terreny: l'ocupació de les fàbriques». Pòster creat al taller popular de l'Escola de Belles Arts (1968). Biblioteca en línia Gallica

Gentil Puig, el 8 de maig de 2018, en una conferència sobre el Maig del 68. Fotografia d'Uhache

una cosa com «les barricades obren les portes de la llibertat», perquè la sorra és la platja i la platja per als parisencs és la llibertat. Una altra era «l'est interdit d'interdire», una cosa com «Prohibit, prohibir», o encara, «Soyez réalistes, demandez l'impossible»; una altra era «Prenez vos désirs pour des réalités», perquè hi ha una dita tradicional que diu just el contrari, «Ne prenez pas vos désirs pour des réalités». Però l'eslògan amb el qual em vaig identificar personalment era aquell que deia «Cours vite camarade, le vieux monde est derrière toi!», que m'agradaria traduir per «Corre, company, el vell món ens empaita.»

Les conseqüències

Posteriorment, els esdeveniments de Maig del 68 han motivat nombroses controvèrsies i interpretacions divergents sobre la seva natura, sobre les causes i sobre les conseqüències del seu heretatge polític. No hi ha cap mena de dubte que s'ha perllongat durant tota la dècada dels anys 70 i ha obert la via a les noves formes de contestació i mobilitzacions com l'autogestió, l'ecologia política, el moviment feminista i l'emergència de les reivindicacions de les llengües i les cultures anomenades regionals.

Posteriorment, els esdeveniments de Maig del 68 han motivat nombroses controvèrsies i interpretacions divergents sobre la seva natura, sobre les causes i sobre les conseqüències del seu heretatge polític

És cert que molts observadors han insistit i dit fins a la sacietat que el Maig del 68 no va tenir cap sortida política concreta, això a primer cop d'ull sembla molt evident. Nogensmenys, va ser i és encara un esdeveniment històric incomparable que va tenir un impacte considerable en molts àmbits, de la vida social i sobretot cultural, i fins i tot, psicològic. Va ser el fil conductor de totes les reformes «socioculturals» dels anys següents. Encara avui, a França hi ha qui vol enterrar l'esperit del Maig de 68 i, per contra, aquells que encara s'hi inspiren. **L**

Història

Vides truncades. Repressió, víctimes i impunitat a Catalunya (1964- 1980)

David Ballester

*Publicacions de la Universitat de
València (PUV)*

De manera molt interessada, durant molt de temps, se'ns ha volgut presentar el pas de la dictadura a la democràcia com un procés modèlic, fins i tot digne de ser exportat. Segons aquesta visió «oficial», el tardo-franquisme fou un període més autoritari que dictatorial, la Transició esdevindria un exemple de consens polític i reconciliació nacional, absent de violència institucional: «una transició modèlica». Darrerament, però, s'ha obert pas en els mitjans periodístics i polítics de la nova esquerra, una visió diametralment contrària, revisionista, segons la qual és, precisament, la forma en què es va fer el procés de transició la responsable de tots els mal actuals del sistema polític espanyol. A la versió de la «transició pacífica» s'oposa el de la «transició de les renúncies».

En la interpretació de la valoració de la transició, continua costant molt que es recullin les aportacions rigoroses i fonamentades provinents de l'àmbit dels historiadors. Els darrers anys, diferents autors han posat de manifest el pes de la violència oficial i paraoficial, la qual ens explicaria que ni el procés fou modèlic ni, segurament, la transició podia anar més enllà d'on va arribar. És en aquest context discursiu on el treball de David Ballester adquireix tota la seva importància.

Som davant d'un text rigorós, que ens ajuda a entendre, deixant de banda tota mena de tòpics, com de difícil i dolorosa fou la conquesta de les llibertats democràtiques. Un llibre dur, però necessari, en el qual, Ballester reconstrueix el cas de vint víctimes mortals a Catalunya com a conseqüència de la repressió institucional o parainstitucional, des de 1964 fins al 1980 amb l'objectiu de demostrar que la resistència al canvi per part del poder establert no va dubtar en utilitzar unes forces policials, que continuaven actuant amb els mateixos paràmetres de sempre.

La tipologia dels vint casos analitzats és variada i diversa. Unes víctimes caigueren en manifestacions, d'altres, com a conseqüència del «gallet fàcil», és a dir, de l'ús i abús de les armes de foc, de les trames negres de l'extrema dreta o del perill d'estar sota la custòdia de l'Estat, en presons o comissaries. En la majoria dels casos estudiats, ens trobem amb ciutadans corrents, que no tenien cap militància política o sindical. Víctimes anònimes que encara posen més de manifest la violència indiscriminada d'un règim agònic que no acceptava la seva superació.

La recerca de David Ballester té el mèrit d'haver desenterrat de l'oblit uns episodis que, fins ara, han estat absents de les obres que tracten d'aquest període de la història de la Catalunya contemporània; però, al mateix temps, té la virtut de fer compatible l'exhaustivitat de cada cas amb un encertat anàlisi general del tardofranquisme i la transició, que, així, ens fa molt més comprensible cada una d'aquestes vides truncades.

Manuel Vicente Izquierdo

Novel·la negra

L'Harem del Tibidabo

Andreu Martín

Editorial Alrevés

A causa de la quantitat de feina que em genera el comissariat de l'Any Pedroló, em resulta difícilíssim (per no dir impossible) dedicar a les ressenyes el temps que voldria. Ahora, però, em sap greu deixar sense consignar, encara que sigui breument, els llibres que vaig llegint, en especial si m'han agradat tant com *L'Harem del Tibidabo*, la darrera novel·la del mestre Andreu Martín i número 34 de la Col·lecció Crims.cat. Per tant, escriuré unes poques línies.

L'Harem del Tibidabo és un text singular, delirant i divertidíssim, que palesa la maduresa creativa del seu autor sense perdre ni un bri d'agilitat, frescor i vivesa. Des del primer paràgraf, Andreu Martín aconsegueix fer-nos entrar en l'univers de l'Harem, un bordell de luxe —de molt luxe— al peu del Tibidabo. És un indret únic, amb regles i normes al marge del món exterior, mostrat amb un detallisme que desborda imaginació i amb unes descripcions tan plàstiques i acurades que quasi se surten de les pàgines. Les mateixes descripcions que fa servir amb l'estol de personatges, entre els quals destaca l'Emili Santamarta, amo del negoci i protagonista/narrador en primera persona.

És del tot indubtable que Andreu Martín s'ha divertit com un boig escrivint la novel·la. Es detecta clarament en cada substantiu, en cada adjectiu, en cada adverb. Tot plegat constitueix un devessall d'idees, homenatges, capricis, bromes, invencions, dèries, preferències i, m'atreveiria a dir, alguna venjança innòcua.

Des de la decoració de l'Harem a la vestimenta dels seus habitants, des dels genialíssims noms dels personatges a les reflexions ploroses del protagonista, des de les escenes de sang i fetge a la caracterització de *matons*, assassins i sicaris, tot passa pel sedàs de la portentosa imaginació d'Andreu Martín, que no s'està de res.

Tanmateix, que aquestes meves afirmacions no us enganyin. La novel·la és magnífica, perfectament travada i treballada. Un exercici metaliterari lliure de complexos on el personatge principal, en primera persona, arriba a provocar-nos. Ens pregunta directament: com pot ser possible que us estigui explicant això si jo no hi era quan va succeir? I, sense manies, va i respon: doncs perquè jo soc l'escriptor i faig el que em sembla.

Com en totes les novel·les d'Andreu Martín, però, hi ha lectures serioses en segona línia. Aquí, es complau a parlar-nos de la tendresa, de la solidaritat, de l'ajuda entre amics. I, per damunt de tot, ens llança una idea en contra dels prejudicis, de tota mena de prejudicis. Perquè en una casa de barrets, on el sexe és el centre del negoci, també hi pot existir la companyonia més enorme.

No us perdeu la novel·la, negrots. Ja ho he dit altres vegades. Sens cap mena de dubte, el meu estimat Andreu Martín és el *puto* amo.

Anna Maria Villalonga

Biografia

La noia de la

Pirelli

Plàcid Garcia-Planas, Gemma Saura

Columna

El 7 de desembre de 1937 el Diari Oficial de la Generalitat va publicar el

nom de Roser Ferran Gayet com una de les persones autoritzades per moure fons i representar legalment Indústries Pirelli Empresa Col·lectivitzada, una de les principals empreses de guerra del país. Tenia 21 anys i els tres mil treballadors de les cinc fàbriques Pirelli a Catalunya van passar a estar a les seves ordres. Uns dies abans l'havien nomenat, també sense buscar-ho, secretària general del comitè obrer de la CNT a l'empresa. «La noia concebuda als peus d'un volcà de sis mil metres, la noia que va volar en un hidroavió sobre Barcelona, aquella filla única que maldava per sortir de l'ala asfixiant del seu pare, aquella noia culta que havia llegit els clàssics grecs i llatins i somniava d'anar a la universitat, aquella nena italianitzada que havia admirat cegament el Duce, acabava al capdavant d'una indústria de guerra de l'Exèrcit Roig».

Aquesta és només una part de l'extensa biografia d'un personatge extraordinari que també va desfilar amb les joventuts feixistes a les Dolors; va sobreviure nou mesos al camp d'Argelers; va col·laborar amb una organització d'ajut als refugiats espanyols republicans; va ajudar la Resistència francesa; es va casar amb un empresari, impulsor de la Falange, 22 anys més gran que ella, del qual mai es va sentir enamorada, que li va donar una bufetada quan li va dir que volia treballar, i que ha conservat el seu sentit de l'humor tota la vida. El llibre neix d'una entrevista feta pels autors el 2015 al diari *La Vanguardia*, quan la Roser estava a punt de fer 100 anys i conservava la seva memòria intacta.

Maria Bordes

Història

Diari del

Somorrostro

Laura de Andrés

Editorial

Mediterrània

A la Barcelona

dels anys quaranta,

el fenomen del barraquisme no era nou. De la barriada del Somorrostro, ja se'n tenia constància a finals del segle XIX. Però l'augment sobtat de població amb baixos recursos després de la guerra va fer que s'hi creessin noves construccions, autèntics infrahabitats, els habitants dels quals no tenien accés a serveis bàsics com l'aigua o l'electricitat, i encara menys a la sanitat o l'educació. Més de cinquanta anys després de la desaparició d'aquest nucli de barraques, la periodista Laura de Andrés Creus publica *Diari del Somorrostro* (col·lecció «A la caputxina», Editorial Mediterrània) on s'explica, a través dels diaris personals inèdits de Guillem Masana i Montserrat Serra, la implicació i les vivències d'una colla de joves de vint anys, catòlics, laics i compromesos amb l'Església que, un cop van descobrir aquell barri i empenyos per un sentiment de justícia, van decidir que calia ajudar els seus habitants i dotar-los dels drets bàsics que les autoritats franquistes els hi negaven. I se'n van sortir amb resultats excel·lents. Coneixedors de la feina duta a terme per aquest grup inicial, els caputxins van decidir implicar-se en el projecte, establint-se al Somorrostro. La seva presència va permetre que aquesta obra social agafés més volada i obtingués una espècie de cobertura «institucional» davant els parany i entebancs que posaven les

autoritats franquistes i l'Església oficial. La sortida a la llum dels *Diaris del Somorrostro* suposa un acte de reconeixement a aquell grup de joves «de bona família» i de frares caputxins que no van dubtar a enfangar-se els peus i els baixos de les sotanes per ajudar milers de persones a qui la Barcelona oficial havia girat l'esquena.

Rita Nin

Memòria

Vincles ferotges.

La dona singular i la ciutat

Vivian Gornick
(Traducció de
Josefina Caball)

L'Altra Editorial

Una de les veus més lúcides de la crítica i l'assaig contemporani i una de les memorialistes més comovedores dels nostres temps. Aquest volum aplega els seus dos llibres de memòries. *Vincles ferotges*, publicat l'any 1987, un testimoni coratjós i inspirador sobre els lligams familiars construït a partir de converses, records i discussions entre Gornick i la seva mare mentre passen per Nova York, que també té un paper importantíssim en tot el llibre. Gairebé trenta anys més tard, l'any 2015, retrobem Gornick a *La dona singular i la ciutat*, una oda a l'amistat, a l'amor i a la vida urbana teixida a la manera d'un collage narratiu que inclou converses sobre les relacions humanes, reflexions sobre feminisme i el fet de ser dona, soltera i sense fills, i sobre l'evolució de l'amistat al llarg dels segles. Aquests dos llibres ens descobreixen la veu implacable, sensible, crítica, vulne-

rable, tenaç, desacomplexada i ferotgement independent d'una dona, Vivian Gornick, que al llarg de la vida ha viscut i ha confrontat els seus conflictes en una recerca única i innegociable: el descobriment i la consciència d'ella mateixa.

Novel·la

Les vuit

muntanyes

Paolo Cognetti

Navona

Premi Strega
a Itàlia, Premi

Médecis a la novel·la estrangera a França, Premi Leggimontagna, Premi Itas Libro di Montagna, Premi Vidana, English Pen Translate Award. Quan s'aborda un llibre tan premiat que ha esdevingut un dels grans èxits editorials de l'any, no podem evitar un cert recel. En aquest cas el prejudici no s'ha acomplert: la lectura ha estat estimul·lant i ens ha sorprès gratament. Darrere una senzilla història, que d'entrada sembla previsible —un nen de ciutat que forja una profunda amistat amb un noi que pràcticament no ha sortit mai del seu poble dels Alps italians— i que gira entorn de l'eix indiscutible d'amor a la muntanya, es parla de temes bàsics amb una honestat que no pot deixar indiferent. Ans el contrari, que t'apassiona. Els personatges —pocs— molt ben construïts, s'encaren amb sinceritat amb les grans qüestions, com l'amistat, els vincles familiars, els dubtes vitals, el desencís i l'esperança, sense sentimentalismes sobers. Una història magnífica sota una aparença de senzillesa que no ens permet deixar el llibre fins al final.

Rita Nin

Recull de relats

El més i el menys

Erri De Luca

Edicions Bromera

Un llibre que conté la quintaessència d'Erri De Luca però no està

escrit per a lectors

que ja el coneixen i l'aprecien o ni tan sols per a lletraferits experts: és una apologia de tot un seguit de coses que interpel·len a tothom. És acostar-se a aquestes coses amb saviesa popular. A través d'un conjunt d'anècdotes barreja el text i la seva vida fent-se autoretrats amb flaixos de memòria o reflexions que enfoquen un imaginari que és molt compartit i, alhora, forma la seva intimitat orgànica. El rasclat per apilar vivències tan importants com anar als llocs a peu, estimar apassionadament un plat a taula o militar en el socialisme combatiu. També tan pròpies com la seva infància i joventut a Nàpols, «el retruny de l'úter», la gent i les tavernes que hi havia i ja no hi ha... el Nàpols de llavors i l'àrdua tasca de guanyar-s'hi el salari, «els treballadors saben quan és l'hora de plegar sense necessitat de rellotge; ho noten als ossos».

De Luca s'explica sense un ordre cronològic però amb un d'emocional que va de la mare estimada al primer petó per arribar a records menys agradables com l'assassinat de periodistes o l'emigració com a treballador simple... tot connectant-se i alternant emocions sense deixar mai el do de saber-se explicar el seu raonament del món i de la història.

Meritxell Lombarte

Assaig

Manuel de Pedrolo, manual de supervivència

Sebastià Bennasar
Editorial Meteora

Manuel de Pedrolo va néixer l'1 d'abril de 1918 i va morir, als 72 anys, el 26 de juny de 1990. Va ser autor de més de 120 obres de poesia, teatre, novel·la breu, novel·la, relat, dietaris, volums epistolars, articles en premsa... per tant, un dels creadors més prolífics de la literatura catalana. No deixava res per verd en el seu intent d'abastar i explicar, d'una banda, la condició humana, i de l'altra, el país i cap a on hauria d'anar. *Mecanoscrit del segon origen* és un dels llibres més llegits en català i, tot i així, Pedrolo pot semblar-nos ara un autor oblidat.

«En Pedrolo, no te l'acabes», asseguren els seus coneixedors. El sentit d'aquesta frase, però, només s'entén quan descobreixes la immensitat i la intensitat del seu llegat literari. Efectivament, en Pedrolo, no te l'acabes... però pots provar de moure't al seu voltant. Aquest llibre vol ser un manual de supervivència per intentar-ho.

Una gran eina per als que vulguin explorar l'univers literari més creatiu i extens de la literatura catalana.

Sociologia

El libro negro del consumo. Engaños, estafas y perversiones del comercio moderno

Jordi Sabaté
Roca Editorial

Denúncia d'una manera rotunda de les principals estafes i enganys que sofreix el consumidor a Espanya. En un llenguatge senzill i accessible, se

centra en temes rellevants per a la societat actual com l'etiquetatge alimentari i la cosmètica, els fàrmacs nocius, les preferents, clàusules sòl i altres casos de la banca. I ho centra en set sectors concrets, com la publicitat, la nutrició, l'automobilístic, la indústria farmacèutica, la banca, la seguretat privada domèstica i la vida *low cost*.

El llibre també aborda el consum fantasma i els abusos de determinades marques a escala internacional que ens creen un fals sentiment d'estatus, la necessitat de l'ésser humà de sentir-se reconegut en un grup i com les marques s'aprofiten d'això.

El seu autor és el fundador i actual director de *Consumo Claro*, una revista sobre consum, oci, salut i estil de vida associat al grup d'Eldiario.es. La publicació va néixer amb el propòsit de retenir la informació sobre consum, enfocada preferentment a les actuals generacions de consumidors, molt lligades a les xarxes socials.

En una entrevista de l'agència EFE, Sabaté va voler deixar ben clar que el llibre no anava contra les empreses, sinó contra el sistema: «El que passa és que tots consumim coses que no hauríem de consumir i totes les empreses venen coses i ho fan de tal manera que potser no haurien de fer». En la mateixa entrevista advoca per la pressió dels ciutadans als governs perquè defensin realment els consumidors, proposant que el «consumidor» esdevingui «prosumidor», en altres paraules, les persones que, per exemple, sabran defensar-se davant un producte financer sospitos, i que sortiran al carrer quan calgui o pressionaran en les xarxes socials perquè un determinat producte es retiri.

Còmic

Blanca Rosita Barcelona

Dibuixos de Miguel Gallardo
Ajuntament de Barcelona

Ja es poden descarregar per Internet els diferents números del còmic didàctic-institucional protagonitzat per una dona gran, Rosita, i la seva cuidadora d'origen peruà, Blanca, que «amb un to proper i alhora rigorós analitza els principals rumors sobre diversitat cultural contextualitzant-los en l'entorn més quotidià». Són cinc capítols en total, que s'han distribuït gratuïtament en biblioteques, centres cívics i Oficines d'Atenció al Ciutadà.

Cada lliurament inclou a les seves pàgines finals una recopilació de dades sobre els temes citats en cada historieta, que en el primer capítol se centra en el procés d'arribada d'immigrants a Barcelona, a manera d'introducció general. Els altres capítols es dediquen a les dificultats per poder llogar un pis, els serveis sanitaris i les ajudes socials, el comerç i els impostos, i la diversitat.

Amb dades reals i reflexions, es pretén minimitzar l'impacte que originen els prejudicis i els estereotips creats des del desconeixement. Destaquen la importància de com la multiculturalitat interna permet entendre's sense problemes dins un marc de respecte i solidaritat mútua. **L1**

A MOLTS PAÏSOS SER SINDICALISTA ÉS...

UNA ACTIVITAT D'ALT RISC

**SI ET MOTIVA DONAR SUPORT ALS SINDICALISTES
DEL MÓN, UNEIX-TE A SINDICALISTES SOLIDARIS.**

**COOPEREM AMB SINDICATS DE CENTREAMÈRICA,
EL PERÚ, EL MAGRIB I PALESTINA**

**PER SABER COM PARTICIPAR-HI, VISITA:
WWW.SINDICALISTESSOLIDARIS.ORG
(APARTAT COL·LABORA)**

